प्रदेश सरकार

विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन कार्ययोजना २०२० - २०३०

Provincial Disaster and Climate Risk Reduction and Management Action Plan

2020-2030

आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

प्रदेश २

जनकपुरधाम, धनुषा

पौष २०७६

DRAFT

प्रदेश सरकारको मन्तव्य

DRAFT

विषयसूची

अध्याय १ : पृष्ठभूमि 5

१.१ प्रदेश २ को परिचय 5

१.२ प्रदेश २ मा विपद् जोखिमको स्थिति....7

१.१.१ बाढी 9

१.१.२ आगलागी 10

१.१.३ खडेरी 10

१.१.४ शीतलहर 11

१.१.५ महामारी....11

१.१.६ भूकम्प 11

१.१.७ जनावर आतंक 11

अध्याय २ : विद्यमान नीति तथा ढाँचाहरूको समीक्षा 12

२.१ विद्यमान नीतिहरूको समीक्षा 12

२.२ रणनीतिक कार्ययोजना निर्माण प्रक्रिया 14

अध्याय ३ : रणनीतक कार्ययोजनाको नतिजामुखी योजना....16

अध्याय ४ : प्राथमिकता क्षेत्र १ - विपद् जोखिमको बुझाइ 24

४.१ प्रकोप बमोजिम जोखिम आकलन (लेखाजोखा)....25

४.१.१ बाढी जोखिम....25

४.१.२ आगलागी 27

४.१.३ जलवायुजन्य जोखिम (खडेरी, चटयाङ, हावाहुरी, टोर्नाडो, तातो हावा-लु तथा शीतलहर)....30

४.१.४ महामारी....32

४.१.५ भूकम्प....34

४.१.६ पहिरो जोखिम....36

४.१.७ सडक दुर्घटना जोखिम 37

४.२ बहुप्रकोप जोखिम लेखाजोखा/आकलनको लागि अन्तरनिकाय समन्वय 38

४.३ प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास तथा सूचना प्रवाह....40

४.४ विपद् जोखिम बुझाइका लागि क्षमता अभिवृद्धि....42

अध्याय ५ : प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र २ - प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको सुदृढीकरण....47

५.१ संस्थागत संरचनाहरूको स्थापना एवं सुदृढीकरण....48

५.२ कानूनी तथा नियामक संरचनाको निर्माण....53

DRAFT

५.३ विपद् जोखिम सुशासनको लागि क्षमता अभिवृद्धि, सहकार्य र साझेदारी 62

५.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा समावेशीताको सुनिश्चितता 64

अध्याय ६ : प्राथमिकता नं. ३ - विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि उत्थानशीलता वृद्धि गर्न बृहत्तर जोखिम जानकारीमा आधारित निजी तथा सार्वजनिक लगानी प्रवर्धन 66

६.१ विपद् तथा जलवायु उत्थानशीलता वृद्धिका लागि लगानी प्रवर्धन गरी जोखिम न्यूनीकरण गर्ने....67

६.२ विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सार्वजनिक लगानी वृद्धि 81

६.३ विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा निजी लगानी वृद्धि 82

६.४ जोखिम हिस्सेदारी, बीमा तथा सामाजिक सुरक्षा मार्फत विपद् उत्थानशीलतामा वृद्धि 83

अध्याय ७ : प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्य र पुनर्लाभ, पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणमा पहिलेको भन्दा झन राम्रो बलियो निर्माण कालागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरण....84

७.१ प्रभावकारी प्रतिकार्यको लागि (खोज तथा उद्धार र राहत) पूर्वतयारीको सुदृढीकरण....85

७.२ विपद् पूर्वतयारीको लागि बहु प्रकोप सञ्चार र प्रसारण र पूर्वसूचना प्रणालीको विकास 90

७.३ पुनर्लाभ, पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणमा “पहिलेको भन्दा झन् राम्रो र बलियो निर्माण” अवधारणा प्रर्वद्धन 91

अध्याय ८ : रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि वित्तीय व्यवस्था....93

अध्याय ९ : रणनीतिक कार्ययोजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन, समीक्षा र संशोधन 95

DRAFT

अध्याय १ : पृष्ठभूमि

१.१ प्रदेश २ को परिचय

विविध भौगोलिक स्वरूप र उर्वर भूमि रहेको तराई नेपालको एक सुन्दर क्षेत्र हो । यसले नेपालको समग्र क्षेत्रफलको करिब १७ प्रतिशत (२५००० वर्ग किमी) भूभाग ओगटेको छ । यहाँ देशको समग्र जनसङ्ख्याको ४९ प्रतिशत मानिस बसोबास गर्दछन् । तराईलाई नेपालको अन्न भण्डार पनि भनिन्छ । तराई क्षेत्रको उचाई समुद्र सतहबाट ६५ मिटरदेखि ३०० मिटरसम्म रहेको छ । यसको सरदर चौडाइ २० किमीदेखि ४५ किमीसम्म छ । तराईमा उपोष्ण हावापानी पाइन्छ र यहाँको औसत तापक्रम २५ डिग्री रहेको छ । सहज पहुँच र प्राकृतिक सुन्दरताले भरिपूर्ण यस प्रदेश विभिन्न प्रकारका प्रकोप, सङ्कटासन्नता र सम्मुखताबाट जोखिममा रहेको छ ।

प्रदेश २ नेपालको दक्षिणपूर्वी भागमा पर्दछ । आठ जिल्लाहरू रहेको यस प्रदेश पश्चिम पर्सादेखि पूर्व सप्तरीसम्म फैलिएको छ । प्रदेश २ जनसङ्ख्याको हिसाबले दोस्रो ठूलो प्रदेश र क्षेत्रफलको हिसाबले सबभन्दा सानो प्रदेश पर्दछ । यसको क्षेत्रफल जम्मा ९ हजार ६ सय ६१ वर्ग किमी रहेको छ । सन् २०११ को जनगणनाअनुसार यहाँको जनसङ्ख्या ५४ लाख ४ हजार १ सय १५ रहेको छ । यो नेपालकोसबभन्दा बढी जनघनत्व भएको प्रदेश हो । यस क्षेत्रको राजधानी शहर जनकपुर उपमहानगरपालिका हो । यस प्रदेशमा पर्ने आठवटा जिल्लाहरू पर्सा, बारा, रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी, धनुषा, सिराहा र सप्तरी हुन् (चित्र १.१ हेर्नुहोस्) ।

चित्र : १.१ : ८ वटा जिल्लाहरूसहित प्रदेश २ को नक्सा

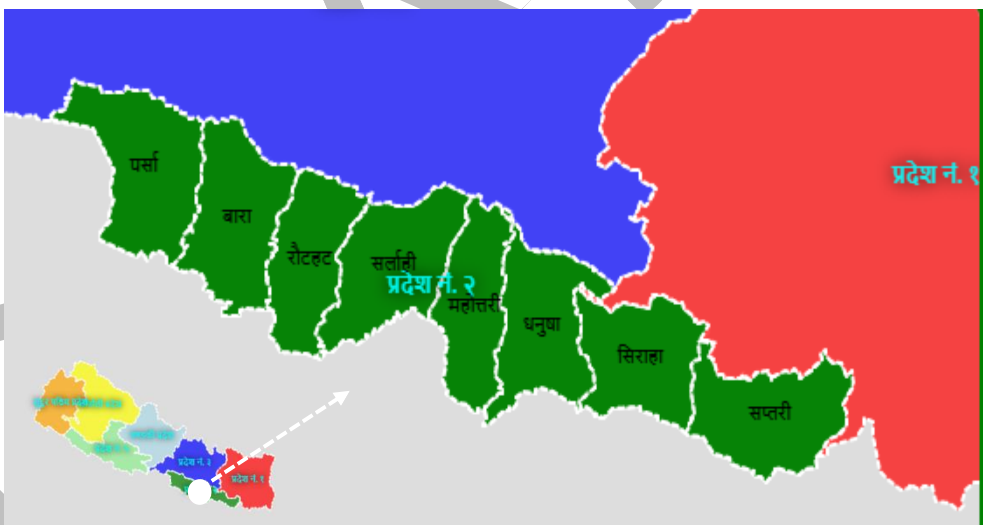

(स्रोत : संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, २०७६)

प्रशासकीय विभाजनबाट हेर्दा यस प्रदेशमा वीरगञ्ज महानगरपालिका, जीतपुर-सिमरा, कलैया र जनकपुर उपमहानगरपालिकाहरू, ७३ वटा नगरपालिकाहरू, ५९ वटा गाउँपालिकाहरू, ८ जिल्ला समन्वय समितिहरू र १२७१ वडाहरू रहेका छन् ।

तालिका १.१ : प्रदेश २ को सामाजिक आर्थिक प्रोफाइल

क्र.सं.	तथ्याङ्क	आँकडा	नेपाल
1	जिल्लाहरूको कूल सङ्ख्या	८	७७
2	संसद निर्वाचन क्षेत्रहरूको सङ्ख्या	३२	
3	प्रदेश निर्वाचन क्षेत्र सङ्ख्या	६४	
4	समग्र जनसङ्ख्या/जन घनत्व (प्रति किमी)	५४०११४५/५५९	
5	कूल क्षेत्रफल/नेपालको कूल भूभागमा हिस्सा	९६६१ वर्ग किमी (६.६%)	१४७१८१ वर्ग किमी
6	कूल जनसङ्ख्या/नेपालको जम्मा जनसङ्ख्याको हिस्सा	५४०११४५/२०.४%	26494504
7	औसत परिवार आकार	५.८३	४.८८
8	राजधानी (अस्थायी सहमति)	जनकपुर उमनपा	काठमाडौं
9	महानगरपालिका/उपमहानगरपालिका	१/३	६/११
10	नगरपालिका/गाउँपालिका	७३/५९	२७६/४६०
11	कूल स्थानीय तहका निकायहरू	१३६	७५३
12	कूल ग्राहस्थ उत्पादन औसत वार्षिक वृद्धि, २००१-१०/२०१०-१७	४.१/४.३	
12	**कूल ग्राहस्थ उत्पादनको संरचना**		
12.1	कृषि - ३९	३९	
12.2	उद्योग - २२	२२	
12.3	निर्माण - १०	१०	
12.4	सेवा - २९	२९	
12.5	प्रतिव्यक्ति आय (डलरमा)	७००	१०४
13	**गरिबी तथा रोजगार**		
13.1	मानव विकास सूचकाङ्क	०.४२२	०.४९
13.2	शिशु मृत्युदर	५६.६०९	४०.५
13.3	साक्षरता दर	५०.२	६६.६
13.4	औसत आयु	७०.४२९	६८.८
13.5	शौचालय सुविधामा पहुँच (समग्रको %)	२६.४२५	६२
13.6	खानेपानीमा पहुँच (समग्रको %)	९४.०१३	८५.९
13.7	श्रम उत्पादकत्व	१२५०५० (रूपैयाँ)	
13.8	कूल कृषि भूमि (हेक्टरमा)	५२९५७१	
13.9	कूल सिँचाइ पुगेको भूमि	७४.३० %	
13.10	कूल उपलब्ध खाद्यान्न	९४८६४०	
13.11	कूल खाद्यान्न आवश्यकता	१०६०४८८	
13.12	कूल खाद्यान्न कमी	१११८४८	
13.13	कूल सार्वजनिक स्वास्थ्य चौकी	८२०	
13.14	कूल निजी स्वास्थ्य संस्थाहरू	१६८	
14	**विद्यालय छाड्नेहरू (केटीहरू-केटाहरू)**		
14.1	निम्न माध्यमिक	३.९-३.९७	
14.2	माध्यमिक	५.७२-६.३४	
14.3	उच्च माध्यमिक	५.६४-५.५३	
15	**पूर्वाधार**		
15.1	राष्ट्रिय सडक	१३५६	
15.2	ग्रामीण सडक	५६९५	
15.3	ग्रामीण सडक घनत्व (किमी/वर्गकिमी)	५८.९५	
15.4	राष्ट्रिय सडक घनत्व (किमी/वर्गकिमी)	१४.०३	
15.5	जलविद्युत (मे.वा.)	९२	६५२३
विभिन्न स्रोतबाट सङ्कलित तथ्याङ्क : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग राष्ट्रिय जनगणना (२०६८), नापी विभागका प्रतिवेदनहरू, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०७० र अन्य			

DRAFT

भौगोलिकरूपमा प्रदेश २ उत्तरमा चुरेदेखि दक्षिणमा भारतको सीमासम्म फैलिएको छ। नेपालका ठूला नदीहरू कोशी, बाग्मती, लालबकैया र अन्य गरी ५० भन्दा बढी नदीहरू यो प्रदेश हुँदै बहन्छन् । तसर्थ, प्रदेश २ बाढीको उच्च जोखिममा रहेको क्षेत्र हो । यसबाहेक यो प्रदेशमा अन्य विभिन्न बहुप्रकोपबाट हुनसक्ने विपद्हरूको जोखिम पनि धेरै रहेको छ। विशेषगरी प्रदेश २ मा भूकम्प, बाढी, आगलागी, शीतलहर, तातो हावा र बेलाबेलामा देखा पर्ने महामारी लगायतका प्रकोपबाट सृजित विपद्हरू हुने गरेका छन् । प्राकृतिक स्रोतहरूको (ढुङ्गा, गिटी, बालुवा र अन्य) जथाभावी दोहन गर्ने वर्तमान प्रवृत्ति र रुखहरूको निरन्तर अनियन्त्रित कटानले यस क्षेत्रमा विपद्को प्रभावहरूलाई झन प्रतिकूलरूपमा बढाएको छ। यी प्रकोपहरूले उच्च मात्रामा भौतिक तथा आर्थिक पूर्वाधारहरू क्षति गर्दै आएका छन् । त्यसैगरी यी विपद्हरूबाट उच्च मानवीय क्षति हुने गरेको छ भने ठूलो सङ्ख्यामा परिवारहरू अस्थायी विस्थापित हुँदै आएका छन् । उनीहरूले आफ्नो घर र जीविकोपार्जनहरू गुमाइरहेका छन् । यी विपद्हरूले प्रदेश २ का स्थानीय समुदायहरूको लागि गम्भीर आर्थिक तथा सामाजिक भार थोपर्दै आएका छन् । माथि उल्लेख गरिएका विपद्हरू प्रदेश २ का सबै ८ वटा जिल्लाहरूमा बारम्बार देखिने गरेका छन् । यस हिसाबले हेर्दा प्रकोपहरूले मुलुकको आधाभन्दा बढी जनसङ्ख्याको हिस्सालाई उच्च जोखिममा राख्दै आएको छ ।

१.२ प्रदेश २ मा विपद् जोखिमको स्थिति

भूकम्प, वनविनाश, खडेरी, बाढी, आगलागी, उच्च तापक्रम र शीतलहर यस क्षेत्रलाई उच्च जोखिममा राख्ने साझा प्रकोपहरू हुन् । जलवायु परिवर्तनका पछिल्ला प्रभावहरूले यी प्रकोपहरूको आवृत्ति र प्रतिकूल असरलाई थप तीव्र बनाएको छ । परिणामस्वरूप बाढी, आगलागी, उच्च गर्मी र शीतलहर तराई क्षेत्रको लागि बर्षेनीको घटनाजस्तै भएको छ। यसमाथि २०७६ साल वैशाखमा पहिलो पटक टोर्नाडो भनिने अर्को नयाँ प्रकार प्रकोपबाट विपद्को स्थिति सृजना भयो । यो उच्च आँधीको स्वरूपमा आएको एउटा प्रकोप थियो जसको कारण सयौं मानिसले ज्यान गुमाए, कयौं गम्भीर घाइते भए र ठूलो मात्रामा विस्थापित भए। सोही समयमा करोडौं रूपैयाँ बराबरको भौतिक पूर्वाधार र सेवाहरू क्षतिग्रस्त हुन पुगे । प्रदेश २ मा यस्ता प्रकारका क्षतिहरू हरेक वर्ष भइरहन्छन् । प्रकोपहरूको यसप्रकारको प्रवृत्तिले, र त्यसमा पनि विशेषगरी बाढीले यस क्षेत्रमा कृषि उत्पादन, पशुचौपाया र सिंचाइका माध्यमहरूमा ठूलो क्षति गर्ने गरेका छन् ।

ठूलो सङ्ख्यामा नदीहरू र अन्य जल प्रवाहका स्रोतहरू रहेको कारण पनि प्रदेश २ का जिल्लाहरूमा बाढी एक प्रमुख प्रकोप रहँदै आएको छ । मनसुन महिनाहरू सबभन्दा धेरै बाढी जोखिम भएको समय मानिन्छ । हरेक वर्ष बाढीका कारण ठूलो सङ्ख्यामा घरपरिवारहरूले आफ्नो घर र जीविकोपार्जनका माध्यमहरू गुमाउँदै विस्थापित हुँदै आएका छन् । भूकम्प, वनविनाश, खडेरी, बाढी, आगलागी, उच्च तापक्रम र शीतलहरका कारण सिर्जित विपद्हरू प्रदेश २ का सबै आठ जिल्लाहरूमा बसोबास गर्ने मानिसहरू र समुदायको लागि ठूलो बोझ भएका छन् । हरेक वर्ष दुई वा दुईभन्दा बढी प्रकारका प्रकोपहरूबाट जनधन क्षति हुने उच्च जोखिममा यहाँका जनताहरू छन् ।

यस प्रदेशमा हुने समग्र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको लागि आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय प्रमुख जिम्मेवार निकाय हो । प्रशासनले विपद्का यी समस्याहरू र यसको गतिशीलता बुझेका छन्, तर विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन क्षेत्रलाई संस्थागत गर्ने दिशातर्फको प्रगति भने अझै पनि सुस्त रहेको छ । यी निकायहरूले नमुना विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन पहिल्यै ग्रहण गरिसकेका भए पनि यसको व्यावहारिक कार्यान्वयन अझै पनि हुन सकेको छैन । विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन रणनीतिक कार्ययोजनाले विपद् व्यवस्थापनको लागि ठोस आधार निर्माण गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन क्षेत्रलाई स्थापित गरी मजबुत बनाउँदै दीर्घकालमा अघि बढ्न मद्दत गर्नेछ । तलको चार्टले यस प्रदेशमा यी प्रकोपहरूबाट पर्दै आएका प्रभावहरूलाई थप व्याख्या गर्दछ ।

DRAFT

चित्र १.२ प्रदेश २ मा विपद्बाट भएका मानवीय क्षति

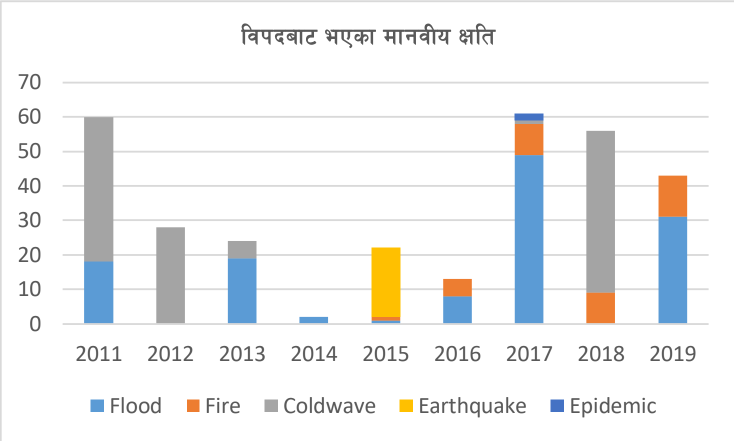

प्रदेश २ मा सन् २०१७ मा बाढीबाट सबभन्दा धेरै मानवीय क्षति भएको चित्र १.२ ले देखाउँछ । त्यसपछि क्रमशः सन् २०११ र २०१८ मा शीतलहरबाट बढी मानवीय क्षति भएको देखिन्छ । समग्रमा आगलागी, बाढी र शीतलहरबाट लगभग वर्षेनी मानवीय क्षति भएको देखिन्छ ।

चित्र १.३ : प्रदेश २ मा विपद्बाट भएका चोटपटक/घाइते

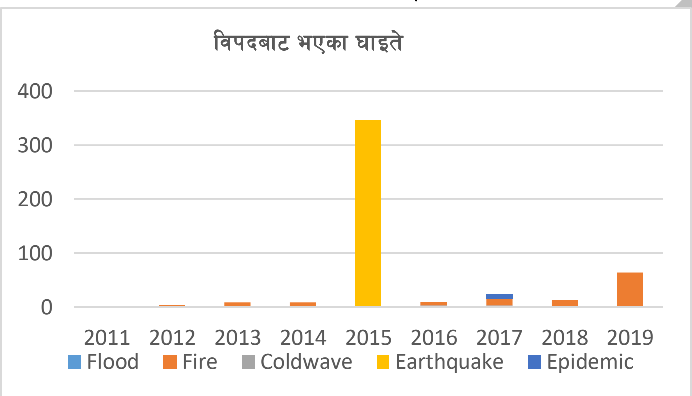

प्रदेश २ मा सन् २०१५ मा भूकम्पले सबभन्दा धेरै घाइते भएको चित्र १.३ ले देखाउँछ । यसबाहेक आगलागीका घटना हरेक वर्ष बढ्दै गएको र यसले धेरै घाइते बनाएको देखिन्छ ।

चित्र १.४ : पूर्ण क्षतिग्रस्त घरहरू

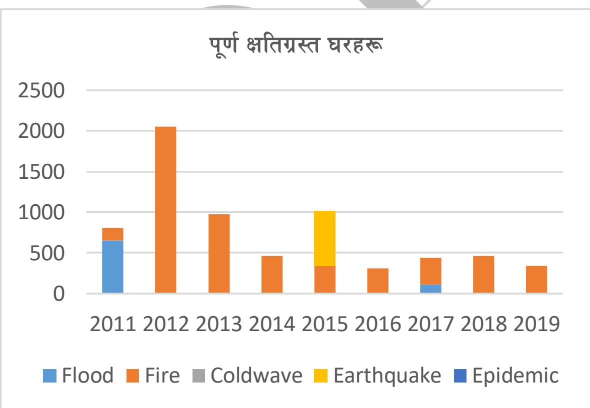

चित्र १.५ : आंशिक क्षतिग्रस्त घरहरू

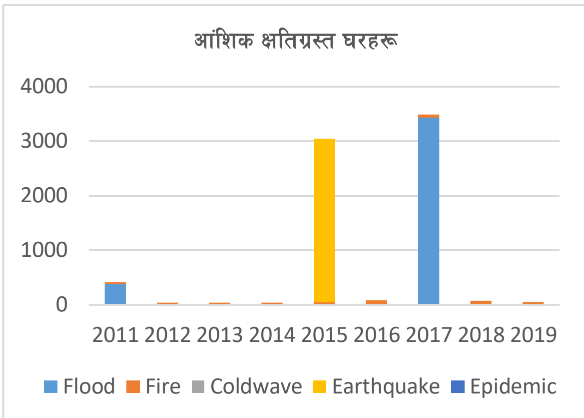

हरेक वर्ष घरहरू पूर्ण क्षतिग्रस्त हुने एक प्रमुख कारण आगलागी रहेको चित्र १.४ ले देखाउँछ । यसबाहेक, गोरखा केन्द्रबिन्दु भएर आएको सन् २०१५ को भूकम्पमा धेरै घरहरू पूर्णरूपमा भत्केका र अन्य धेरै घरहरू आंशिक क्षति भएका थिए ।

प्रदेश २ मा हुने प्रमुख प्रकोपहरूमध्ये बाढी, वन डढेलो, सर्पदंश, शीतलहरू प्राकृतिक विपद् हुन् जसले बारम्बार वर्षेनी जनधनको क्षति गर्दै आएको छ । अर्कोतिर मानवीय कारणले सिर्जित हुने विपद्हरू प्रदेश २ मा प्रमुख चिन्ताको विषय भने नरहेको देखिन्छ । प्रदेश २ मा बारम्बार दोहोरिने प्रकोपहरूलाई तल व्याख्या गरिएको छ :

१.१.१ बाढी

सामान्यतया नेपालमा निरन्तरको उच्च वर्षा, हिमताल विष्फोट र पहिरोबाट बनेको ताल फुट्ने आदि कारणले बाढी आउने गर्दछ । प्रदेश २ समेत भएको तराई क्षेत्र भारतको बिहार नजिकै नेपाल र भारतको सीमा क्षेत्रमा बाँधिएको बाँध र तटबन्धनको कारण पानीको निकास राम्रोसँग हुन नपाउँदा हरेक वर्ष डुबानमा पर्ने गर्दछ । पूर्वाधारहरूको विकास, विशेषगरी सीमा नजिक निर्माण भएका सडकहरूले पनि पानीको प्राकृतिक निकासलाई रोक्दछ । जब नदीको पिंध उकास हुँदै माथि आउँछ सामान्य बाढीमा पनि समुदायहरू असुरक्षित हुन्छन् । पहाडी क्षेत्रबाट तराई क्षेत्रमा बहने नदीहरूले बगाएर ल्याउने माटो र बालुवाको थिग्रेनीले नदीको प्राकृतिक बहाव मार्ग भरिँदै जाँदा तराई क्षेत्रका समतल क्षेत्रहरू बाढीबाट प्रभावित हुँदै आएका छन् । गर्मीमा मनसुनको पूर्ण सक्रियतासँगै असारदेखि भदौसम्म तराई क्षेत्रमा बाढी आउने गर्दछ ।

हिउँ र पहिरोले थुनेर बनेका अस्थायी तालहरू भत्किएर पनि अकस्मात बाढी आउँछ । चुरे र भावर क्षेत्रबाट उत्पत्ति हुने साना खोलाहरूको कारणले खहरे बाढी आउँछ । बाढीको समयमा हुने पानीको वेग प्रवाहको कारण यी नदीहरूले बारम्बार आफ्नो मार्ग बदल्छन् र धेरै थिग्रेनीहरू बगाएर ल्याउँछन् । यी थिग्रेनीहरू तराईका समतल भूभागमा नदीको बहाव मार्गमा जम्मा हुँदै जाँदा नदीको पिंध र किनार उकास हुँदै आउँछन् । बाढी दक्षिणी तराई क्षेत्रमा बहँदा डुबान हुने, किनार कटान हुने, कृषि जमिनमा बालुवा थुप्रिने हुन्छन् । एउटा उदाहरण हेरौं : नदीमा हुने थिग्रेनी सम्बन्धी एक अध्ययनअनुसार विगत ४५ वर्षयता सर्लाहीको लखनदेही नदीमा करिब १७८ हजार मेट्रिक टन बालुवा तथा गिटीहरू थुप्रिएको र परिणामस्वरूप नदीको पिंध २ मिटर माथि उकास भएको छ । यसरी हुने बालुवाको थिग्रेनीले हजारौं हेक्टर कृषि भूमिको उत्पादकत्व घटाएको छ । सन् २०१७ मा आएका खहरे बाढीहरूले यहाँ उत्पादन हुने कूल कृषि उत्पादनको ३ प्रतिशत उत्पादनमा क्षति गऱ्यो । यदि तराईमा, र त्यसमा पनि विशेषगरी प्रदेश २ मा आउने बाढीहरूको प्राकृतिक बहाव मार्गलाई समयमा नै व्यवस्थापन नगरिए तराई चाडैं नै मरुभूमिमा परिणत हुनेछ ।

प्रदेश २ अन्तर्गतका आठ जिल्ला भएर बहने प्रमुख नदीहरूलाई तलको तालिकामा सूचीकृत गरिएको छ :

तालिका १.१ : प्रदेश २ भएर बहने प्रमुख नदीहरू

जिल्लाहरू	नदीहरू
धनुषा	कमला, चारनाथ, जमुनी, जल्लाद, औरही, विग्हि, दूधमती
महोत्तरी	अंकुशी, अङ्गाहा, विधि
सिराहा	कमला, गगन, बलान, खुट्टी, सुरी, बताहा, घुर्मी, इभा, मैनावती
सप्तरी	कोशी, खाँडो, बलान, महुली, त्रियुगा, सुन्दरी, खड्ग, घोरदह, जीता
सर्लाही	लखनदेही, मनुसमारा, सीम, बाग्मती
रौतहट	बाग्मती, लालबकैया, चाँदी, झाज
बारा	लालबकैया, घन्सार, बगर, भमरा, लालखोला, पासाहा, बंगारी, दुधौरी, कातनदी, बाणगंगा, जमुनी, अरुवा
पर्सा	तिलावे, जमुनिया, भेधा, सिर्सिया, सरस्वती, ओरिया

तल चित्र १.६ सबै आठवटा जिल्लाहरूमा बाढी बारम्बार हुने घटना हो भनी देखाउँछ । सप्तरी, बारा र रौतहटमा बढी मात्रामा बाढीले असर गर्दै आएको छ । सन् २०१७ मा यी जिल्लाहरूमा सबभन्दा धेरै बाढी आएको देखिन्छ । विगत १० वर्षमा बाढीबाट यस क्षेत्रमा १२५ मानिसले ज्यान गुमाएका, २६ जना बेपत्ता भएका, ४४८६ घरहरूमा क्षति पुगेको र ६५ करोड रूपैँया बराबरको बालीनाली तथा सम्पत्ति क्षति भएको देखिन्छ ।

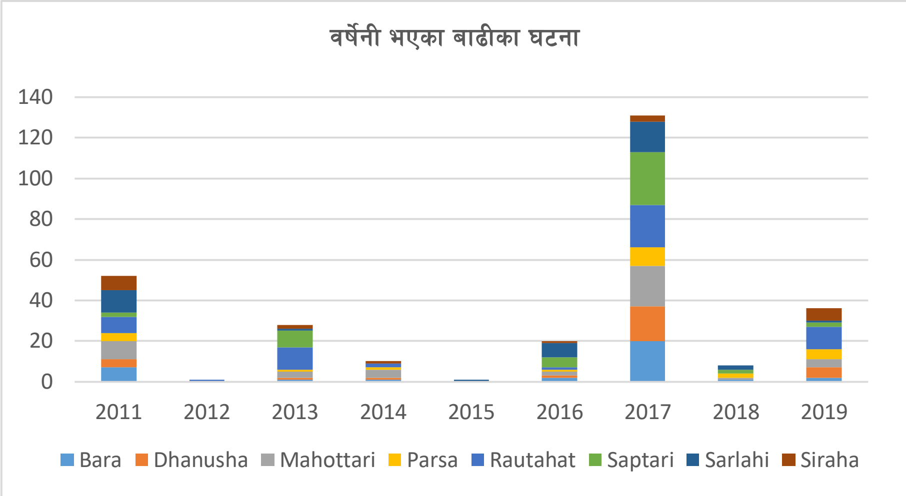

चित्र १.६ : बाढीका वर्षेनी घटना

१.१.२ आगलागी

तराईमा धेरैका अधिकांश घर ग्रामीण शैलीका छन् । माटो, काठ, फिक्रा, खर, पराल लगायतका सामाग्रीहरू प्रयोग गरी घरको भित्ता र छाना बनाइएका हुन्छन् । बसोबास प्रयोजनका लागि बनाइएका घरहरू गुचमुच्च परेका र नजिकै रहेका हुन्छन् । यस्ता घरहरू विशेषगरी सुख्खा मौसममा छिटो आगोले समात्ने र नजिक भएका कारण तुरुन्त एकपछि अर्कोमा फैलने जोखिममा रहेका हुन्छन् । सुख्खा मौसममा प्राकृतिक विपद्को अर्को कारक चुरे क्षेत्रमा हुने वन डढेलो पनि हो । तराई क्षेत्रमा गाउँघरमा हुने आगलागी होस् वा चुरे क्षेत्रमा हुने वन डढेलो दुवै विशेषगरी सुख्खा मौसममा हुने गर्दछन् ।

वन डढेलो तराई क्षेत्रमा बारम्बार हुने गर्दछ र यसले वन्य पारिस्थितिकी प्रणालीलाई खतरामा पार्दछ । आधाभन्दा बढी वन डढेलो शिकारीहरू, चरुवाहरू र गैरकाष्ठ वन्य उत्पादन सङ्कलकहरूले जानीबुझी लगाउने गर्दछन् । गाउँघरमा हुने आगलागीका घटनाको सङ्ख्या पनि उच्च रहेको छ र यसो हुनुमा विशेषगरी खाना पकाउन खर, पराल, दाउरा आदिमा निर्भर हुनु नै मुख्य कारण देखिन्छ । यसबाहेक, स्थानीय समुदायमा घरमा हुने आगलागीका घटनालाई कसरी कम गर्ने भन्नेसम्बन्धी चेतना र ज्ञान धेरै कम पाइन्छ । विगत १० वर्षमा आगलागीका घटनाहरूबाट ६७ मानिसले ज्यान गुमाएका, ३०६ जना घाइते, ५२०२ घरहरू क्षति, ३८६८ जनावरको मृत्यु र ३ अर्ब ७२ करोड ३७ लाख ३१ हजार १६० रूपैँया बराबरको धनमाल क्षति भएको तथ्याङ्क उल्लेख छ ।

१.१.३ खडेरी

प्रदेश २ ठूलो हिस्सामा कृषियोग्य भूमि रहेको प्रदेश हो । जलवायुमा आएको परिवर्तनका कारण खडेरी यो प्रदेशमा बारम्बार हुने अर्को प्रमुख प्रकोप हो । प्रतिकूल जलवायुका कारण अनियमित वर्षा हुने, समयमा वर्षा नहुने र कम वर्षा हुने कारणले यहाँका कृषि भूमि सुख्खा हुँदै गएका छन् । केही ठाँउका कृषि जमिनहरू अन्य ठाउँको तुलनामा खडेरीप्रति बढी जोखिममा छन् । सिंचाई सुविधाको अभावले खडेरीको प्रभावलाई झनै बढाएको छ । यसबाट ठूलो मात्रामा बाली उत्पादनमा क्षति भएर खाद्य अभाव र खाद्य असुरक्षा उत्पन्न गर्दछ । मंसीरदेखि जेठ महिनाहरू तुलनात्मकरूपमा बढी सुख्खा हुन्छन् । त्यसैगरी मनसुनमा लामो समयसम्म पानी नपर्दा पनि खडेरीको अवस्था देखा पर्दछ । लामो समयको खडेरीले खाद्यान्न उत्पादनमा कमी ल्याउँछ र परिणामस्वरूप समग्र मुलुकमा नै खाद्य असुरक्षाको प्रभाव विस्तार हुन थाल्दछ ।

DRAFT

१.१.४ शीतलहर

तराई क्षेत्रमा बर्षेनी शीतलहरको कारण गरिब बस्तीहरूमा मानव क्षति र मानव जीवनमा यसको प्रभाव निकै गम्भीर रहेको छ । गृह मन्त्रालय अन्तर्गत रहेको राष्ट्रिय आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रको अभिलेख अनुसार विगत ३ वर्षयता शीतलहरबाट प्रदेश २ अन्तर्गतका सबै ८ जिल्लाभरि २० जनाको ज्यान गइसकेको छ । सर्वसाधारण र सञ्चार क्षेत्रबाट शीतलहर भनी नाम दिइएको यो अवस्था खासगरी जमिनसम्म रहने करिब स्थिर, सुस्त गतिमा बहने बाक्लो कुहिरो हो जसले नेपाल, बंगलादेश र उत्तरी भारतको अधिकांश समतल भूभागलाई ढाकेको हुन्छ । यो कुहिरो भूँइदेखि करिब ४०० मिटर माथिसम्म भएर उडेको हुन्छ । विशेषगरी बिहान बढी बाक्लो कुहिरो लाग्ने गर्दछ र नजिकै देख्न पनि मुस्किल हुन्छ । कुहिरो बाक्लो हुने बित्तिकै तापक्रममा अचानक गिरावट आउँछ । तापक्रम सामान्यभन्दा कम भएर १० देखि १५ डिग्री पुग्ने कारणले गर्दा धेरैजसो मृत्यु शरीरको तापक्रममा कमी आएर भएको पाइन्छ । शीतलहर मानवीय गतिविधिको उपज हो, किनकि तराईमा सिंचाई भएको भूमि जाडोमा पनि भिजेको हुन्छ र यसले कुहिरोलाई लामो समय अड्याएर राख्दछ । शीतलहरको कारण मृत्युमा वृद्धि हुँदै जानु भनेको कमजोर सामना क्षमता रहेको देखिनु हो । विशेषगरी समाजमा रहेका कमजोर, गरिब र सीमान्तकृत समुदायको सामना क्षमता कमजोर हुने गरेको पाइन्छ । शीतलहरको कारणले विगत १० वर्षमा ३१४ जनाको मृत्यु भइसकेको छ ।

१.१.५ महामारी

तराई क्षेत्रमा बसोबास गर्ने अधिकांश समुदायहरू पानी, किरा र सूक्ष्मजीवजन्य संक्रामक रोगहरूको जोखिममा छन् । विभिन्न महामारीको कारण धेरै मानिसहरूले ज्यान गुमाएका छन् । यस्ता महामारीहरूमा झाडापखाला, मलेरिया, दादुरा, हेपाटाइटिस, इन्फ्लुएन्जा, टाइफाइड, दम, हैजा, यौनजन्य संक्रमण, क्षयरोग आदि पर्दछन् । महिला तथा कुपोषण भएका बालबालिकाहरू यी रोगहरूबाट बढी प्रभावित भएको पाइन्छ । उनीहरू पर्याप्त सचेतनाको अभाव र औषधि उपचारको उपलब्धता नहुँदा ज्यान गुमाउन बाध्य हुन्छन् । महामारीको कारणले बर्षेनी उच्च सङ्ख्यामा मृत्यु हुने गरेको देखिन्छ ।

१.१.६ भूकम्प

नेपाल भूकम्पीय क्षेत्रमा पर्दछ । वि. सं. २०७२ बैशाख १२ गते गोरखा केन्द्रविन्दु भएको ७.६ रेक्टर स्केलको विनाशकारी भूकम्पको कारण नेपालले जनधनको धेरै क्षति बेहोर्नु पऱ्यो । तत्पश्चात् २०७२ साल बैशाख २९ गते सिन्धुपाल्चोक केन्द्र विन्दु भएको ७.३ रेक्टर स्केलको ठूलो पराकम्पन र निरन्तर आइरहेका अन्य साना ठूला पराकम्पनहरूले जनधनको थप क्षति बढायो । तराई क्षेत्रका पुराना घरहरू भएका अधिकांश बस्तीहरूले ठूलो क्षति बेहोर्नु पऱ्यो । तराईबाट मृत्यु भएको कुनै अभिलेख नभएपनि उनीहरूको कमजोर घरहरूमा भएको क्षतिका कारण धेरै मानिसहरू घाइते भए ।

१.१.७ जनावर आतंक

तराई ठूलो सङ्ख्यामा वन्यजन्तु आरक्ष, वन्य क्षेत्र र जैविक विविधता भएको क्षेत्र हो । यहाँ हात्ती, बाघ, भालू, बँदेल बारम्बार मानव बस्तीमा प्रवेश गर्दछन् र आतंक मच्चाउँछन्, खेतीपाती क्षति गर्दछन्, सम्पत्ति नष्ट गर्दछन् र कहिलेकाहीं मानिसहरूलाई पनि मार्दछन् । अर्कोतिर केही जिल्लाहरूमा सर्पको टोकाइका घटना वर्षेनी बढ्दै गएको छ, विशेषगरी धनुषा, महोत्तरी र सिराहा जिल्लाहरूमा यस्ता घटना बढ्दै गएको देखिन्छ । हालैका वर्षहरूमा सर्पको टोकाइबाट धेरै मृत्यु भएका छन् र केही सीमित स्थानमा मात्र उपचार उपलब्ध हुनु यसको कारणहरूमध्ये एक हो ।

DRAFT

अध्याय २ : विद्यमान नीति तथा ढाँचाहरूको समीक्षा

२.१ विद्यमान नीतिहरूको समीक्षा

तलको तालिका २.१ ले राष्ट्रिय (संघ), प्रदेश र स्थानीयस्तरका विपद्सँग जोडिएका सबै नीतिहरूलाई सूचीकृत गर्दछ :

तालिका २.१ : विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी नीतिहरूको समीक्षा

क्र.सं.	नीति	प्रमुख विशेषताहरू
अन्तर्राष्ट्रिय स्तर		
१	सेन्डाइ ढाँचा २०१५-२०३०	यस ढाँचा देहायका प्राथमिकता क्षेत्रहरू प्रस्तुत गर्दछ : • विपद् जोखिमको बुझाइ • विपद् जोखिम व्यवस्थापन गर्न विपद् जोखिम शासनको सुदृढीकरण • उत्थानशीलताको लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा लगानी • प्रभावकारी प्रतिकार्यको लागि विपद् पूर्वतयारी बढाउने, र • पुनर्लाभ, पुनर्स्थापन र पुनर्निर्माणको समयमा झन बलियो र राम्रो निर्माण गर्ने ।
२	दिगो विकास लक्ष्यहरू २०१५-२०३०	• दिगो विकास लक्ष्य ११ ले शहरहरू र मानव बासोबासहरूलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्थानशील र दिगो बनाउने लक्ष्य राख्दछ । • दिगो विकास लक्ष्य १३ ले जलवायु परिवर्तन र यसको प्रभावहरूसँग जुध्न तत्काल कार्यको आह्वान गर्दछ ।
३	नयाँ शहरी एजेण्डा, युएन ह्याबिट्याट तेस्रो २०१६	यसले विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको ग्रहण तथा कार्यान्वयन, सङ्कटको अवस्था कम गर्ने, प्राकृतिक तथा मानवकृत विपद्मा उत्थानशीलता तथा प्रतिकार्य क्षमता निर्माण गर्ने, र जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण र अनुकूलन प्रवर्धन गर्ने शहरहरू निर्माणको परिकल्पना गरेको छ ।
राष्ट्रिय स्तर		
१	नेपालको संविधान २०७२	नेपालको संविधानले विपद् जोखिम व्यवस्थापन सरकारका सबै तहहरूको साझा जिम्मेवारी हो भनी स्पष्टरूपमा उल्लेख गरेको छ । सबै तीनवटा तहका सरकारहरूको अधिकार क्षेत्रभित्र विपद् व्यवस्थापनको जिम्मेवारी पर्दछ भनी संविधानले थप स्पष्ट पारेको छ ।
२	विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति २०६६	विपद् जोखिम न्यूनीकरणका पाँच प्राथमिकता क्षेत्रको पहिचान गरी उत्थानशील समुदाय विकासको लक्ष्य लिएको । विपद् उत्थानशील नेपालको दीर्घकालीन सोच (परिकल्पना) राखेको ।
३	दैवी प्रकोप उद्धार ऐन २०३९	यस ऐनले गृह मन्त्रालयलाई विपद्पश्चातको उद्धार तथा राहतको माध्यमबाट जनधनको सुरक्षा गतिविधिहरूको समन्वयको लागि केन्द्रीय निकायको रूपमा स्थापित गरेको । विपद् जोखिम व्यवस्थापनलाई संस्थागत गर्ने मार्ग स्थापित गरेको ।
४	विपद् जोखिम न्यूनीकरण नीति २०७४	• महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका मानिस, आर्थिकरूपमा पछि परेकाहरूलाई सहयोग गर्ने । • विपद् पूर्व र विपद् पछि सामुदायिक स्तरको सचेता कार्यक्रममा जोड दिएको । • विपद् प्रतिकार्य तथा विपद् पश्चातको पुनर्लाभ र पुनर्निर्माणमा समेत सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूलाई समाहित गरी सञ्चालन गरिनेछ भनी उल्लेख गरेको ।

५	राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४	यस ऐन मुलुकमा विपद् परेको अवस्थामा विपद् प्रतिकार्य, जोखिम न्यूनीकरण, पूर्वतयारी र व्यवस्थापनका गतिविधिहरू अघि बढाउने प्रमुख दस्तावेज/साधन हो । राहत केन्द्रित विधिबाट वृहत्तर विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जोखिम न्यूनीकरणतर्फको यो एउटा महत्वपूर्ण फड्को हो । सेन्डाइ विपद् जोखिम न्यूनीकरण ढाँचाअनुरूप यसको विकास गरिएको छ र यसले दैवी प्रकोप उद्धार ऐन २०३९ लाई प्रतिस्थापन गरेको छ ।
६	स्थानीय शासन सञ्चालन ऐन २०७४	यस ऐनले नगरपालिका र गाउँपालिकाहरू, जिल्ला परिषद/जिल्ला समन्वय समितिहरू र प्रदेश समन्वय परिषदहरूको भूमिका तथा जिम्मेवारीहरू प्रस्तुत गरेको छ । यस ऐनले स्थानीय तहका इकाइहरूलाई आफ्नै कानून, नियम तर्जुमा गर्ने, कर लगाउने, कोष उठाउने जिम्मेवारीहरू प्रदान गर्नुका साथै न्यायिक जिम्मेवारीहरू पनि प्रदान गरेको छ ।
६	विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना २०१८-२०३०	विपद् जोखिम व्यवस्थापनका कार्यक्रम तथा प्रक्रियाहरूमा सीमान्तकृत समुदाय तथा घरपरिवारहरूलाई समावेश गरेको छ । पुनर्निर्माणको लागि आर्थिक रूपमा कमजोर वर्गहरूलाई बीमा तथा वित्तीय सहयोग गर्ने उल्लेख छ । विपद् व्यवस्थापन समितिहरूलाई संस्थागत गर्ने, कोष वितरण, लाभग्राहीको पहिचान आदि विषयहरू समावेश गरिएको छ । विपद् प्रभावित व्यक्ति तथा समुदायलाई लघुवित्तमा पहुँच, निर्ब्याजी ऋण, सशर्त नगद स्थानान्तरण आदिको व्यवस्था गरिने कुरा उल्लेख छ ।
८	सामाजिक सुरक्षा ऐन २०७५	देहायका वर्गहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको व्यवस्था : बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, गरिब तथा सीमान्तकृत, एकल महिला ।
९	भू तथा जलाधार संरक्षण ऐन २०३९	बाढी, पहिरो र भूक्षयजस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरूको नियन्त्रण गरी भू तथा जलाधार संरक्षण गर्ने यसले कानूनी व्यवस्था गरेको छ ।
१०	जलस्रोत ऐन २०४९	भूक्षय, बाढी, पहिरो र अन्य यस्तै कारणहरूबाट वातावरणमा कुनै प्रतिकूल असर नहुनेगरी जलस्रोतको उपयोग गर्ने यसले व्यवस्था गरेको छ ।
११	राष्ट्रिय कृषि नीति २०६०	प्राकृतिक स्रोत, वातावरण र जैविक विविधताको संरक्षण, प्रवर्धन र उपयोगमा लक्षित । प्राकृतिक प्रकोप, चरम वर्षा, खडेरी, रोग, किराहरू आदिको अनुगमन प्रणाली स्थापना गरी सञ्चालन गरिने कुरा उल्लेख गरेको ।
१२	कृषि विकास रणनीति (२०१५-२०३५)	मौसम तथा जलवायुमा पूर्वसूचना प्रणालीको स्थापना, खडेरी तथा बाढी सहनशील बिउबिजनमा खोजअनुसन्धान, किसान कल्याण कोषको स्थापना, कृषि बीमा प्रवर्धनका गतिविधिहरूलाई प्राथमिकता दिएको ।
१३	राष्ट्रिय उद्योग नीति २०६७	गाउँपालिका तथा नगरपालिकासँगको समन्वयमा औधोगिक क्षेत्र र करिडरमा आधुनिक दमकलको व्यवस्था गरेको । कुनै पनि प्राकृतिक विपद् र सामाजिक सेवामा उद्योगहरूले प्रदान गरेका अनुदान वा वित्तीय सहयोगको लागि आयकरमा छुट दिने व्यवस्था ।
१४	विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०६८ (पुनरावलोकन २०७५)	प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय तहमा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा प्रक्रियामा सहभागी सबै सरकारी निकायहरू, रेडक्रस, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू, राष्ट्रसंघीय निकायहरू सबैको जिम्मेवारीहरू तोकेको ।
१५	विपद् प्रतिकार्य राष्ट्रिय ढाँचा २०६९	विपद् प्रतिकार्यको राष्ट्रिय ढाँचाले देहायका कार्यको लागि स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ : • विपद् पूर्वतयारी, विपद् पछिको खोज तथा उद्धार र राहतको व्यवस्थापन र यस कार्यको लागि जिम्मेवारी तोक्ने र प्रभावकारी समन्वयलाई अघि बढाउने प्रावधानहरू समेटेको ।

		• प्रतिकार्यको लागि अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगको अपील गर्ने । • विषयगत क्षेत्र समन्वयको लागि क्लस्टर (समूह) व्यवस्था, विपद् र यसबाट परेका प्रभावको सूचना सङ्कलनको लागि संयन्त्र व्यवस्था । • विपद् प्रभावितलाई स्वीकृत मापदण्ड बमोजिम लत्ताकपडा, खाद्यान्न, नगद सहयोग उपलब्ध गराउने ।
१६	राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन नीति २०७२	विपद् पश्चातका पुनर्लाभ, पुनर्निमाण र पुनर्स्थापनका लागि नीति तहको मार्गदर्शन गर्ने । अहिले राष्ट्रिय पुनर्निमाण प्राधिकरणले गोरखा भूकम्प २०७२ पछिको पुनर्निर्माण कार्यलाई कार्यान्वयन गरिरहेको छ ।
१७	जलउत्पन्न विपद् व्यवस्थापन नीति २०७२	यसले संरचनात्मक तथा गैरसंरचनात्मक प्रविधिको प्रयोग गरी बाढी तथा पहिरोजस्ता जलउत्पन्न विपद्हरूको रोकथामको माध्यमबाट जनधनको क्षति न्यून गर्ने विभिन्न नीतिहरू प्रस्तुत गर्दछ । त्यसैगरी प्राकृतिक स्रोतसाधन, खानेपानी, जल यातायात आदि जस्ता पूर्वाधारहरूको दिगो प्रयोगमा नीतिगत प्रावधान प्रस्तुत गर्दछ ।
१८	राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति २०७३	यसले सन्तुलित र समृद्ध शहरी भविष्यको लागि पाँचवटा मार्गदर्शन सिद्धान्तमध्ये उत्थानशीलतालाई विशेष ध्यान दिएको । उत्थानशीलतालाई शहरी प्रणाली र सामुदायिक योजना तर्जुमामा एकीकरण गरेको ।
१९	जलवायु परिवर्तन नीति २०६८ (पुनरावलोकन २०७५)	चरम जलवायु घटनाहरू र जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरूको सम्बोधन गर्दै अनुकूलनका कार्यहरू कार्यान्वयन गर्न र स्थानीय विकास योजनामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनलाई एकीकृत गर्न लागू ।
२०	राष्ट्रिय भवन निर्माण ऐन २०५५	भूकम्प, आगलागी र अन्य प्राकृतिक विपद्हरूबाट भवनमा पुग्नसक्ने सम्भावित क्षतिलाई न्यून गर्नको लागि भवन निर्माण कार्यहरू नियमन गर्न भवन निर्माण व्यवस्थापन सुदृढीकरण समितिको गठन गर्ने प्रावधान रहेको ।
२१	नेपाल सडक सुरक्षा कार्ययोजना (२०१३-२०२०)	दुर्घटना पछिको प्रभावकारी प्रतिकार्यहरूसहित सुरक्षित सडक पूर्वाधारहरू र सेवाहरू व्यवस्थाको माध्यबाट जनधनको क्षति न्यून गर्ने दीर्घकालीन सोचसहित तयार गरिएको ।
स्थानीय स्तर		
१	स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४	यसले स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ लाई प्रतिस्थापन गरेको छ । गाउँपालिका र नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकारहरूअन्तर्गत विपद् जोखिम न्यूनीकरणका सबै चरणहरूमा कार्य गर्ने भनी उल्लेख गरिएको छ । भवन निर्माण अनुमति, अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन आदिसँग सम्बन्धित गतिविधिहरू सामेल गरेको ।
२	प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७५	प्रदेशस्तरको विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका लागि गरिनुपर्ने सम्पूर्ण कार्यहरूको जगको रूपमा रहने ।

२.२ रणनीतिक कार्ययोजना निर्माण प्रक्रिया

यस रणनीतिक कार्ययोजना निर्माणका लागि अवलम्बन गरिएको प्रक्रिया विधि सरल र व्यवस्थित थियो । तल उल्लिखित वैज्ञानिकरूपमा छनौट र व्यवस्थितरूपमा क्रमबद्ध चरण एवं प्रक्रियाहरूको आधारमा यसलाई अघि बढाइएको थियो । प्राथमिक र माध्यमिक दुवै स्रोतहरूबाट आवश्यक सान्दर्भिक तथ्याङ्क र सूचनाहरू सङ्कलन गरियो । सामान्यतः यसले सहभागितामूलक र परामर्शमूलक विधि अवलम्बन गऱ्यो । यसले सरकारका तीनवटै तहका (संघ, प्रदेश र स्थानीय तह) विपद् क्षेत्रसँग प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्षरूपमा सम्बन्धित विभिन्न साझेदार र सरोकारवालाहरू पर्याप्त मात्रामा सहभागी गराएको थियो । परामर्श बैठकहरूको विशेष पक्षलाई दृष्टिगत गरी एक पूर्ण र वृहत परामर्श बैठक

तथा कार्यशाला कार्ययोजना पहिल्यै विकास गरियो । यस विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन रणनीतिक कार्ययोजना (२०२०-२०३०) को समग्र पक्षलाई प्रदेश २ को आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयले नेतृत्व तथा मार्गदर्शन गर्‍यो ।

यस प्रक्रिया विभिन्न चारवटा तहबाट -विश्व, राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय - माध्यमिक तथ्याङ्क सङ्कलन र समीक्षा गरी सुरू भयो । माध्यमिक स्रोतहरूबाट लिइएका ज्ञान तथा अन्तर्दृष्टि सुरूवात बिन्दुको रूपमा कार्य गर्दै यस अभ्यासको मेरुदण्ड बन्न पुग्यो । माध्यमिक तथ्याङ्कबाट लिइएका जानकारीहरूको गहन समीक्षा तथा परीक्षण गरियो । त्यसैगरी प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यले विभिन्न तहका विभिन्न मानिस तथा लक्षित समूहको छनौट गर्‍यो । यस प्रयोजनका लागि दुईवटा प्रमुख विधिहरू अपनाइयो - लक्षित समूह छलफल र वृहत परामर्श बैठक तथा कार्यशाला । यसका अतिरिक्त अनौपचारिक छलफल, टेलिफोन कुराकानी विधिहरू पनि आवश्यकता अनुसार प्रयोग गरियो ।

लक्षित समूह छलफल र अन्य बैठकहरूलाई सहजीकरण गर्न खुला छलफल जाँचसूची विधिलाई छानियो । अर्कोतिर, वृहत परामर्श बैठक तथा कार्यशालाको लागि मिश्रित विधि अपनाइयो, जहाँ आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रमुख जिल्ला अधिकारी र परामर्शदाताहरूको प्रस्तुति र सोपश्चात समूह कार्य र समूहहरूको प्रस्तुति लगायतका गतिविधि समेटिएको थियो । विपद्का प्रकारहरूको आधारमा समूहहरूको विभाजन गरियो र छलफलहरूले देहायका थप शीर्षकहरूलाई सविस्तार गर्‍यो - सवालहरू, समाधानहरू, सम्बन्धित निकायहरू र समयावधि । अन्त्यमा कार्यशाला समापनअघि आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयका माननीय मन्त्री तथा उपमन्त्रीबाट वक्तव्य प्रस्तुत गरी यस रणनीतिक कार्ययोजनालाई थप स्पष्ट पार्ने काम गरियो ।

यस कार्ययोजना विकास प्रक्रिया प्रदेश तहको परामर्श प्रक्रियाबाट सुरू भयो । त्यसपछि सबै आठ जिल्लामा जिल्ला तहका कार्यशालाहरू गरियो । दुवै तहमा प्रमुख प्रदेश/जिल्ला तहका मन्त्रालय र विभागहरूको प्रतिनिधित्व थियो । त्यसैगरी सुरक्षा निकाय, राष्ट्र संघ, विकास साझेदारहरू, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू, निजी क्षेत्रहरू र सञ्चार क्षेत्रको पनि सबै कार्यशालाहरूमा सक्रिय सहभागिता थियो । यस प्रक्रियामा, अझ वृहत अन्तर्दृष्टि र सम्बन्धित कार्यसूचीहरू विकास गर्न प्रदेशहरूबीच (प्रदेश १, २ र ३) र चुरे क्षेत्रमा दखल राख्ने विज्ञहरूसँगको परामर्श कार्यशालाहरू पनि सञ्चालन गरियो ।

लक्षित समूह छलफल विधि प्रयोग गरी यस कार्ययोजना तयारी टोलीले विभिन्न जिल्लाहरूका विपद् प्रभावित, सङ्कटासन्न र सीमान्तकृत समुदायका केही वर्गहरूसँग परामर्श गरी उनीहरूको व्यवहारिक चासो र दृष्टिकोणहरू बुझ्यो । विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा सम्बन्धित पृष्ठभूमि, अनुभव र विज्ञता भएका व्यक्तिहरूसँग पनि परामर्श गरी यस कार्यलाई सहयोगी हुनेगरी उनीहरूको विज्ञता र व्यवहारिक दृष्टिकोण सङ्कलन गरियो । केही मुलुकहरूका रणनीतिक कार्ययोजनाको पुनरावलोकन गरी महत्वपूर्ण ज्ञान तथा असल अभ्यासहरूलाई आवश्यकताअनुसार परिमार्जन गरी मिलान गरियो ।

दुवै स्रोतहरूबाट सङ्कलन गरिएका सबै तथ्याङ्कहरू वर्गीकृत गरी संग्रह, विश्लेषण र परीक्षण गरियो । व्यवहारिक र सम्भाव्य समाधान सिफारिस गर्नको लागि कार्ययोजना तयारी टोलीले मुलुकको वर्तमान विकसित परिवेशमा प्रदेश र स्थानीय दुवै तहका सरकारहरूको समग्र कार्य, क्षमता, स्रोत, सीमा र चुनौतीहरू अवलोकन गर्‍यो । प्राथमिक र माध्यमिक दुवै स्रोतहरूबाट प्राप्त ज्ञान, दृष्टिकोण र पृष्ठपोषणहरूको पर्याप्त प्रयोग गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन रणनीतिक कार्ययोजनाको मस्यौदा तयार गरियो । यस मस्यौदा योजनालाई वृहत समुदाय र छनौट गरिएका विशिष्ट व्यक्तिहरू एवं विज्ञहरूमाझ विद्युतीय इमेल र जानकारी प्रवाह कार्यशालाको माध्यमबाट साझा गरियो । अन्तिम विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन रणनीतिक कार्ययोजना (२०२०-२०३०) तयार गरी पेश गर्नुअघि मस्यौदा प्रतिवेदनमा सबै पक्षहरूबाट प्राप्त भएका सबै टिप्पणी, सुझाव र रायलाई गहनरूपमा समीक्षा, विश्लेषण गरी समावेश गरियो ।

DRAFT

अध्याय ३. विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि रणनीतिक कार्ययोजना

३.१ परिचय

विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्य योजना विपद् उत्थानशील समुदाय निर्माण गर्दै दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने सन्दर्भमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्यका लागि प्रदेश २ सरकारको प्रतिबद्धता सहितको प्रादेशिक दस्तावेज हो । यस कार्ययोजनाले विपद् व्यवस्थापनमा **जोखिम न्यूनीकरण** केन्द्रित बृहत्तर अवधारणालाई जोड दिएको छ । यो कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेन्डाइ कार्य ढाँचा २०१५-२०३०, एशियाली मन्त्रीस्तरीय सम्मेलन २०१६ बाट पारित एशियाली क्षेत्रीय योजना, विपद् जोखिम न्यूनीकरण विश्वव्यापी कार्यमञ्चको पाँचौं बैठकले पारित गरेको कानकुन घोषणा लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता अनुरूप विपद् व्यवस्थापनमा जोखिम न्यूनीकरणको वृहत अवधारणालाई समेटिएको छ ।

यस रणनीतिक कार्य योजनाले विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजना (२०१८ - २०३०) को मार्गदर्शन, विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति, २०६६ को कार्यान्वयन अनुभवहरू, गोरखा भूकम्पसहित हालका वर्षहरूमा भएका अन्य प्रमुख विपद्हरूका अनुभव तथा सिकाइहरू र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा दिगो विकास लक्ष्यका पहलहरूलाई ग्रहण गरेको छ । कार्य योजनामा चारवटा मूल प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र, त्यसका सहायक क्षेत्रहरू र रणनीतिक क्रियाकलापहरू समेत स्पष्ट रूपमा परिभाषित गरी विभिन्न निकायहरुको जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ ।

३.२ मार्गदर्शक सिद्धान्त

विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू अवलम्बन गरिनेछन् ।

१. प्रदेशस्तरीय विपद् जोखिम न्यूनीकरण, नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन कार्यको नेतृत्व प्रदेशले गर्नेछ । प्रदेशले आवश्यकताअनुसार द्विपक्षीय, संघ र स्थानीय तहसँग सहकार्य तथा साझेदारी गर्न सक्नेछ ।

२. प्रदेश सरकारले संघ तथा स्थानीय तह, सरोकारवाला संघसंस्थाहरू तथा समुदाय, निजी क्षेत्र, अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरू लगायतको सहभागिता तथा सहयोगमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्य गर्नेछ ।

३. विपद् जोखिम व्यवस्थापन गर्दा व्यक्तिको जीवन तथा सम्पत्ति, स्वास्थ्य, जीविकोपार्जन तथा उत्पादनका साधनहरू, सांस्कृतिक तथा वातावरणीय सम्पदाको रक्षा गर्दै मानव अधिकार तथा विकासको अधिकारलाई संरक्षण तथा प्रवर्धन गरिनेछ ।

४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन समाजका सबै पक्ष तथा क्षेत्रसँगको सहभागिता तथा साझेदारीमा गरिनेछ । यसका लागि विपद्बाट अति प्रभावित समुदायको सशक्तीकरण गरिनेछ । मुख्यतया अति गरीब समुदायको समावेशी, पहुँचयुक्त तथा विभेद रहित सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । लिङ्ग, उमेर, अपाङ्गता तथा सांस्कृतिक र भौगोलिक विविधतालाई नीति निर्माण तथा कार्यान्वयनमा पर्याप्त ध्यान दिइनेछ । महिला तथा युवा नेतृत्वलाई प्रबर्द्धन गरिनेछ ।

५. संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारका सबै सरोकारवाला निकायहरूको पूर्ण सहभागिता, सार्वजनिक र निजी क्षेत्रका सरोकारवालाहरूको जिम्मेवारी र भूमिकाको स्पष्टता, जवाफदेहिता, कार्यान्वयनमा सक्रिय संलग्नता, साझेदारी तथा परिपूरकताको सुनिश्चितता गरिनेछ ।

६. स्थानीय तह तथा समुदायलाई स्रोत, साधन तथा निर्णय गर्ने जिम्मेवारी मार्फत् विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा सशक्तीकरण गरिनेछ ।

DRAFT

७. विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि बहुप्रकोप अवधारणा तथा लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताको आधारमा छुट्टाछुट्टै अद्यावधिक, बृहत्तर, परम्परागत ज्ञानलाई औपचारिक र सम्मानपूर्ण मान्यता दिई विज्ञानमा आधारित तथ्याङ्कको सहज उपलब्धता, खुला आदानप्रदान र प्रचार प्रसारको माध्यमबाट समावेशी जोखिम सूचना एवं जानकारीमा आधारित निर्णय गरिनेछ ।

८. दिगो विकास लक्ष्य, खाद्य सुरक्षा, स्वास्थ्य सुरक्षा, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, वातावरण व्यवस्थापन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण बीच सामञ्जस्यता कायम गरिनेछ ।

९. विपद् जोखिमका स्थानीय तथा विशिष्ठ विशेषतालाई बुझी जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्वन गरिनेछन् ।

१०. विपद् जोखिमका कारक तत्वहरूको निराकरणको लागि सार्वजनिक तथा निजी लगानी बृद्धि गरी दिगो विकासमा समेत योगदान पुर्‍याइनेछ ।

११. विपद् पश्चात पुनर्लाभ, पुनः स्थापना र पुनर्निर्माणमा भविष्यमा विपद् जोखिमको अवस्था सिर्जना हुन नदिन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण गर्न **अझ राम्रो, बलियो र सुरक्षित बनाऔं** भन्ने अवधारणा अवलम्वन गरिनेछ ।

१२. विपद् जोखिमको बारेमा सार्वजनिक शिक्षा र सचेतना अभिबृद्धि गरिनेछ ।

१३. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा विज्ञान तथा प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्नुका साथै स्थानीय स्रोत, साधन, ज्ञान, सीप तथा श्रमलाई अत्यधिक उपयोग गरिनेछ ।

३.३ दीर्घकालीन सोंच, अपेक्षित परिणाम, उद्देश्य र लक्ष्य

दीर्घकालीन सोंच

प्रदेश २ लाई विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, अनुकूलित तथा उत्थानशील प्रदेशको रूपमा स्थापित गर्दै दिगो विकासमा योगदान पुर्‍याउने यस रणनीतिक कार्ययोजनाको दीर्घकालीन सोंच रहेको छ ।

अपेक्षित परिणाम

विपद्‌बाट हुने मृत्यु दर तथा प्रभावित व्यक्तिहरूको संख्यामा उल्लेख्य रूपले कमी ल्याउनु, जीविकोपार्जन, स्वास्थ्य, सम्पत्ति, व्यवसाय र समुदायमा हुने जोखिम तथा क्षतिको न्यूनीकरण गर्नु यस रणनीतिक कार्ययोजनाको अपेक्षित परिणाम रहने छ ।

उद्देश्य

प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपद्‌बाट जीवन तथा सम्पत्ति, स्वास्थ्य, जीविकोपार्जन तथा उत्पादनका साधनहरू, भौतिक एवं सामाजिक पूर्वाधार, सांस्कृतिक एवं वातावरणीय सम्पदामा हुने क्षतिको उल्लेख्य रूपमा न्यूनीकरण गर्न विभिन्न रणनीतिक क्रियाकलापहरूको पहिचान गरी आवधिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्दै विपद् जोखिम रोकथाम, पूर्वतयारी, प्रतिकार्य एवं पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणको सुदृढीकरण र उत्थानशीलता अभिवृद्धि गरी विद्यमान विपद् जोखिम तथा क्षतिको न्यूनीकरण र नयाँ जोखिमको रोकथाम गर्नु यस रणनीतिक कार्य योजनाको उद्देश्य रहेको छ ।

लक्ष्य

नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालयको पछिल्लो १० वर्ष (सन् २०१० देखि २०२०) को तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा प्रदेश २ मा हरेक वर्ष करिव ३४७ (सडक दुर्घटना वाहेक) व्यक्तिहरूले विपद्‌का कारण आफ्नो ज्यान गुमाएको देखिन्छ । यसैगरी वार्षिक रूपमा औसत १३,५७७ व्यक्तिहरू विपद्‌का कारण प्रभावित हुने गरेका छन् ।

नेपालले सन् २०३० सम्मका लागि तय गरेको दीगो विकास लक्ष्यहरू र अन्य योजनाहरुलाई (जस्तै : विद्यालय क्षेत्र विकास योजना) समेत आधार लिई यस रणनीतिक कार्ययोजनाले विपद् क्षति न्यून गर्न निम्न लक्ष्यहरू लिएको छः

सि.नं.	**सूचक**	**आधार रेखा (२०१५ सम्मको औसत)**	**अल्पकालीन (२०२० सम्म)**	**मध्यकालीन (२०२५ सम्म)**	**दीर्घकालीन (२०३० सम्म)**
१	स्थानीय स्तरमा उपयोगी विपद् जोखिम सम्बन्धी सूचना तथा जानकारी एवं आंकलन जनसमुदायलाई उपलब्ध गराउन सक्ने स्थानीय तहहरूको प्रतिशत		२०	५०	१००
२	पूर्वसूचना प्राप्त भएपछि विपद् प्रभावित क्षेत्रबाट सुरक्षित स्थानमा सारिएका जनसंख्याको प्रतिशत	२५	५०	१००	१००

३.४ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरू

यस रणनीतिक कार्य योजनाले विकास प्रक्रियामा विपद् जोखिम न्यूनीकरणलाई मूल प्रवाहीकरण गरी दिगो विकासमा सहयोग पुऱ्याउन समष्टिगत अवधारणालाई आत्मसात गरेको छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि सेन्डाइ कार्य ढाँचालाई मूल मार्गदर्शनको रुपमा लिई यस कार्य योजनाले चार प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरू र अठार प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरू निर्धारण गरेको छ । हरेक प्राथमिकता प्राप्त कार्य अन्तर्गत अल्पकालीन (सन् २०२०-२०२२), मध्यकालीन (सन् २०२३-२०२५), दीर्घकालीन (सन् २०२६-२०३०) र निरन्तर रुपमा गरिरहनुपर्ने क्रियाकलापहरुका लागि निरन्तर अवधि तोकी निम्न बमोजिमका रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र १: विपद् जोखिम बारे बुझाई

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १: प्रकोप बमोजिम जोखिम आँकलन

प्राथमिकता प्राप्त कार्य २: बहुप्रकोप जोखिम आकलनको लागि अन्तर निकाय समन्वय

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ३: प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणलीको विकास तथा सूचना प्रवाह

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ४: विपद् जोखिम बारेको बुझाईका लागि क्षमता अभिवृद्धि

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र २ : प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको सुदृढीकरण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ५: संस्थागत संरचनाहरूको स्थापना एवं सुदृढीकरण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ६: कानूनी तथा नियामक संरचना निर्माण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ७: विपद् जोखिम सुशासनको लागि क्षमता अभिवृद्धि, सहकार्य र साझेदारी

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ८: विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा समावेशिताको सुनिश्चितता

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ३ः विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि उत्थानशीलता वृद्धि गर्न बृहत्तर जोखिम जानकारीमा आधारित निजी तथा सार्वजनिक लगानी प्रवर्धन

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ९ः उत्थानशीलता बृद्धिका लागि लगानी प्रवर्धन

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १०ः विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सार्वजनिक लगानी वृद्धि

प्राथमिकता प्राप्त कार्य ११ः विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा निजी लगानी वृद्धि

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १२ः जोखिम हिस्सेदारी, बीमा तथा सामाजिक सुरक्षा मार्फत विपद् उत्थानशीलता अभिबृद्धि

प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ४ः प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्य र पुनर्लाभ, पुनः स्थापना तथा पुनःनिर्माणमा ‘अझ राम्रो र बलियो निर्माण’ का लागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १३ः प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्यका लागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १४ः विपद् पूर्वतयारीको लागि बहुप्रकोप पूर्वसूचना प्रणालीको विकास

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १५ः समुदायमा आधारित विपद् जोखिम न्यूनीकरण प्रवर्धन

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १६ः विपद् पूर्वतयारीको लागि सञ्चार तथा प्रसारण प्रणाली सुदृढीकरण

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १७ः खोज तथा उद्धारको क्षमता अभिवृद्धि

प्राथमिकता प्राप्त कार्य १८ः पुनर्लाभ, पुनर्स्थापन र पुनर्निर्माणमा **अझ राम्रो र बलियो निर्माण** अवधारणा प्रवर्धन

प्राथकिताप्राप्त क्षेत्र २ : प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको सुदृढीकरण	**प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ३ :** विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि उत्थानशीलता वृद्धि गर्न वृहत्तर जोखिम जानकारीमा आधारित निजी तथा सार्वजनिक लगानी प्रवर्द्धन	**प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र ४ :** प्रभावकारी प्रतिकार्य र पुनर्लाभ, पुनर्स्थापन तथा पुनर्निर्माणमा **अझ राम्रो र बलियो निर्माण**का लागि पूर्वतयारीको सुदृढीकरण
↑	↑	↑
प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र १ : विपद् जोखिमबारे बुझाइ जोखिम आकलनका लागि साझा राष्टिय संरचनामार्फत् विपद् जोखिको वृहत्तर बुझाइ		

तालिका चित्र १ नेपालमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरू

विपद् जोखिमको सही पहिचान गर्नु जोखिम न्यूनीकरणतर्फको पहिलो प्रस्थान बिन्दु हो । यसले विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी निर्णय प्रक्रियालाई सही ढंगबाट निर्देशित गर्छ । साथै प्रतिकार्यको लागि प्रभावकारी पूर्व तयारीलाई समेत सही दिशानिर्देश गर्दछ। तालिका चित्र १ मा प्रदेशमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरू एवं विपद् जोखिम बारेको बृहत्तर बुझाइले अन्य प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरूको लागि मार्गदर्शन गर्ने कुरा प्रस्तुत गरिएको छ ।

DRAFT

DRAFT

३.५ : रणनीतक कार्ययोजनाको नतिजामुखी योजना

क.स	सूचक	आधार रेखा	अल्पकालीन २०२२ सम्म	मध्यकालीन २०२५ सम्म	दीर्घकालीन २०३० सम्म	कैफियत
प्रभाव : प्रदेश २ मा बहुप्रकोपबाट हुने घाइते, मृत्यु दर, पशु चौपायामा क्षति, आर्थिक क्षति र प्रभावित हुने परिवारको सङ्ख्यामा उल्लेख्य रूपमा कमी ल्याउने						
		एक दशक	**% ले कमी ल्याउने /सङ्ख्यामा वृद्धि गर्ने**			
१.१	बहुप्रकोपबाट मृत्यु हुने मानिसहरूको औषत सङ्ख्या	३४७	२५	५०	८०	बाढी, आगलागी, हावाहुरी, जनावर आतंक र चट्याङको आधारमा
१.२	बहुप्रकोपबाट घाइते हुने मानिसहरूको औषत सङ्ख्या	१६६४	२५	५०	८०	
१.३	सडक दुर्घटनाबाट मृत्यु हुने मानिसहरूको औषत सङ्ख्या		२५	५०	८०	
१.४	सडक दुर्घटनाबाट घाइते हुने मानिसहरूको औषत सङ्ख्या		२५	५०	८०	
१.५	बहुप्रकोपबाट प्रभावित हुने परिवारहरूको औषत सङ्ख्या	१३५७७	२५	५०	८०	
१.६	बहुप्रकोपबाट मृत्यु हुने पशु चौपायाको औषत सङ्ख्या	७०९१	२५	५०	८०	
१.७	बहुप्रकोपबाट भएको आर्थिक क्षति	४,४२२,७१०,२६०	२५	५०	८०	
परिणाम १ : महत्वपूर्ण पूर्वाधार र आधारभूत सेवाहरूको उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्ने						
१.१	नयाँ बन्ने विद्यालय भवनहरू बहुप्रकोप (बाढी, आगलागी, भूकम्प, हावाहुरी) प्रतिरोधी निर्माण भएको प्रतिशत		१००%	१००%	१००%	
१.२	पुराना विद्यालय भवनहरूको प्रबलीकरण गरिएको प्रतिशत		१०	३०	५०	
१.३	नयाँ बन्ने स्वास्थ्य संस्थाका भवनहरू बहुप्रकोप (बाढी, आगलागी, भूकम्प, हावाहुरी) प्रतिरोधी निर्माण भएको प्रतिशत		१००%	१००%	१००%	
१.४	पुराना स्वास्थ्य संस्थाका भवनहरूको प्रबलीकरण गरिएको प्रतिशत		१०	३०	५०	
१.५	पुराना अन्य सरकारी भवनहरूको प्रबलीकरण गरिएको प्रतिशत		२०	५०	९०	

१.६	सांस्कृतिक सम्पदाहरू, मन्दिरहरू र पर्यटकीय स्थलहरूको प्रबलीकरण र मर्मत गरिएको प्रतिशत		२०	५०	९०	
१.७	अति विपन्न परिवारहरूको आवास निर्माण गरिएको प्रतिशत		२०	५०	९०	
१.८	विद्युत सवस्टेशनहरूको उत्थानशीलता अभिवृद्धि गरिएको प्रतिशत		२०	५०	९०	
१.९	बीमानस्थलहरूको उत्थानशीलता वृद्धि गरिएको सङ्ख्या		१	१		
१.१०	विद्युत सवस्टेशनहरू र तारहरूको उत्थानशीलता वृद्धि गरिएको सङ्ख्या		५	१०	१५	
१.११	खानेपानी संरचनाहरूको उत्थानशीलता वृद्धि गरिएको प्रतिशत		२०	५०	९०	
१.१२	जैविक तथा सौर्य तारबार गरिएको स्थान		५	१०	१०	
१.१३	जोखिम संवेदनशील सडक निर्माण भएको सङ्ख्या		५	१०	१०	
१.१४	ल्याण्ड फिल्ड साइटहरू निर्माण गरिएको सङ्ख्या		२	५	८	
१.१५	ढल प्रशोधन (सिवेज ट्रिटमेन्ट) प्लान्ट गरिएको सङ्ख्या		२	४	१०	
१.१६	रेलसँगसम्बन्धित हुन सक्ने जोखिम कम गर्न आवश्यक कार्यक्रमको सङ्ख्या		५	१०	२०	
१.७	उद्योगधन्दाहरू उत्थानशीलता वृद्धि गरिएको सङ्ख्या		५	१०	१५	
परिणाम २ : प्रदेश २ अर्न्तगत भएर बग्ने नदी तथा खोलाहरूको पिंध चुरे देखि भारतको सिमाना सम्म तटीकरण (च्यानलाइजेशन) गर्ने, साथै पुराना बाँधहरूको मर्मत गरी उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्ने						
२.१	नदी पिंध तटीकरण (रिभर बेड च्यानलाइजेशन) भएको नदीको सङ्ख्या		२	५	८	कमला, बागमती, रातो, बलान, लालवकैया
२.२	जोखिम क्षेत्रमा निर्माण गरिएको बाँधको सङ्ख्या		१०	२०	५०	
२.३.	पुराना बाँधहरू प्रबलीकरण गरिएको सङ्ख्या		१०	२०	५०	
२.४	अन्तरप्रदेश प्लेटफर्म स्थापना भएको सङ्ख्या		१			
२.५	अन्तरदेशीय प्लेटफर्म स्थापना भएको सङ्ख्या		१			

DRAFT

२.६	ढल निकास व्यवस्थित गरिएको शहरहरूको सङ्ख्या		५	१०	२५	
२.७	जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना निर्माण गरिएको गाउँ वा नगरपालिकाको सङ्ख्या		२५	५०	६१	
परिणाम ३ : बाढी तथा खडेरीबाट कृषि क्षेत्रमा भएको क्षतिको संरचनाहरूको संरक्षण गरी उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्ने						
३.१	चुरे क्षेत्रमा र आवश्यक ठाउँमा पानी रिर्चाज गर्न निर्माण गरिएको पोखरीको सङ्ख्या		१०	२०	५०	
३.२	वृक्षारोपण गरिएको वनको क्षेत्रफल हेक्टर		५०	१००	२००	
३.३	संरक्षण गरिएको ताल, सिमसार पोखरीको प्रतिशत		२०	५०	१००	
३.४	नयाँ अन्नभण्डार कोल्ड स्टोरेज निर्माण गरिएको सङ्ख्या		८	२०	४०	
३.५	खडेरी, शीतलहर र डुबान सहन गर्न सक्ने बाली प्रजाति लगाउने किसानको प्रतिशत		१०	३०	५०	
३.६	जलवायु स्मार्ट गाउँ तथा नगरपालिकाको सङ्ख्या		२	५	१०	
३.७	कृषि विद्युतीकरण गरिएको किसानहरूको प्रतिशत		२०	५०	१००	
परिणाम ४ : विपद तथा जलवायुजन्य जोखिम योजना तयार गरी आवधिक तथा वार्षिक योजनामा मुलप्रवाहीकरण गरी कार्यान्वयन गर्ने स्थानीय तहको सङ्ख्या अभिवृद्धि गर्ने						
४.१	स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन योजना निर्माण गरी आवधिक र वार्षिक योजनामा मुलप्रवाहीकरण गरिएको गाउँ तथा नगरपालिका सङ्ख्या		१००	१३६		
परिणाम ५ : **बहुप्रकोप पूर्वसूचना प्रणाली, विपद् जोखिम सूचना, तथा आकलनको उपलब्धता, प्रयोग र पहुँच अभिवृद्धि गर्ने**						
५.१	पूर्वसूचना प्रणाली जडान र सञ्चालनमा आएको नदीको सङ्ख्या	२	५	१०	१५	
५.२	मौसम जस्तै वर्षा र तापक्रम सूचित गर्ने प्रणाली विकास गरिएको जिल्ला		३	५		
५.३	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि सूचित गर्ने संरचना र पद्धति विकास गरिएको गाउँपालिका		२०	५०	१००	
५.४	सिकाइ केन्द्रहरूको निर्माण र सञ्चालनमा आएको गाउँ तथा नगरपालिका सङ्ख्या		१००	३६		

DRAFT

५.५	रिसर्च सेन्टरको स्थापना र कार्यान्वयन भएको सङ्ख्या			१		
५.६	प्रभाव तथा पूर्वानुमानमा आधारित वित्त प्रणाली (Impact and Forecast based financing system) सञ्चालनमा आएको नगर र गाउँपालिका सङ्ख्या		२०	५०	५०	
५.७	अन्तरदेशीय सञ्चार र सहयोग प्रणाली स्थापना गरिएको सङ्ख्या		१			
५.८	सुरूदेखि अन्तसम्म (End to End solution) मा आधारित पूर्व सूचना प्रणाली जडान भएको सङ्ख्या		५०	५०	३६	

DRAFT

अध्याय ४ : प्राथमिकता क्षेत्र १ - विपद् जोखिमको बुझाइ

विपद् जोखिम चारवटा तत्वहरूको अन्तर्क्रियाबाट उत्पन्न हुन्छ - प्रकोप, सन्मुखता, सङ्कटासन्नता र क्षमता । अर्को शब्दमा, विपद् जोखिम कुनै खास स्थानमा फरक-फरक तीव्रता/क्षमताको प्रकोप आउन सक्ने सम्भाव्यता, त्यस क्षेत्रमा रहेका जनधनको अवस्था र ती जनधन प्रकोपप्रति सन्मुख हुँदाको सङ्कटासन्नता अवस्था बीचको कार्यात्मक अन्तर्क्रिया हो । सार्वजनिक लगानी योजनाकर्ताहरूको लागि यस अन्तरसम्बन्धको बुझाइ महत्वपूर्ण हुन्छ । यसले सन्मुखतामा रहेका जनसङ्ख्याको वर्तमान विपद् जोखिम घटाउन र भविष्यमा विपद् जोखिमको सिर्जना हुन नदिन महत्वपूर्ण ज्ञान प्रदान गर्नेछ । प्रकोपलाई रोकथाम गर्न नसकिए पनि सन्मुखतालाई सीमित गर्न र सङ्कटासन्नतालाई घटाउन केन्द्रित भएमा जोखिम न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ ।

त्यसैगरी विपद् जोखिम लेखाजोखाले प्रकोप, सन्मुखता, सङ्कटासन्नता, र क्षमता चारवटै तत्वहरूको अन्तर्क्रियाबाट सिर्जित हुने क्षतिको लेखाजोखा गरी क्षतिको परिणाम निर्धारण गर्दछ । वास्तविक लेखाजोखा सामान्यतया राष्ट्रिय निकायहरूबाट अगुवाइ गरिन्छ र उनीहरूलाई विकास साझेदार, गैरसरकारी संस्थाहरू, विश्वविद्यालय, निजी विज्ञ र अन्य लगायतका विभिन्न बाह्य व्यक्ति एवं निकायहरूले सहयोग गर्दछन् । विपद् जोखिम लेखाजोखाबाट आएका नतिजाको प्रभावकारिता स्तर उक्त लेखाजोखाको लागि प्रत्यक्षरूपमा सङ्कलन गरिएका तथ्याङ्कको गुणस्तरमा निर्भर गर्दछ । सन्मुखतासँग सम्बन्धित र सङ्कटासन्नतासँग सम्बन्धित तथ्याङ्कहरू सिर्जना गर्ने, अद्यावधिक गर्ने र कायम राख्ने जिम्मेवारी योजना मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय र विषयगत निकायहरू जस्ता सार्वजनिक लगानी योजना निर्माणमा संलग्न कार्यालयहरूमा रहन्छ । भूअवलोकन तथ्याङ्क, खुलास्रोत नक्साङ्कन र मोबाइल अनुप्रयोग जस्ता प्रविधिमा आएको विकासले सम्पत्तिहरूको प्रत्येक इकाइको जानकारी सङ्कलन र अद्यावधिक गर्न सहज बनाएको छ ।

विपद् जोखिमको बुझाइ र जोखिम लेखाजोखा गर्ने सन्दर्भमा प्रदेश सरकारको स्थिति अझै पनि सुदृढी भइनसकेको अवस्था छ । यसमा रहेका केही प्रमुख कारणहरूमा अवधारणाको बुझाइ, स्थानीय क्षमता तथा स्रोतहरू (प्राविधिक र वित्तीय दुवै) र डाटाबेश उपलब्ध नहुनु हो । समन्वयमा कार्य गर्ने र समान लक्ष्यमा योगदान गर्ने संस्कृति राज्यको तीनवटै तहमा राम्रोसँग विकास भइसकेको छैन । तसर्थ, यी कार्यसूचीहरूलाई प्राथमिकतामा राख्दै माथि उल्लेख गरिएका सबै कारक तत्वहरूमा मिलेर कार्य गर्ने संस्कृतिको विकास गरी सुदृढीकरण गर्दै लगिनुपर्दछ । विपद् जोखिम बुझाइमा अभिवृद्धि गर्नको लागि देहायका प्राथमिकताका कार्यहरू अन्तर्गत विभिन्न समयावधिमा पूरा गरिनुपर्ने रणनीतिक क्रियाकलापहरूको छनौट गरिएको छ र निरन्तर गरिनुपर्ने क्रियाकलापहरूलाई समेत निरन्तरतामा राखिएको छ :

(क) प्रकोप बमोजिम जोखिम लेखाजोखा

(ख) बहुप्रकोप जोखिम लेखाजोखाको लागि अन्तरनिकाय समन्वय

(ग) प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास तथा सूचना प्रवाह

(घ) विपद् जोखिमको बुझाइका लागि क्षमता अभिवृद्धि

DRAFT

४.१ प्रकोप बमोजिम जोखिम आकलन (लेखाजोखा)

जोखिमको बुझाइ जोखिमको आकलन/लेखाजोखाबाट सुरू हुन्छ । प्रदेश २ मा प्रकोपको प्रकृति अनुरूप हरेक प्रकोपको सम्मुखता, सङ्कटासन्नता र जोखिमको आकलन तथा नक्साङ्कन गरी सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउनु आवश्यक छ । जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना तयार गरी भूउपयोग क्षेत्र विभाजन गर्नुसमेत आवश्यक छ । प्रकोप बमोजिम जोखिमको आकलनका लागि देहायका रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

४.१.१ बाढी जोखिम

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
प्रमुख बाढीजन्य नदी जलाधारहरूमा तात्कालिक जल सतह र बर्षा अवलोकन प्रणालीको विस्तार र आधुनिकीकरण गर्ने	प्रमुख नदीहरूको जल सतह तथा बर्षा सम्बन्धी तात्कालिक तथ्याङ्क उपलब्ध भएको हुनेछ	निरन्तर	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : जल तथा मौसम विज्ञान विभाग	संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
प्रत्येक बाढीजन्य नदीहरूका लागि बाढी प्रकोप आकलन, नक्साङ्कन र प्रकोप क्षेत्र निर्धारण गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	प्रमुख नदीहरूको बाढी प्रकोप नक्शा उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : सम्बन्धित मन्त्रालयहरू नेपाल सरकार : ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाई मन्त्रालय	जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, जल तथा ऊर्जा आयोगको सचिवालय, सम्बन्धित स्थानीय सरकारहरू
लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा बाढी जोखिमयुक्त पूर्वाधारहरू तथा आश्रयस्थलहरूका लागि भूगोलमा आधारित सम्मुखता र सङ्कटासन्नता आकलन गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	बाढी सम्मुखता र सङ्कटासन्नताको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : जल तथा मौसम विज्ञान विभाग	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग, शहरी विकास मन्त्रालय, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, विश्वविद्यालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
जोखिमयुक्त पूर्वाधारहरू, आश्रयस्थलहरू, विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा खानेपानीका संरचनाहरूका लागि बाढी जोखिम आकलन तथा नक्साङ्कन गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	बाढी जोखिमस्तर (उच्च, मध्यम र न्यून) जानकारी खुला स्रोतको माध्यममा सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय/ राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग, विश्वविद्यालय, अनुसन्धान केन्द्रहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार

DRAFT

अन्य सम्बन्धित प्रदेशसँग समन्वय गरी चुरे क्षेत्रको बहुप्रकोप जोखिम आकलन गर्ने	सम्भावित विपद् प्रभावको लागि स्थानीय परिवेश अनुरूप हुनेगरी प्रभावकारी समाधानको खोजीमा मद्दत पुगेको हुनेछ ।	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय प्रदेश १ र ३ नेपाल सरकार : राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग, विश्वविद्यालय, अनुसन्धान केन्द्रहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
प्रदेश २ को उत्तरी भागमा रहेको चुरे क्षेत्रको संरक्षण गर्ने र साथै नियमित रूपमा वातावरणीय निरीक्षणलाई पनि बढाउने	थिग्रेनी जम्मा हुने अवस्था कम भएर कृषि उत्पादकत्व बढेको हुनेछ ।	निरन्तर	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय प्रदेश १ र ३ नेपाल सरकार : राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू
बाढी जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरू वा बहुप्रकोप भूउपयोग योजनाहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने	बाढी जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरू कार्यान्वयन भएको हुनेछ	मध्यकालीन, दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, सम्बन्धित अनुसन्धान केन्द्रहरू
प्रदेशको प्रमुख शहरहरूलाई लक्षित गरी शहरी बाढी पूर्वतयारी तथा व्यवस्थापन योजना विकास गर्ने ।	शहरी क्षेत्रको बाढी व्यवस्थापनमा सुधार भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : जलउत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग	प्रदेश र स्थानीय सरकारहरू, निजी परामर्शदाता

DRAFT

४.१.२ आगलागी

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
आगलागी र वन डढेलोको निरन्तर अनुगमन प्रणाली स्थापना गर्ने	आगलागी र वन डढेलो सम्बन्धी निरन्तर जानकारी उपलब्ध भएको हुनेछ	निरन्तर	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, नेपाल सरकार : वन विभाग	संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
आगलागीको वास्तविक कारणहरूबारे स्थानीय परिवेश अनुरूपको ज्ञान तथा बुझाइसहित आगलागीको घटनामा कमी ल्याउने विधिहरूको विकास गर्ने (सम्भव भएसम्म बस्ती तहमा नीतिगत र व्यवहारिक समाधानहरू)	आगलागीजन्य जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा सुधार भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, स्थानीय सरकारहरू नेपाल सरकार : वन विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, अनुसन्धान केन्द्रहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू
आगलागीको जोखिम घटाउन खाना पकाउने बानी परिवर्तनका लागि अभिप्रेरित गर्न आवश्यक अनुसन्धान गरी सचेतना कार्यक्रम सुरू गर्ने	घरपरिवार स्तरको आगलागी जोखिम न्यून भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय सरकारहरू	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, अनुसन्धान केन्द्रहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
मुख्य पूर्वाधार संरचना र सेवाहरूमा आगलागी, र वनडढेलो विरूद्ध सचेतना निर्माणका लागि जानकारीमूलक सामग्रीको विकास गर्ने	आगलागी र वन डढेलो सम्बन्धी जानकारी उपलब्ध भएको हुनेछ	निरन्तर	प्रदेश सरकार : प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय	शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
वन क्षेत्रको आगलागी, वन डढेलो र जङ्गली जनावर आतंकसबन्धी प्रकोप	आगलागी प्रकोप क्षेत्रको आगलागी र वन डढेलो	अल्पकालीन,	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय

DRAFT

आकलन, नक्साङ्कन र क्षेत्र निर्धारण गरी सो जानकारी सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	प्रकोप नक्शा उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	सहकारी मन्त्रालय नेपाल सरकार : वन विभाग	सरकार
बढ्दो जनावार आतंक नियन्त्रण गर्ने, उत्पत्तिको स्रोतको पर्याप्त अनुसन्धान गर्ने (वन्यजन्तु निषेध क्षेत्र) र यसलाई बढाउने तत्वहरू न्यून गर्ने समाधानहरू खोज्ने, आतंकउन्मुख क्षेत्रहरूमा राम्रो व्यवस्थापन गर्ने ।	दुवै क्षेत्रबाट राम्रो व्यवस्थापन सहित जनावर आतंक नियन्त्रणमा रहनेछ	अल्पकालीन, दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, सुरक्षा निकायहरू, वन विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू प्रदेश सरकार स्थानीय सरकारहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू, वन्यजन्तु आरक्ष
लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा आगलागी र वनडढेलो जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूका लागि भूगोलमा आधारित सम्मुखता र सङ्कटासन्नता आकलन गरी सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	आगलागी र वनडढेलो सम्मुखता र सङ्कटासन्नताको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : वन मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, प्रदेश सरकार,स्थानीयसरकार
जोखिमयुक्त पूर्वाधारहरू, विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, खानेपानीका संरचना, सार्वजनिक, सरकारी तथा निजी भवनहरू, औद्योगिक संरचनाहरू तथा आश्रयस्थलहरूका लागि आगलागी र वन डढेलो जोखिम आकलन तथा नक्साङ्कन सम्पन्न गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	आगलागी र वन डढेलो जोखिम स्तर (उच्च, मध्यम र सामान्य) को जानकारी खुला स्रोत स्वरूपमा सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध हुनेछ		प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : वन विभाग, गृह मन्त्रालय, कृषि,, भूमि व्यवस्थापन तथा सहकारी मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
आगलागी जोखिमप्रति संवेदनशील तथा उन्मुख उद्यम तथा व्यवसायहरू (ग्यास स्टेसन, पेट्रोल पम्प, जुट	उद्यम तथा व्यवसायमा देखिने विपद् जोखिम सम्बन्धी ज्ञानमा वृद्धि	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, वाणिज्य तथा उद्योग	प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरू, निजी क्षेत्र, उद्योग बाणिज्य संघ, चेम्वर अफ

DRAFT

कारखाना, विद्युतीय वाइरिङ आदि) पहिचान गर्ने र यी उद्यम तथा व्यवसायलाई लक्षित गरी आगलागी सुरक्षा निर्देशिका विकास गर्ने ।	भएको हुनेछ । उद्यमसँग सम्बन्धित आगलागी सुरक्षा निर्देशिका विकास भएर कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।		विभाग, उद्योग तथा व्यवसाय संघ संगठनहरू	कमर्स
आगलागी र वन डढेलो जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरूको तर्जूमा गरी कार्यान्वयन गर्ने	आगलागी र वन डढेलो जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरू कार्यान्वयन भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय नेपाल सरकार : भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय, वन विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
दक्ष तथा तालिमप्राप्त मानव संसाधनको सहयोगमा उच्च जनघनत्व शहरका लागि आगलागी व्यवस्थापन योजनाको विकास गर्ने ।	प्रमुख शहरहरू आगलागीको जोखिमबाट सुरक्षित भएका हुनेछन् ।	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, आर्थिक तथा योजना मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्तालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, सुरक्षा निकायहरू (नेपाल आर्मी तथा सशस्त्र प्रहरी बल)	प्रदेश तथा स्थानीय सरकारहरू, निजी क्षेत्र, विशेषज्ञ परामर्श फर्महरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू

DRAFT

४.१.३ जलवायुजन्य जोखिम (खडेरी, चटयाङ, हावाहुरी, टोर्नाडो, तातो हावा-लु तथा शीतलहर)

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
प्रदेश तहको मौसमको निरन्तर अनुगमन प्रणाली स्थापना गर्ने (प्रभाव तथा लागतमा आधारित अनुमान प्रणाली सहित)	प्रदेशस्तरको मौसम सम्बन्धी जानकारी निरन्तर रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : जल तथा मौसम विज्ञान विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
प्रमुख जलवायुजन्य प्रकोपहरूको (हालैको टोर्नाडोसमेत) प्रकोप आकलन, नक्साङ्कन र प्रकोप क्षेत्र निर्धारण गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	जलवायुजन्य प्रकोप क्षेत्रको प्रकोप नक्शा उपलब्ध हुनेछ		प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : जल तथा मौसम विज्ञान विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्धन केन्द्र, जल तथा ऊर्जा आयोगको सचिवालय, कृषि विभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, विश्वविद्यालय, अनुसन्धान केन्द्रहरू
जलवायुजन्य जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूका लागि लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा भूगोलमा आधारित सम्मुखता र सङ्कटासन्नता आकलन गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	जलवायुजन्य सम्मुखता र सङ्कटासन्नताको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क उपलब्ध हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, आन्तरिक मालिा तथा कानून मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय/राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, विश्वविद्यालयहरू, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, निजी क्षेत्र, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
जोखिमयुक्त पूर्वाधारहरू (सिंचाई, उद्योग, कृषि, जलविद्युत, ऊर्जा, पशुधन, वन, सिमसार, जलाशय, जीविकोपार्जन, विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, खानेपानीका संरचना आदि),	जलवायुजन्य जोखिम स्तर (उच्च, मध्यम र सामान्य) को जानकारी खुला स्रोत स्वरूपमा सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, आन्तरिक मालिा तथा कानून मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय/राष्ट्रिय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र

DRAFT

जनसङ्ख्यासङ्ख्या तथा आश्रय स्थलहरूको जलवायुजन्य जोखिम आकलन तथा नक्साङ्कन गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने			विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	
पर्याप्त अनुसन्धान गरी लु (तातो हावा) तथा शीतलहर दुवैको प्रभावकारी व्यवस्थापनको लागि स्थानीय परिवेश अनुरूप हुनेगरी स्तरीय सामना अभ्यासहरू प्रस्ताव गर्ने	लु (तातो हावा) तथा शीतलहरको राम्रो र प्रभावकारी व्यवस्थापनको सुनश्चित हुनेछ	अल्पकालीन तथा मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, आन्तरिक मालिा तथा कानून मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय/राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, अनुसन्धान केन्द्रहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू
जलवायुजन्य जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरू तर्जूमा गरी कार्यान्वयन गर्ने	जलवायुजन्य जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरू कार्यान्वयन भएका हुनेछन्	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्थापन, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू,जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू

DRAFT

४.१.४ महामारी

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
महामारीको निरन्तर अनुगमन तथा रोग निगरानी प्रणाली स्थापना गर्ने	महामारी सम्बन्धमा तत्काल जानकारी उपलब्ध भएको हुनेछ	निरन्तर	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
महामारी प्रकोप क्षेत्रका लागि महामारी प्रकोप आकलन,नक्साङ्कन र प्रकोपक्षेत्र निर्धारण गर्ने र यसलाई सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	महामारी प्रकोप क्षेत्रका लागि महामारी प्रकोप नक्शा उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र (मेडिकल)
लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा महामारी जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूमा भूस्थानिक प्रविधि समेत प्रयोग गरी सम्मुखता र सङ्कटासन्नता आकलन गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	महामारी सम्मुखता र सङ्कटासन्नताको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय, र गृह मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र (मेडिकल), संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूका लागि महामारी जोखिम आकलन तथा नक्साङ्कन सम्पन्न गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	महामारी जोखिम स्तर (उच्च, मध्यम र सामान्य) काजानकारी खुला स्रोत स्वरूपमा सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय सरकारहरू नेपाल सरकार : स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय, र गृह मन्त्रालय	नेपाल सरकारका अन्य सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, निजी क्षेत्र (मेडिकल)

DRAFT

सम्भावित महामारी विपद्पछि र नयाँ देखिने स्वास्थ्य प्रकोपको स्थानीय परिवेश अनुरूपको समाधानहरू खोजी गर्न अनुसन्धान तथा खोजमूलक अध्ययनलाई प्रवर्धन गर्ने	सम्भावित महामारी र नयाँ स्वास्थ्य जोखिम व्यवस्थापनको लागि राम्रो तयारी भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय, गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, निजी क्षेत्र (मेडिकल), संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू

४.१.५ भूकम्प

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
राष्ट्रियस्तरको भूकम्प मापन प्रणाली सञ्जालसँग समन्वय गरी पहुँच बनाउने	प्रदेश सरकारका लागि वास्तविक भूकम्पीय जानकारी उपलब्ध भएको हुनेछ	निरन्तर	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : खानी तथा भूगर्भ विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
भूकम्पीय प्रकोप आकलन, नक्साङ्कन र प्रकोप क्षेत्र निर्धारण गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	प्रदेश र स्थानीय स्तरमा भूकम्पीय प्रकोप आकलन तथा नक्शाहरू उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : खानी तथा भूगर्भ विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, विश्वविद्यालयहरू, प्रदेशसरकार, स्थानीय सरकार
भूमिगत दलदल/जमिन तरलीकरण रहेका प्रकोपजन्य क्षेत्रको आकलन, नक्साङ्कन र प्रकोप क्षेत्र निर्धारण गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	प्रदेश र स्थानीय स्तरमा भूमिगत दलदल रहेको प्रकोपजन्य क्षेत्रको आकलन तथा नक्शाहरू उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : खानी तथा भूगर्भ विभाग, भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, विश्वविद्यालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र
लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा भूकम्प जोखिमयुक्त पूर्वाधारहरू तथा आश्रयस्थलहरूका लागि भूगोलमा आधारित सम्मुखता र सङ्कटासन्नता आकलन गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	भूकम्पीय सम्मुखता र सङ्कटासन्नताको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, शहरी विकास मन्त्रालय, खानी तथा भूगर्भ विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार

DRAFT

केन्द्रीय सरकार तथा निजी क्षेत्रसँग समन्य गरी जोखिमयुक्त पूर्वाधारहरू, ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरू, आश्रयस्थलहरू, विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा खानेपानीका संरचनाहरूका लागि भूकम्पीय जोखिम आकलन तथा नक्साङ्कन गर्ने र यसलाई सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	प्रदेश तथा स्थानीय दुवै स्तरमा भूकम्पीय जोखिम स्तरको (उच्च, मध्यम र न्यून) जानकारी खुला स्रोत स्वरूपमा सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, शहरी विकास मन्त्रालय, खानी तथा भूगर्भ विभाग, पुरातत्व विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
भूकम्प जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरूको तर्जूमा गर्ने र यसलाई अन्य सरोकारवालाहरूसँग साझा गरी मिलेर कार्यान्वयन गर्ने ।	प्रदेश र स्थानीय दुवै स्तरमा भूकम्पीय जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरू उपलब्ध भएका हुनेछन्	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : संघीय मामिला तथा समान्य प्रशासन मन्त्रालय, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू

DRAFT

४.१.६ पहिरो जोखिम

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरी चुरे क्षेत्रमा पहिरो प्रभावित क्षेत्रहरूको पहिरो प्रकोप आकलन, नक्साङ्कन र क्षेत्र निर्धारण गरी सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	प्रदेश र स्थानीय तहको पहिरो प्रकोप नक्शा उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाई मन्त्रालय, भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, खानी तथा भूगर्भ विभाग	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार, परामर्शदातृ संस्थाहरू
सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा चुरे क्षेत्रमा पहिरो जोखिमयुक्त पूर्वाधारहरू तथा आश्रयस्थलहरूका लागि भूगोलमा आधारित सम्मुखता र सङ्कटासन्नता आकलन गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	पहिरो सम्मुखता र सङ्कटासन्नताको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय/राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग, भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, केन्द्रीय तथ्याङ्कविभाग, विश्वविद्यालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरी जोखिमयुक्त पूर्वाधारहरू, आश्रयस्थलहरू, विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा खानेपानीका संरचनाहरूका लागि चुरे क्षेत्रमा पहिरो जोखिम आकलन तथा नक्साङ्कन गरी सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	सार्वजनिक संरचनाहरूको पहिरो जोखिम स्तरको (उच्च, मध्यम र न्यून) को जानकारी खुला रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय/राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग, भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, विश्वविद्यालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
चुरे क्षेत्रमा पहिरो जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरूको तयार गरी विकास निकायहरूबाट यसको प्रयोगलाई प्रवर्धन गर्ने	पहिरो जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरू उपलब्ध भएको हुनेछन्	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग, भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू

DRAFT

४.१.७ सडक दुर्घटना जोखिम

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
सडक दुर्घटनाका सम्भावित क्षेत्रहरूमा निरन्तर सडक अनुगमन प्रणाली स्थापना गर्ने	सडक दुर्घटना सम्बन्धमा तत्काल जानकारी उपलब्ध भएको हुनेछ	निरन्तर	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय, नेपाल प्रहरी	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
सडक दुर्घटनाका सम्भावित क्षेत्रहरूको पहिचान गरी प्रकोप आकलन, नक्साङ्कन र प्रकोप क्षेत्र निर्धारण गरी यसलाई सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	सडक दुर्घटना प्रकोप नक्शा उपलब्ध हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय नेपाल सरकार : भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी सडक दुर्घटना न्यून गर्ने लक्ष्यका साथ चालक अनुमति पत्र जारी गर्ने प्रक्रिया सुदृढीकरण गर्ने	सडक दुर्घटनामा कमी आएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय, नेपाल प्रहरी	प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार, यातायात महासंघ

DRAFT

४.२ बहुप्रकोप जोखिम लेखाजोखा/आकलनको लागि अन्तरनिकाय समन्वय

प्रदेश २ मा बहुमापदण्डमा आधारित बहुप्रकोप जोखिमको आकलन तथा नक्साङ्कनहरू पर्याप्त छैनन् । यस सन्दर्भमा बहुप्रकोप जोखिमको आकलन तथा नक्साङ्कनको लागि अन्तर निकाय समन्वय संयन्त्र स्थापना गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । यसका लागि निम्न रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
केन्द्रीय सरकारसँग समन्वय गरी बहुप्रकोप विपद् जोखिम आकलनको लागि प्रदेश ढाँचालाई संस्थागत गर्ने पद्धतिको विकास गर्ने	बहुप्रकोप विपद् जोखिम आकलन साधन, विधि, संस्थागत व्यवस्था र निर्देशिका उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा समान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, विभागहरू, जल तथा ऊर्जा आयोग सचिवालय, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार विश्वविद्यालयहरू, अनुसन्धान केन्द्रहरू
प्रकोप, सम्मुखता, सङ्टासन्नता र जोखिम तथ्याङ्क सङ्कलनमा एकरूपता कायम गर्न अन्तरनिकाय संयन्त्र स्थापना गर्ने	प्रकोप, सम्मुखता, सङ्टासन्नता र जोखिमसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क सङ्कलनमा एकरूपता कायम भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : मुख्यमन्त्रीको कार्यालय, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय/ राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, राष्ट्रिय योजना आयोग, समुदायमा आधारित संगठनहरू, खानी तथा भूगर्भ विभाग, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय तहमा महत्वपूर्ण पूर्वाधारहरू (आवास, सिंचाई, उद्योग, कृषि, सडक, बीमानस्थल, जलविद्युत, ऊर्जा, पशुधन, वन, सिमसार, जलाशय, जीविकोपार्जन, विद्यालय, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, खानेपानीका संरचना आदि), आश्रयस्थल र जनसङ्ख्यासङ्ख्याको लागि बहुमापदण्डमा आधारित विस्तृत बहुप्रकोप जोखिम आकलन तथा नक्साङ्कन गर्ने	सर्वसाधारणका लागि खुला स्रोतको स्वरूपमा महत्वपूर्ण पूर्वाधार र आवासको बहु-प्रकोप जोखिम जानकारी उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : सबै सम्बन्धित मन्त्रालयहरू नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय/ राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, नेपाल सरकार : संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, खानी तथा भूगर्भ विभाग, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग

DRAFT

बहुप्रकोप जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरू विकास गरी सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराउने	बहुप्रकोप जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजनाहरू उपलब्ध भएका हुनेछन्	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय नेपाल सरकार : भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय, गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा समान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू

DRAFT

४.३ प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास तथा सूचना प्रवाह

जोखिम सुसूचित निर्णयको लागि व्यवस्थित र वैज्ञानिक तथ्याङ्कमा आधारित पद्धति अपरिहार्य हुन्छ । यसले प्रदेश २ को विकासका पहलहरूमा विपद् जोखिमलाई मूलप्रवाहीकरण गर्न प्रभावकारी भूमिका खेल्छ । यसर्थ पनि प्रदेश तथा स्थानीय तहमा एकीकृत सूचना व्यवस्थापन र प्रसारण गर्ने पद्धतिको विकास गर्नु आवश्यक छ । त्यसैगरी प्रदेश र स्थानीय सरकारको सञ्चार माध्यम तथा आधुनिक सञ्चार प्रविधिहरूको समुचित प्रयोग गर्ने क्षमताको पूर्ण विकासका लागि प्रभावकारी काम गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । यसका लागि निम्न रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
विद्यमान र उदीयमान विपद् जोखिम प्रचार प्रसार गर्न विभिन्न मिडिया (सामाजिक, छापा, विद्युतीय, श्रव्यदृश्य) र परम्परागत अभ्यासहरू स्थापना गरी प्रभावकारी प्रयोग गर्ने	स्थानीय समुदायमा विपद् जोखिमबारे व्यापक प्रचार प्रसार तथा जानकारी भएको हुनेछ	निरन्तर	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, नेपाल दुरसञ्चार प्राधिकरण, पत्रपत्रिका, एफएम रेडियो, टेलिभिजन, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
प्रदेशदेखि स्थानीय तहसम्म विपद् जोखिम सूचना साझेदारिताका लागि सरकारी संस्थाहरू, समुदायमा आधारित संगठनहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू, राजनीतिक दल तथा भातृ संगठनहरू, रेडक्रस अभियानका अङ्गहरू र मिडियाहरूसँग सहकार्य गर्ने	विपद् जोखिम सूचना साझेदारितामा व्यापक सहकार्य भएको हुनेछ	निरन्तर	प्रदेश सरकार : सबै सम्बन्धित मन्त्रालयहरू नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय/राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, नेपाल दुरसञ्चार प्राधिकरण, समुदायमा आधारित संगठनहरू, विकासका साझेदार, गैरसरकारी संस्थाहरू, राजनीतिक दल तथा भातृ संगठनहरू, रेडक्रस अभियानका अङ्गहरू र मिडिया
प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम सूचना साझेदारी गर्न (मोबाइल अनुप्रयोग (एप्स), वेवसाइट, एसएमएस, रेडियो र टेलिभिजन जस्ता प्रविधिको प्रयोग सहित) सञ्चार तथा प्रसार रणनीति र कार्यविधि तयार पार्ने	सबै तहमा विपद् जोखिम सूचनाको प्रभावकारी सञ्चार र प्रसार भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, भैतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, नेपाल दुरसञ्चार प्राधिकरण
महिला, ज्येष्ठ नागरिक, बालबालिका, अपाङ्ग, विद्यार्थी र	महिला, ज्येष्ठ नागरिक, बालबालिका, अपाङ्ग, विद्यार्थी र	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार,

DRAFT

अन्य सङ्कटासन्न समूहसँग जोखिम सूचना साझेदारी गर्न सञ्चार तथा प्रसार रणनीति र कार्यविधि तयार गर्ने	अन्य सङ्कटासन्न समूहसँग प्रभावकारी एवं व्यवस्थित रूपमा जोखिम सूचना साझेदारी भएको हुनेछ		विकास मन्त्रालय, भैतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	स्थानीय सरकार, नेपाल दुरसञ्चार प्राधिकरण, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
प्रदेश तथा स्थानीय तहमा आधिकारिक, खुला, भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित विपद् जोखिम सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको स्थापना गर्ने	सबै तहमा विपद् जोखिम जानकारीको लागि विपद् जोखिम सूचना व्यवस्थापन प्रणाली उपलब्ध भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय/राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
विपद् जोखिम सूचना साझेदारितामा द्विपक्षीय, क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगलाई बढावा दिने	सीमा वारपार जोखिम सूचना उपलब्ध भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग

DRAFT

४.४ विपद् जोखिम बुझाइका लागि क्षमता अभिवृद्धि

प्रदेश तथा स्थानीय स्तरमा विपद् जोखिमको बुझाइका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्न शिक्षण, अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण जस्ता कार्यक्रमहरूको माध्यमबाट विद्यमान प्रशिक्षण केन्द्रहरू, स्थानीय प्रशासनहरूको क्षमता अभिबृद्धि गर्नु जरुरी छ । यसको लागि प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि प्रशिक्षण र अनुसन्धान केन्द्रहरू स्थापना गर्ने आवश्यकता देखिन्छ । यसका लागि निम्न वृहत रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा वृहतस्तरमा सचेतना जगाउन सम्बन्धित संस्थाहरू, विज्ञहरू, सामुदायिक संस्थाहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू र अन्य सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य गर्ने ।	व्यापक सहकार्यमा वृहत स्तरको विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन भएका हुनेछन् ।	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, अन्य सम्बन्धित मन्त्रालयहरू नेपाल सरकार : संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय नेपाल रेडक्रस सोसाइटी	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, सामुदायिक संस्थाहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू, तालिम प्रदायक संस्थाहरू र अन्य सम्बन्धित सरोकारवालाहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
विद्यालयदेखि विश्वविद्यालयसम्मको पाठ्यक्रममा विषयगत र अन्तरविधागत पाठ्यक्रम निर्माण गरी अध्ययन, अध्यापन र अनुसन्धान प्रणालीमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनलाई संस्थागत गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको क्षेत्रमा दक्ष जनशक्ति विकास भै विपद् जोखिम बुझाईमा वृद्धिभएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : सामाजिक विकास मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय नेपाल सरकार : शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, विश्वविद्यालयहरू	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ज्ञान तथा सूचना प्रचारप्रसारका लागि खास संस्थाहरूलाई प्रयोग गर्ने, जस्तै : राजनीतिक पार्टी र निर्वाचित प्रतिनिधिहरू, विद्यालय तथा विश्वविद्यालयका विद्यार्थी, अविभावक र शिक्षकहरू, अस्पताल तथा स्वास्थ्य	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका ज्ञान तथा सूचना प्रचारप्रसारको क्षेत्र वृद्धि भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : सामाजिक विकास मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योनजा मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, स्वास्थ्य	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, समुदायमा आधारित संघ संस्था, गैरसरकारी संस्थाहरू, राजनीतिक दल, निजी अस्पतालहरू

DRAFT

संस्थाका डाक्टर, नर्स, स्वास्थ्य सहायक लगायतका स्वास्थ्यकर्मीहरू, यातायात व्यवसायीहरू, ठेकेदारहरू, अवकाशप्राप्त सेना तथा प्रहरी, विषयगत निकाय, ज्येष्ठ नागरिक, सुरक्षा निकायहरू, सामुदायिक संस्था तथा उपभोक्ताहरू र अन्य सम्बन्धित संस्थाहरू			तथा जनसङ्ख्यासङ्ख्या मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	
चालक अनुमतिपत्र पाठ्यक्रममा सडक सुरक्षा सम्बन्धी ज्ञान राख्ने र पेशागत चालकहरूको लागि नियमित सडक सुरक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	पेशागत चालकहरूको क्षमतामा वृद्धि भएर सडक दुर्घटनाका सङ्ख्यासङ्ख्याहरूमा कमी आएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय, ट्राफिक प्रहरी	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
दलित, महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका मानिस, सङ्कटासन्न समुदायहरू जस्ता विशेष वर्गहरूका लागि छुट्टै विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी तालिम कार्यक्रमहरूको विकास गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	विशेष सङ्कटासन्न समुदायहरू र सरोकारवालाहरूको विपद् जोखिम सम्बन्धी ज्ञान र क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ	निरन्तर	प्रदेश सरकार : सामाजिक विकास मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना तर्जुमा मन्त्रालय, भैतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, सामुदायिक संस्थाहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू, प्रशिक्षण संस्थाहरू
व्यापारी, व्यवसायी, लगानीकर्ता र उद्यमीहरू र संघसंस्थालाई लक्षित गरी उनीहरूको विपद् जोखिम न्यूनीकरण र प्रशिक्षण दिने र वृहत्तर क्षमता निर्माण कार्यक्रम सञ्चालन गरी उनीहरूको जवाफदेहिता, सहभागिता र कोष सहयोगका लागि जिम्मेवारीवोध बढाउने	विभिन्न निजी क्षेत्रले विपद् जोखिमबारे सचेत र जिम्मेवार हुँदै सहयोगी हात बढाएका हुनेछन् ।	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, उद्योग वाणिज्य संघ एवं महासंघ

DRAFT

विपद् जोखिम सम्बन्धी चेतना तथा प्रशिक्षणका लागि प्रदेश र स्थानीय तहमा विस्तृत कार्यक्रमको विकास गरी सञ्चालन गर्ने	सबै तहमा विपद् जोखिम सम्बन्धी चेतना अभिबृद्धि भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, समुदायमा आधारित संघ संस्था, गैरसरकारी संस्था, निजी प्रशिक्षण संस्थाहरू र अन्य सरोकारवालाहरू
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा विशेष केन्द्रित हुँदै विद्यमान प्रशिक्षण केन्द्रहरू/स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानका शाखाहरूको क्षमता सुदृढीकरण गर्ने	विद्यमान प्रशिक्षण केन्द्रहरूका विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन क्षमता सुदृढ भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय निजी स्रोत व्यक्तिहरू	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी वल, प्रशिक्षण प्रतिष्ठानहरू
व्यवहारिक र प्रभावकारी सवारी चालक पाठ्यक्रम लागू गर्ने । नियमितरूपमा ड्राइभिङ्ग स्कूलहरूको क्षमता विकास र अनुगमनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	सडक दुर्घटना कम गर्न परिष्कृत पाठ्यक्रम निर्माण र ड्राइभिङ्ग स्कूलहरूको क्षमता विकास भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय नेपाल सरकार : भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, गैरसरकारी संस्थाहरू, निजी सवारी सिकाइ केन्द्रहरू
अध्ययन अनुसन्धान गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनको स्थानीयकृत समाधानहरूको विकास गर्ने (खडेरीमा विशेष ध्यान केन्द्रित	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका लागि नयाँ प्रविधि तथा प्रणालीको विकास र प्रयोग भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : मुख्यमन्त्रीको कार्यालय, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, जल तथा

DRAFT

गरी)			नेपाल सरकार : विश्वविद्यालयहरू, इन्जिनियरिङ्ग अध्ययन संस्थान, नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठान, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद	मौसम विज्ञान विभाग
बाढी संवेदनशील भवन डिजाइनहरूको विकास तथा प्रवर्धन गर्ने	बाढी प्रतिरोधी घरहरू निर्माण भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : शहरी विकास मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग	विश्वविद्यालयहरू, अनसन्धान संस्थाहरू, निर्माण व्यवसायी महासंघ
बाढी संवेदनशील पूर्वाधार डिजाइनहरूको विकास तथा प्रवर्धन गर्ने	बाढी प्रतिरोधी पूर्वाधारहरूको निर्माण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय र अन्य सम्बन्धित मन्त्रालयहरू नेपाल सरकार : सम्बन्धित मन्त्रालयहरू	विश्वविद्यालयहरू, अनसन्धान संस्थाहरू, निर्माण व्यवसायी महासंघ, स्थानीय सरकार
बाढी उन्मुख तथा खडेरी क्षेत्रहरूमा सामान्यतया उत्पादन हुने कृषि उत्पादनहरूमा अनुसन्धान गरी प्रवर्धन गर्ने	जीविकोपार्जन अवसरहरूमा विविधिकरण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय नेपाल सरकार : कृषि तथा पशुपक्षी मन्त्रालय	विश्वविद्यालयहरू, अनुसन्धान संस्थाहरू, स्थानीय सरकार
सीमापार विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका सवाल एवं चासोहरूको व्यवस्थापन गर्न उच्च क्षमताको बहुप्रदेश मञ्चको स्थापना गर्ने	सीमापार सवालहरूसँग सम्बन्धित विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन चासोहरूको राम्रो व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, सुरक्षा निकाय, संघीय मामिला तथा स्थानीय	प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू स्थानीय सरकारहरू

			विकास मन्त्रालय	
सबै प्रमुख नदीहरूको पूर्वसूचना प्रणाली स्थापना र सञ्चालनको लागि निर्देशिका विकास गर्ने	बाढी पूर्वसूचना प्रणालीको पूर्वतयारीमा विकास भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग	प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू स्थानीय सरकारहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
नदीबाट ढुङ्गा, बालुवा, रोडा, गिटी उत्खनन्मा नियन्त्रण तथा नियमन गर्ने निर्देशिका विकास गर्ने	नदी व्यवस्थापनमा सुधार र बाढीको जोखिम न्यून भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, ऊर्जा तथा जलस्रोत मन्त्रालय, जलउत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग	प्रदेश सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, स्थानीय सरकारहरू, निजी क्षेत्र

DRAFT

अध्याय ५ : प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र २ - प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको सुदृढीकरण

सेन्डाइ विपद् जोखिम न्यूनीकरण ढाँचा (२०१५-२०३०) ले विपद् जोखिम सुशासनलाई एक प्रमुख प्राथमिक क्षेत्रको रूपमा पहिचान गरेको छ र यो प्रभावकारी र कुशल विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि ठूलो महत्व रहेको छ। विपद् जोखिम सुशासनले सबै विषयगत क्षेत्रहरूभित्र र बीच स्पष्ट सोच तथा व्यवहारिक योजना, सक्षमता र समन्वयका साथै विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनलागि प्रभावकारीरूपमा अघि बढाउन सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सहभागिता खोज्दछ। यसमा विपद्को प्रभाव र क्षतिहरू घटाउन लक्षित अन्तरसम्बन्धित मापदण्डहरू, संगठनात्मक तथा संस्थागत कर्ताहरू र अभ्यासहरू (विपद् अघि, विपद् समयमा र विपद्पछि) रहन्छ।

विपद् जोखिम सुशासन सरकारी कार्यक्षेत्र, शक्ति, प्रक्रिया र साधनहरूभन्दा धेरै परसम्मको कुरा हो। यसले सबै तहमा (स्थानीयदेखि विश्वसम्म) कार्यरत विभिन्न सरोकारवालाहरूको सहभागिताको माध्यमबाट सामुहिक कार्यलाई पनि प्रोत्साहित गर्दछ। यसबाहेक, जोखिम सुशासनले ती मार्गहरूको पनि विस्तार गर्दछ जसको माध्यमबाट कर्ताहरूले जोखिम तथा विपद्हरूसमेत सार्वजनिक मामिलाको बारेको निर्णय प्रक्रियामा व्यवहार गर्ने, सञ्चालित हुने, आन्तरिकीकरण गर्ने र एकअर्कालाई सामना गर्ने गर्दछ। आदर्शरूपमा, विपद् सुशासनले सहभागिता र समावेशीको क्षेत्रलाई वृहत बनाउँछ र जोखिममा रहेका वा विपद्बाट प्रभावितहरू आवाज सुन्ने अवसर प्रदान गर्दछ। यो कर्ताहरूको एक जटिल जालो पनि हो जुन विभिन्न स्तर र तहमा सञ्चालित हुन्छ र सञ्जालीकरण तथा अन्तर्क्रियाको माध्यमबाट जोखिम तथा विपद्को सम्बोधन गर्दछ।

प्रदेश तहको सरकार तुलनात्मक रूपमा नयाँ रहेको छ र तसर्थ उनीहरू अझैपनि व्यवस्थित हुने प्रक्रियामा छन्। प्रदेश तहको शासन पद्धति अझैपनि विकासको क्रममा नै रहेको छ। स्थानीय सरकारमा पनि यही अवस्था छ। स्थानीय सरकारहरूमा अहिले उच्च अधिकारसम्पन्न छन्। यसले विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको पूर्ण चक्रको व्यवस्थापनमा उनीहरूको भूमिका र कार्य जिम्मेवारीमा व्यापक परिवर्तन ल्याएको छ। विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले प्रदेश र स्थानीय दुवै तहका सरकारहरूलाई विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण, मजबुत र सशक्तीकरण गर्न पर्याप्त अवसरहरू प्रदान गर्दछ।

विपद् जोखिम सुशासनको प्रमुख तत्वहरू देहायबमोजिम छन् :

- राज्य तथा गैरराज्य कर्ताहरू, सरकारी कार्यहरूको बाँडफाँड, जवाफदेहिता तथा पारदर्शिता, सहयोग तथा सहकार्य, खोजमूलक तथा सिकाइमा आधारित, स्थानीय तथा मौलिक ज्ञान, वहुविधा तथा बहुविषयगत, बहुदलीय तथा बहुतह।
- विकेन्द्रीकरण तथा प्रत्यायोजन, ग्रहणशील तथा लचकदार, रचनात्मक तथा ज्ञानको आदानप्रदान, अनुगमन तथा मापन, सहभागितामूलक, परामर्शमूलक तथा समावेशी, सामाजिक पूँजी र लाभ सहयोग आदि।

उक्त विषयहरूलाई सम्बोधन गरी नेपालमा विपद् जोखिम शासकीय पद्धति सुदृढ गर्न यस प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र अन्तर्गत निम्न बमोजिमका प्राथमिकता प्राप्त कार्यहरू निर्धारण गरिएका छन्।

(क) संस्थागत संरचनाहरूको स्थापना र सुदृढीकरण

(ख) कानूनी तथा नियामक संरचना निर्माण

ग) विपद् जोखिम सुशासनको लागि क्षमता अभिवृद्धि, सहकार्य र साझेदारी

घ) विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा समावेशिताको सुनिश्चितता

DRAFT

५.१ संस्थागत संरचनाहरूको स्थापना एवं सुदृढीकरण

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि अधिकार सम्पन्न प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण स्थापना एवं प्रदेश तहका विषयगत मन्त्रालय, निकाय तथा विभागहरूको संगठनात्मक पुनर्सरचना र सुदृढीकरण गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । संविधानले स्थानीय तहलाई पर्याप्त अधिकार प्रदान गरेको सन्दर्भमा विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिमा पनि स्थानीय तहलाई बढी जिम्मेवार बनाउँदै लैजानुपर्ने देखिएको छ । यसका लागि निम्न रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका लागि पूर्ण क्षमताको समर्पित प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण स्थापना गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण, पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि प्रदेश स्तरमा संस्थागत व्यवस्था भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : मुख्यमन्त्रीको कार्यालय, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा कार्यरत सबैलाई क्षमता निर्माण, सीप विकास र पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गर्न प्रदेश र स्थानीय दुवै तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्रतिष्ठान स्थापना गर्ने	प्रदेश र स्थानीय दुवै तहमा दक्ष र क्षमतावान मानव संसाधनहरू उपलब्ध भएका हुनेछन् ।	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : मुख्यमन्त्रीको कार्यालय, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार, विश्वविद्यालयहरू, अनुसन्धान केन्द्रहरू
विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी सामाग्रीहरू, उपकरण, मेसिन, औजार र साधनहरू राख्ने केन्द्रको स्थापना गर्न पर्याप्त कोष विनियोजन गर्ने ।	स्थानीय सरकार र अन्य साझेदारहरूको सहज पहुँच हुनेगरी प्रदेश तहमा आधुनिक उपकरणहरूको उपलब्ध भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : मुख्यमन्त्रीको कार्यालय, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्रहरू, अनुसन्धान केन्द्रहरू
प्रदेश र स्थानीय दुवै तहमा विपद् जोखिम	विपद् जोखिम शासनमा प्रदेश र स्थानीय तहको	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश

DRAFT

व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने	संस्थागत संरचना र कार्य क्षमताको विकास भएको हुनेछ		नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	सरकार स्थानीय सरकार
प्रत्येक क्षेत्रमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन अवधारणा एकीकृत र कार्यान्वयन गर्नको लागि प्रदेश तथा स्थानीय तहमा (विपद् जोखिम न्यूनीकरण इकाइ स्थापना) अन्तरमन्त्रालय समन्वय संयन्त्र स्थापना गर्ने	प्रत्येक क्षेत्रमा स्पष्ट जिम्मेवारी सहित समन्वय संयन्त्र स्थापना भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग
प्रदेश तथा स्थानीय दुवै तहमा समन्वयमा सहजीकरण गर्न क्लस्टर प्रणाली पुनःसक्रिय गर्ने	अन्तर-सरोकारवाला समन्वयको विकास भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, प्रदेश योजना आयोग नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार, राष्टसंघ, विकास साझेदार, अ/गैरसरकारी संस्था, सामुदायिक संस्थाहरू
पुरानो सार्वजनिक भवनहरू, भौतिक पूर्वाधार सेवाहरूको (सार्वजनिक तथा निजी भवनहरू, विद्यालय, अस्पताल, स्टेडियम, मलहरू आदि) प्रबलीकरणका लागि विशेष कोष र अनुगमन संयन्त्रको स्थापना गर्ने	भवन तथा पूर्वाधारहरूको प्रबलीकरणका लागि वित्तीय व्यस्था र जवाफदेहिता स्थापना भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, निजी क्षेत्र
विद्यालय, विश्वविद्यालय तथा अस्पतालहरूमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण	विद्यालय, विश्वविद्यालय र अस्पतालहरूमा विपद् जोखिम व्यवस्थापन	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, अन्य सम्बन्धित मन्त्रालयहरू	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश

तथा व्यवस्थापन समिति स्थापना गर्ने	प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ		नेपाल सरकार : राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्यासङ्ख्या मन्त्रालय	सरकार स्थानीय सरकार
स्थानीय सरकारका आगलागी नियन्त्रण (दमकल) विभाग र इकाइहरूलाई सुदृढीकरण तथा सुसज्जित गर्ने । आवश्यकता अनुसार दमकल सेवा लिनेदिने कार्यलाई औपचारिक बनाउन निर्देशिकाको विकास गर्ने (प्रदेशहरू र स्थानीय पालिकाहरूबीच)	आगलागीका घटनाको प्रतिकार्यका सुविधा विकास भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय सरकारहरू नेपाल सरकार : राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, निजी क्षेत्र
प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय तहमा आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना गर्ने	सबै तहमा प्रभावकारी विपद् पूर्वतयारी, आपतकालीन पूर्वतयारी र प्रतिकार्य भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार
प्रदेश र स्थानीय तहमा स्वास्थ्य आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना गर्ने	प्रदेश र स्थानीय तहमा प्रभावकारी आपत्कालिन स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार
सरकारी तथा निजी दुवैप्रकारका मेडिकल संस्थाहरूसँग समन्वय गरी नियमित रूपमा दुर्गम गाउँहरूमा स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने	स्वास्थ्य सेवाको विस्तारमा सुधार भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्तालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, मेडिकल संघ नेपाल सरकार : स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय	प्रदेश र स्थानीय सरकारहरू, सुरक्षा निकाय, स्थानीय गैरसरकारी संस्था
विद्यमान सर्पदंश केन्द्रहरूलाई सुदृढीकरण	गुणस्तरीय सर्पदंश	अल्पकालीन,	प्रदशे सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून	प्रदेश र स्थानीय सरकारहरू,

DRAFT

गर्दै थप सुसज्जित गर्ने र नयाँ जिल्लाहरूमा सोही प्रकारका केन्द्रहरू विस्तार गर्ने	केन्द्रहरूको विस्तारमा सुधार भएको हुनेछ	मध्यकालीन	मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय नेपाल सरकार : स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय, कृषि तथा पशुपक्षी विकास मन्त्रालय	निजी क्षेत्र
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा प्रत्यक्ष संलग्न प्रमुख विभागहरूको संगठनात्मक संरचना सुधार तथा सुदृढीकरण गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको लागि प्रभावकारी संस्थागत व्यवस्था भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय नेपाल सरकार : जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, खानी तथा भूगर्भ विभाग, भू तथा जालाधार संरक्षण विभाग, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, जलउत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार
विद्युत विभागसँग समन्वय गरी विद्युत पोल र ट्रान्सफर्मरहरूबाट विद्युत चुहावट रोकिने कुराको सुनिश्चित गर्ने	आगलागी जोखिममा कमी आएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय स्थानीय सरकारहरू नेपाल सरकार : विद्युत प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार
पूर्ण सुसज्जित र सक्षम सडक सुरक्षा परिषद गठन गरी सक्रिय बनाउने	सडक सुरक्षा क्रियाकलापहरूको अनुगमन तथा समन्वयका लागि संस्थागत व्यवस्था भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय, नेपाल टाफिक प्रहरी	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार
मालवाहक तथा यात्रुवाहक सवारी साधनहरूको भार अनुगमन तथा नियन्त्रण	मालवाहक तथा यात्रुवाहक सवारी साधनहरूको अत्यधिक भार अनुगमन तथा नियन्त्रण संयन्त्र	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश

DRAFT

संयन्त्र स्थापना गर्ने	स्थापना भएको हुनेछ		नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	सरकार स्थानीय सरकार
भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, ट्राफिक प्रहरी र स्थानीय तहमा सडक सुरक्षा इकाइ गठन गर्ने	प्रदेश र स्थानीय दुवै तहमा सडक सुरक्षाको लागि संस्थागत व्यवस्था भएको हुनेछ	मध्यकालीन, दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय स्थानीय सरकार नेपाल सरकार : यातायात व्यवस्था विभाग, ट्राफिक प्रहरी	प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार

DRAFT

५.२ कानूनी तथा नियामक संरचनाको निर्माण

राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ एक नयाँ महत्वपूर्ण उपलब्धि हो । यसले नेपालमा विभिन्न तहहरूमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा लगानी गरिएका प्रयासहरूलाई अझ संगठित र मजबुत बनाउने धेरै नयाँ मार्ग र अवसरहरू तय गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले प्रदेश सरकारको वृहत मार्गदर्शन र सहयोग लिएर स्थानीय सरकारको सक्रिय अगुवाइमा यस विपद् व्यस्थापन ऐन २०७४ को कार्यान्वयनको लागि थप गति थपेको छ । प्रदेश सरकार यस भूमिकामा नयाँ भएको वर्तमान यथार्थतामा स्थानीय सरकारहरूलाई पनि विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन चक्रको व्यवस्थापनमा जिम्मेवार बनाइएको छ । यस सन्दर्भमा विभिन्न विषयगत निकायहरूबाट वृहत कानूनी तथा नियामक संरचनाको आवश्यकता रहन्छ जसले उनीहरूलाई विपद् जोखिम व्यवस्थापन ऐन २०७४ ले परिकल्पना गरेको अपेक्षित भूमिका र जिम्मेवारीहरू पूरा गर्न मद्दत गर्नेछ । यसका लागि निम्न रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन नियमावली तयार गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन शासन व्यवस्थित र सुदृढ गर्न नियमावली तयार भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : मूख्यमन्त्रीको कार्यालय, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
प्रदेश र स्थानीय तहहरूमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार गर्ने	प्रदेश र स्थानीय तहमा प्रभावकारी स्थानीयकृत विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
सडक सुरक्षा परिषदलाई परिचालन गरी प्रदेशमा राष्ट्रिय सडक सुरक्षा रणनीतिलाई ग्रहण गर्ने	राष्ट्रिय सडक सुरक्षा रणनीति कार्यान्वयन भएको हुनेछ	अल्पकालीन र मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय नेपाल सरकार : भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र,

DRAFT

				गैरसरकारी संस्था, रेडक्रस
सडक सुरक्षा परीक्षण निर्देशिका तयार गर्ने	सडक सुरक्षा परिक्षण निर्देशिका तयार भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय नेपाल सरकार : भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, विश्व विद्यालयहरू, अनुसन्धान केन्द्रहरू
सीट बेल्ट, हेलमेटको प्रयोग र सार्वजनिक यातायात सुरक्षा सम्बन्धी नियमहरूलाई कडाइका साथ लागू गर्ने र सबै सडक प्रयोगकर्ताहरूका लागि विस्तृत आचारसंहिता विकास गर्ने	सडक प्रयोगकर्ताहरू सचेत र अनुशासित भै सडक दुर्घटना कम भएको हुनेछ	अल्पकालीन र मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, टाफिक प्रहरी नेपाल सरकार : भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
प्रदेशको परिवेश अनुकूल हुनेगरी राष्ट्रिय भवन निर्माण संहिता २०२० परिमार्जन गरी लागू गर्ने । स्थानीय सरकारलाई परिमार्जित भवन निर्माण संहितालाई भवन निर्माणमा अनिवार्य तत्वको रूपमा लागू गर्न सहयोग गर्ने	राष्ट्रिय भवन निर्माण संहिता परिमार्जन गरी लागू भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय स्थानीय सरकारहरू नेपाल सरकार : राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, शहरी विकास मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश र स्थानीय सरकार, घरजग्गा व्यवसायी संघ, आर्किटेक्ट तथा इन्जिनियर एसोसिएसन, तालिम संस्थाहरू, निजी क्षेत्र
भवन निर्माण ऐन अद्यावधिक गरी लागू गर्ने, शहरी तथा ग्रामीण क्षेत्रहरूको लागि भवन संहिता परिमार्जन गर्ने र सबै गाउँपालिका	बाढी र भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माणका लागि नीतिगत व्यवस्था भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय नेपाल सरकार : शहरी विकास तथा भवन	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश

DRAFT

तथा नगरपालिकाका लागि भवन निर्माण विनियम बनाउने			निर्माण विभाग, शहरी विकास मन्त्रालय	सरकार, स्थानीय सरकार
पूर्वाधार योजना, डिजाइन र कार्यान्वयनका लागि विद्यमान मापदण्डहरू र मानकहरू (भूकम्प कोड, योजना मापदण्ड) पुनरावलोकन र परिमार्जन गरी ग्रहण गर्ने	पूर्वाधार विकासको लागि मापदण्ड संहिता र योजना मापदण्डहरू परिमार्जन गरी लागू भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण नेपाल सरकार : शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, निर्माण व्यवसायी संघ, इन्जिनियर संघ, तालिम संस्थाहरू, निजी क्षेत्रहरू
जोखिमयुक्त पूर्वाधारहरू (आवासीय भवन, होटेल, पुलहरू आदि) प्रबलीकरणको लागि निर्देशिका तयार गर्ने	जोखिमयुक्त पूर्वाधार हरूको विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि प्रबलीकरण निर्देशिका उपलब्ध भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, इन्जिनियरिङ अध्ययन संस्थान
क्षेत्रगत विकास योजना तथा कार्यक्रमहरूमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहीकरण गर्न निर्देशिका तयार गर्ने	विकास योजना तथा कार्यक्रममा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहीकरण गर्न निर्देशिका तयार भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
विपद् जोखिम प्रभाव मूल्याङ्कनलाई वातावरण संरक्षण ऐन तथा वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिकामा समावेश गर्ने	विपद् जोखिम प्रभाव मूल्याङ्कन वातावरण संरक्षण ऐन तथा वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिकामा समावेश भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : वन तथा वातावरण मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार

DRAFT

कुनैपनि प्रमुख विकास परियोजनाहरूको छनौटका लागि अनिवार्य तत्वको रूपमा प्रारम्भिक र विस्तृत जोखिम मूल्याङ्कन कार्यढाँचा अनिवार्य विकास गरी लागू गर्ने	सबै प्रमुख आयोजनाहरूको अनिवार्य तत्वको रूपमा विस्तृत जोखिम मूल्याङ्कन कार्यढाँचा तयार गरी लागू भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, राष्ट्रिय योजना आयोग, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, निर्माण व्यवसायी संघ, आर्किटेक्ट तथा इन्जिनियर संघ, तालिम संस्थाहरू, निजी क्षेत्र
प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन सम्वन्धी विभिन्न कार्यक्रम र कार्ययोजनाहरूमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण समावेश गर्ने (वन, जल, बालुवा तथा ढुङ्गा/गिटी उत्खनन्, जडीबुटी)	प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन सम्वन्धी विभिन्न कार्यक्रम र कार्ययोजनाहरूमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण समावेश भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय सरकार नेपाल सरकार : वन तथा वातावरण मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनमा विशेष योगदान पुऱ्याउने संस्थाहरू, खास पहलहरू, असल अभ्यासहरू, कर्मचारीहरू र व्यक्तिहरूलाई प्रशंसा र पुरस्कृत गर्ने प्रणाली विकास गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनमा विभिन्न वर्गहरूको कार्यसम्पादन र परिणामहरूलाई प्रशंसा र पुरस्कृत गरिएको हुनेछ।	निरन्तर	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार
सङ्कटासन्न भूमिमा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्याको सुरक्षित बहिर्गमनमा सहजीकरण गर्न बर्हिगमन निर्देशिका विकास गरी लागू गर्ने	आवश्यक परेको समयमा औपचारिक तथा व्यवस्थित बहिर्गमन प्रक्रिया अवलम्बन भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय सरकारहरू नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय,	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार

DRAFT

			सुरक्षा निकायहरू	
प्रदेशमा कुनै ठूलो विपद् भएमा एम्बुलेन्सको उपयोग सम्बन्धी निर्देशिका विकास गरी लागू गर्ने (सार्वजनिक र निजी दुवै एम्बुलेन्स)	ठूलो विपद् भएको खण्डमा एम्बुलेन्सको समयमै र प्रभावकारी परिचालन भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय सरकारहरू नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय, सुरक्षा निकायहरू	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कोषको लागि नियमावली र कार्य सञ्चालन विधि तयार गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कोषको लागि नियमावली र कार्य सञ्चालन विधि तयार भई प्रयोगको लागि उपलब्ध भएको हुनेछ	अल्पकालीन र मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालयहरू
सङ्कटउन्मुख तथा सीमान्तकृत समूहको सुरक्षाको लागि र आपतकालमा बाल तथा लैङ्गिक हिंसा रोकथाम गर्न निर्देशिका तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	आपतकालीन स्थितीमा सङ्कटउन्मुख समूहको सुरक्षा र लैङ्गिक हिंसा रोकथामका लागि निर्देशिका तयार भै कार्यान्वयन भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, गृह मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
बाढीको समयमा चुरे क्षेत्रबाट आउने भग्नावशेष र विभिन्न फोहर व्यवस्थापनको लागि आवश्यक निर्देशिका बनाउने	चुरे क्षेत्रबाट आउने भग्नावशेष र फोहर व्यवस्थित गर्न निर्देशिका तयार भई लागू भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, जलउत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन विभाग	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको सबै चक्रमा प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेका सबै गैरसरकारी संस्था र	विपद् व्यवस्थापनमा गैरसरकारी संस्थाको परिचालन सम्बन्धी निर्देशिका तयार गरी लागू भएको	अल्पकालीन र मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश

DRAFT

सामुदायिक संस्थाहरूलाई परिचालन, क्षमता निर्माण र सहकार्य सम्बन्धी निर्देशिका विकास गरी लागू गर्ने	हुनेछ		तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	सरकार, स्थानीय सरकार
प्रदेश र छनौटमा परेका स्थानीय तहमा स्वास्थ्य आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रहरूको स्थापना र सञ्चालनको लागि कार्य सञ्चालन विधि तयार गर्ने । सबै स्वास्थ्य केन्द्रहरूले आपतकालीन भण्डारण राखेको सुनिश्चित गर्ने ।	प्रदेश र स्थानीय तहमा स्वास्थ्य आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्रहरूको कार्य सञ्चालन विधि उपलब्ध भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय स्थानीय सरकार	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
सबै स्थानीय तहहरूमा स्थानीय विपद् तथा जलवायु जोखिम व्यवस्थापन योजनाको विकास प्रक्रियामा सहजीकरण गरी यसलाई संस्थागत गर्ने र नियमित अद्यावधिक गर्ने	सबै स्थानीय तहमा समयक्रमसँगै स्थानीय विपद् तथा जलवायु जोखिम व्यवस्थापन योजनाको विकास भएको हुनेछ	निरन्तर प्रक्रिया	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, गैरसरकारी संस्था, अनुसन्धान संस्थाहरू
प्रदेश तथा स्थानीय दुवै तहमा विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनको विषयक्षेत्रगत एकीकरणलाई प्रवर्धन गर्न विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन मूलप्रवाहीकरण (एकीकृत) निर्देशिका अवलम्बन गर्ने	प्रदेश र स्थानीय दुवै तहमा विपद् जोखिम व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका लागि स्थानीय परिवेशमा आधारित मूलप्रवाहीकरण (एकीकृत) निर्देशिका उपलब्ध भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
विपद् जोखिम न्यूनीकरणका नयाँ प्रविधिहरू समावेशको लागि पूर्वाधारको डिजाइन गर्न नयाँ कोडहरू र मानकहरूको विकास गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण मैत्री पूर्वाधार अघि बढाउन नयाँ कोड, मानक र प्रविधि उपलब्ध भएको	दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय

DRAFT

	हुनेछ		नेपाल सरकार : राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	सरकार
जोखिम आकलनको आधारमा प्रमुख नदी बेसिनमा नदी व्यवस्थापन र जलाधार संरक्षणको लागि गुरूयोजना तयार गर्ने	जल उत्पन्न प्रकोप जोखिम न्यूनीकरणका लागि गुरूयोजना तयार भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, जल तथा ऊर्जा आयोगको सचिवालय, ऊर्जा मन्त्रालय, जलस्रोत तथा सिंचाइ विभाग	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
सडक दुर्घटनामा परेका व्यक्ति, गाडी तथा अन्य वस्तुहरूको खोज तथा उद्धारका लागि निर्देशिका र मार्गदर्शन तयार गर्ने	सडक दुर्घटनामा परेका व्यक्ति, गाडी तथा अन्य वस्तुहरूको खोज तथा उद्धारका लागि निर्देशिका र मार्गदर्शन तयार भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
बाढी जोखिम कम गर्न प्रमुख नदीहरूमा हाइड्रोलिक संरचना (बाँध तथा तटबन्ध) निर्माणका लागि निर्देशिका र मार्गदर्शन तयार गर्ने	बारम्बारको बाढी जोखिम कम गर्न हाइड्रोलिक संरचना निर्देशिका र मार्गदर्शन तयार भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय नेपाल सरकार : जल तथा ऊर्जा आयोगको सचिवालय, ऊर्जा मन्त्रालय, जलस्रोत तथा सिंचाइ विभाग	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
बहुप्रकोप जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना निर्देशिका तयार गरी भूउपयोग योजनाको विकास तथा कार्यान्वयनमा स्थानीय सरकारहरूलाई सहयोग गर्ने ।	जोखिम संवेदनशील योजनाबद्ध विकासलाई प्रवर्धन गर्न जोखिम संवेदनशील भूउपयोग योजना विकास भएको हुनेछ	मध्यकालीन, दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, शहरी विकास मन्त्रालय स्थानीय सरकार	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार

DRAFT

विपद्को समयमा मानव तथा आर्थिक क्षति न्यून गर्न विपद् संवेदनशील औधोगिक विकास निर्देशिका तयारी गरी लागू गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन संवेदनशील औधोगिक विकासको प्रवर्धन भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय, जिल्ला उद्योग वाणिज्य संघ नेपाल सरकार : उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
सबै व्यवसायिक गृहहरूले व्यवसाय निरन्तरता योजना विकासको अभ्यास लागू गर्ने	व्यवसाय निरन्तरता योजना विकास भई लागू भएको हुनेछन् ।	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय, जिल्ला उद्योग वाणिज्य संघ नेपाल सरकार : उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
विपद् र विपद् पश्चातको समयमा पशुपन्छी हेरचाह सम्बन्धी निर्देशिका तयार गर्ने	पशुपन्छी हेरचाह सम्बन्धी निर्देशिका तयार भएको हुनेछ	मध्यकालीन, दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : कृषि तथा पशुपक्षी विकास मन्त्रालय, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
तातो हावाको लहर तथा शीतलहर व्यवस्थापन निर्देशिका तयार गरी स्थानीय	तातो हावाको लहर तथा शीतलहर व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउन	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय

तहको सहयोगमा कार्यान्वयन गर्ने	निर्देशिका तयार भई लागू भएको हुनेछ		मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार
विकास कार्यमा डोजरको प्रयोग सम्बन्धी निर्देशिका विकास गरी लागू गर्ने	डोजरले सिर्जना गर्ने जोखिम न्यून भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र

DRAFT

५.३ विपद् जोखिम सुशासनको लागि क्षमता अभिवृद्धि, सहकार्य र साझेदारी

मुलुकको शासकीय संरचना भएको रूपान्तरणसँगै विपद् जोखिम व्यवस्थापनको शासकीय पद्धतिलाई प्रदेश र स्थानीय संरचनामा रूपान्तरण गर्दै प्रदेश र स्थानीय साझेदारी एवं सहकार्यको अवधारणा विकास गर्नु जरूरी छ। त्यसैगरी सरकारको विभिन्न संरचनामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्न विभिन्न विषयगत मन्त्रालयहरू र विकास निकायबीचको समन्वय र सहकार्यलाई सुदृढीकरण गर्नु पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण छ। तसर्थ, प्रदेश र स्थानीय तहमा विपद् जोखिम शासकीय पद्धतिको क्षेत्रमा रहेको क्षमताको समीक्षा र मूल्याङ्कन गरी मूलभूत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ। छिमेकी प्रदेशहरूसँग विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सहकार्य बढाउनु आवश्यक छ। साथै विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा संलग्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू, निजी क्षेत्रहरू, विश्वविद्यालयहरू र अनुसन्धान संस्थाहरूसँग सहकार्य र साझेदारी विकास गर्नु जरूरी छ। यसका लागि निम्न रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन्।

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा क्षमता आवश्यकताको लेखाजोखा गरी प्रदेश तथा स्थानीय तहमा विपद् शासकीय पद्धति सुदृढीकरण गर्न क्षमता निर्माणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	प्रदेश तथा स्थानीय तहमा विपद् जोखिम शासनमा क्षमता विकास भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार, निजी परामर्श संस्था र फर्महरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
प्रदेश तथा स्थानीय दुवै तहमा जलवायु तथा विपद् जोखिम प्रभाव मूल्याङ्कन, प्राथमिक उपचार भैपरी योजना, राहत वितरण, पुनर्लाभ र पुनर्निर्माणका विधि र प्रक्रियामा तालिम तथा प्रशिक्षकको प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने	जलवायु तथा विपद् जोखिम लेखाजोखाका लागि तालिमप्राप्त दक्ष मान संसाधन उपलब्ध भएको हुनेछ।	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, प्रदेश विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार, रेडक्रस, सरकारी तथा गैरसरकारी संगठनहरू, अनुसन्धान संस्थाहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
प्रदेश तथा स्थानीय दुवै तहमा विपद्पश्चात आवश्यकता लेखाजोखा र पुनर्लाभ ढाँचामा	विपद् पछिको आवश्यकता लेखाजोखा र पुनर्लाभ ढाँचा तयार गर्नसक्ने दक्ष व्यक्तिहरू उपलब्ध	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार,

DRAFT

तालिम तथा प्रशिक्षक प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने	भएका हुनेछन् ।		मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	रेडक्रस, सरकारी तथा गैरसरकारी संगठनहरू, अनुसन्धान संस्थाहरू
सम्बन्धित साझेदार र सरोकारवालाहरूको सहयोगमा नमुना घटना अभ्यासहरू सञ्चालनको लागि निर्देशिका विकास गरी लागू गर्ने	सम्भावित विपद्को लागि पूर्वतयारीमा सुधार भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरण	नेपाल सरकारका सम्बन्धित मन्त्रालय र विभागहरू, प्रदेश र स्थानीय सरकार, विकास साझेदार, गैरसरकारी संस्था, रेडक्रस
प्रदेश तथा स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा संलग्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरू, राष्टसंघ, रेडक्रस र विपद् विज्ञहरूको सञ्जाल स्थापना गर्ने	प्रदेश तथा स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा सबै तहमा सरोकारवालाहरूको व्यापक सहभागिताको संस्थागत प्रक्रिया लागू भएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण नेपाल सरकार : विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण, सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार, रेडक्रस, सरकारी तथा गैरसरकारी संगठनहरू, अनुसन्धान संस्थाहरू
प्रदेशहरूबीच साझा विपद् समस्याहरूको व्यवस्थापन गर्न र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनमा सहकार्य प्रवर्धन गर्न स्थायी मञ्चको निर्माण गर्ने	प्रदेशहरूबीचको विपद् समस्याहरूको जानकारी साझा गरी सहस समाधान गरिएको हुनेछ	मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : सबै प्रदेशका मुख्यमन्त्रीको कार्यालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार

DRAFT

५.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा समावेशिताको सुनिश्चितता

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनलाई समावेशी र समाजका खास समूहमा पुग्ने बनाउन सम्पूर्ण समाज अवधारणा र कोहीपनि पछि नछुट्न् भन्ने सिद्धान्त अवलम्बन गरिनुपर्दछ । महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्ग र आर्थिक तथा सामाजिक रूपले सीमान्तकृत समुदाय र व्यक्तिहरू सबैभन्दा बढी जोखिममा रहेका र विपद्बाट सबैभन्दा बढी प्रभावित हुने गरेका छन्, विभिन्न कारणले विपद्बाट असमानुपातिकरूपमा (धेरै नै) प्रभावित हुने गरेका छन् । विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका विभिन्न प्रक्रिया र चरणमा यी समूहहरूको पहुँच, प्रतिनिधित्व र अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गरी समावेशिताको सुनिश्चित गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । यसका लागि निम्न रणनीतिक क्रियाकलापहरू निर्धारण गरिएका छन् ।

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयावधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवसथापनमा समावेशी अवधारणा संस्थागत गर्ने । जोखिमसँग चासो राख्ने समूहहरू (महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, सीमान्तकृत, सङ्कटाउन्मुख, गरिब र अन्यसँग संवेदनशील हुने) स्थापना गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र उत्थानशीलता निर्माणमा उनीहरूको सशक्तीकरण र साझेदारी प्रवर्धन गर्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	समाजमा रहेका विपद् प्रभावित, सङ्कटाउन्मुख र अन्य सीमान्तकृत वर्गहरूको सहभागिता सुनिश्चित भई उनीहरूको चासोको सुनुवाई भएको हुनेछ	अल्पकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सरकारी ,राजनीतिक पार्टी तथा तिनीहरूको भातृ संगठनहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
तल परेका र सीमान्तकृत समुदायलाई विशेष प्राथमिकता सहित वृहतस्तरमा समुदायमा आधारित विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन परियोजनाहरू कार्यान्वयन गर्न स्थानीय सरकारलाई परिचालन तथा सहजीकरण गर्ने	स्थानीय समुदायमा सचेतना र ज्ञान उल्लेख्य मात्रामा विकास भएको हुनेछ	अल्पकालीन, मध्यकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण, अन्य सम्बन्धित मन्त्रालयहरू स्थानीय सरकार नेपाल सरकार : संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सरकारी तथा गैरसरकारी संगठनहरू, राजनीतिक पार्टी तथा तिनीहरूको भातृ संगठनहरू, निजी क्षेत्र

DRAFT

युवाहरूलाई लक्षित गरी विद्यालयमा आधारित विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सचेतना कार्यक्रम सुरू गर्दै उनीहरूलाई शिक्षित गर्ने र ठूलो विपद्को समयमा आवश्यक पर्दा उनीहरूलाई आकर्षित गर्ने	प्रदेशमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण कार्यसूची प्रवर्धन गर्न तालिमप्राप्त, शिक्षित र प्रेरित युवाहरू उपलब्ध भएका हुनेछन् ।	मध्यकालीन, दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, प्रदेश विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण, प्रदेश योजना आयोग नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सरकारी तथा गैरसरकारी संगठनहरू, अनुसन्धान संस्थाहरू
प्रत्येक वार्डमा च्याम्पियनहरू निर्माण गर्न र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको क्षेत्रमा प्रेरित गर्न, तालिम दिन, शिक्षित गर्न र सुसज्जित गर्न लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न स्थानीय सरकारहरूलाई परिचालन र सहजीकरण गर्ने	तालिमप्राप्त दक्ष स्वयंसेवीहरू सहयोगको लागि उपलब्ध भएका हुनेछन् ।	मध्यकालीन, दीर्घकालीन	प्रदेश सरकार : आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, प्रदेश विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण, प्रदेश योजना आयोग नेपाल सरकार : गृह मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन प्राधिकरण, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	नेपाल सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय तथा विभागहरू, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, सरकारी तथा गैरसरकारी संगठनहरू, निजी क्षेत्र

DRAFT

अध्याय ६ : प्राथमिकता नं. ३ - विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि उत्थानशीलता वृद्धि गर्न बृहत्तर जोखिम जानकारीमा आधारित निजी तथा सार्वजनिक लगानी प्रवर्धन

विपद् जोखिम न्यूनीकरण गर्ने भनेको सबैको सरोकारको विषय हो र कर्तव्य पनि हो। विपद र जलवायुको जोखिम न्यूनीकरणमा लगानी गरिएन भने जोखिम कम हुन सक्दैन र त्यही जोखिम कालान्तरमा गएर विपद्मा परिणत हुने गर्दछ। जोखिम न्यूनीकरणमा लगानी गर्नु भनेको पछि हुने ठुलो धनजनको क्षतिलाई कम गर्नु हो। विपद्पूर्व विपद् र जलवायुजन्य जोखिममा १ रुपैयाँ लगानी गर्‍यौं भने विपद्पश्चात हुने प्रतिकार्य र पुनर्निर्माणको खर्चमा ७ रूपैयाँसम्म जोगाउन सकिन्छ। विपद् पश्चात हुने खर्च धेरै नै हुन्छ अतः विपद्पूर्व नै लगानी गर्नु विवेकसम्मत हुनेछ।

सबै सरकारी निकाय, तीनवटै सरकार, दातृ निकाय, संयुक्त राष्ट्रसंघीय संस्थाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू, निजी क्षेत्र, समुदाय र परिवार सबैले विपद र जलवायुजन्य जोखिममा लगानी वृद्धि गर्नु आवश्यक छ तबमात्र हामी उत्थानशील समाज र राष्ट्र बनाउन सक्छौं। नेपाल सरकार, निजी क्षेत्र, विकास साझेदार सबैले आफ्नो योजना बनाउँदा विपद् संवेदनशील योजना निर्माण गर्‍यौं र त्यही अनुसार बजेट विनियोजन गर्ने हो भने पक्कै पनि उत्थानशीलता वृद्धि गर्न सक्छौ। निजी क्षेत्रको व्यवसायिक सामाजिक उत्तरदायित्व अर्न्तगत हामी विपद् र जलवायुजन्य जोखिममा लगानी वृद्धि गर्न सक्छौं।

यसका साथै भौतिक संरचनाहरू, व्यवसायिक फर्म, उद्योगहरू, जीवन बीमा, कृषि तथा पशु बीमा आदिबाट पनि हामी विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण गर्द सक्दछौ। नेपाल सरकारले सामाजिक सुरक्षा योजना पनि गरेको छ अतः गरिब तथा सङ्कटासन्न समूहलाई सामाजिक सुरक्षा योजनामा समावेश गरेर यी वर्गको जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ।

यस प्राथमिकता क्षेत्रले निम्न ४ वटा पक्षलाई सम्वोधन गर्ने छ।

- ६.१. विपद् तथा जलवायु उत्थानशीलता वृद्धिका लागि लगानी प्रवर्धन गरी जोखिम न्यूनीकरण गर्ने
- ६.२. विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सार्वजनिक लगानी वृद्धि
- ६.३. विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा निजी लगानी वृद्धि
- ६.४. जोखिम हिस्सेदारी, बीमा तथा सामाजिक सुरक्षामार्फत् विपद् उत्थानशीलतामा वृद्धि

DRAFT

६.१ विपद् तथा जलवायु उत्थानशीलता वृद्धिका लागि लगानी प्रवर्धन गरी जोखिम न्यूनीकरण गर्ने

	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समय अवधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
बाढी					
	प्रदेश तथा स्थानीय तहमा विपद जोखिम रोकथाम, अल्पीकरण र अनुकूलन कोष खडा गर्ने र कोष परिचालन नीति तयार गर्ने	१ प्रदेश तथा १३६ स्थानीय तहमा विपद जोखिम रोकथाम, अल्पीकरण र अनुकूलन कोष खडा भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, दातृ निकाय, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	बहुप्रकोपबाट हुन सक्ने जोखिमयुक्त स्थानहरूको पहिचान गर्ने र स्थानीय योजना निर्माण गर्दा उक्त जोखिमलाई कम गर्ने योजनाहरू बनाउने, बजेट छुट्याउने र कार्यान्वयन गर्ने	बहुप्रकोपबाट सिर्जित हुने जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय शहरी विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, दातृ निकाय, निजी क्षेत्र
	प्रदेश २ अर्न्तगत भएर बग्ने नदीहरू विशेष गरेर कमला, जमुनी, जलाद, रातो, विग्ही, भव्सी, बलान, त्रियुगा, लखनदेही, बागमती, मुनस्मारा, लालबकैयामा थुप्रिएको गिटी, बालुवा र माटोलाई झिकेर नदीलाई गहिराउने	प्रदेश २ मा डुबानको समस्या न्यूनीकरण भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण, विकास साझेदार, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	चुरेदेखि भारतको सिमाना सम्म बग्ने नदी तथा खोलाहरूको नदी पिंध तटीकरण (च्यानलाइजेशन) गर्ने साथै दुवैतर्फ बाटोसहितको तटबन्ध निर्माण गर्ने र वृक्षारोपण गर्ने	डुबानको समस्या न्यूनीकरण भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण, विकास साझेदार, राष्ट्रपति चुरे संरक्षण, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू,

					अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	चुरेदेखि भारतको सिमाना बग्ने नदी तथा खोलाहरूमा आवश्यक स्थानहरूमा सुलिस गेट निर्माण गरी पानी निकासको व्यवस्था गर्ने	डुबानको समस्या न्यूनीकरण भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह सिंचाई मन्त्रालय	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग, विकास साझेदार, राष्ट्रपति चुरे संरक्षण
	कमला नदीमा भत्किएको बाँधलाई मर्मत गरी बलियो निर्माण गर्ने	डुबानको समस्या समाधान भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग, विकास साझेदार
	बागमती र लालबकैया नदीको बाँधको उचाइ र चौडाइ ढाउने साथै यस नदीमा वनाइएको पुलको लम्बाइ बढाउने	डुबानको समस्या समाधान भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग, विकास साझेदार
	बागमती नदीमा नेपालको भूमितर्फ तटबन्ध निर्माण गर्ने	गौरमा डुबानको समस्या समाधान भै धनजनको क्षति कम हुने	दीर्घकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग, विकास साझेदार
	बिमला, वेलौती, बलुवा, भरदाहो, खाँदो, त्रियुगा, वलान, घोरदह, वलान, घुर्मी, गागन, मैनावत्ती, वावु, रामखोला, बनाह, लखनदेही, मनुस्मारा, सीम, दुधौरी, बंगरी, पसाह नदी तथा खोलाहरूमा पक्की	प्रदेश २ मा डुबानको समस्या न्यूनीकरण भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग, विकास साझेदार

	तटबन्ध गर्ने				
	प्रदेश २ का नदी तथा खोलाहरूमा बनाइएको बाँध र स्परका तारजालीहरू पुराना भएकोले मर्मत गर्ने	प्रदेश २ मा डुबानको समस्या न्यूनीकरण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग, विकास साझेदार
	रौतहतको कतुवा महेशपुर पुलदेखि पश्चिमतर्फ रहेको पश्चिम तटबन्ध बलुवा ढावा देखि ३०० देखि ४०० मिटर पश्चिम सार्ने	डुबानको समस्या न्यूनीकरण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग, विकास साझेदार
	चुरेक्षेत्रमा अनियन्त्रित रूपमा भैरहेको वन फँडानी, गिटी, बालुवा झिक्ने कार्यलाई रोक्ने र आवश्यक स्थानहरूमा वृक्षारोपण गर्ने	तराईको भूमि मरुभूमिकरण हुनबाट र बाढीको समस्या न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	वन कार्यालय
	चुरे क्षेत्रमा स्थापना गरिएको क्रसर उद्योगहरूलाई व्यवस्थित गर्न र डोजर लगाउने कार्यलाई नियन्त्रण गर्न नीति नियम बनाएर कार्यान्वयन गर्ने साथै प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) जस्ता कार्यलाई कडाइका साथ लागू गर्ने	तराईको भूमि मरुभूमिकरण हुनबाट र बाढीको समस्या न्यूनीकरण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, राष्ट्रपति चुरे संरक्षण
	चुरे क्षेत्रमा चरिचरन रोक्ने	वनजङ्गल विनाश हुनबाट रोकिने र माटो खुकुलो हुने अवस्था कम हुने	मध्यकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, राष्ट्रपति चुरे संरक्षण
	चुरे क्षेत्रमा अनियन्त्रित रूपमा बसोबास गरेका व्यक्तिहरूलाई व्यवस्थित गर्न केन्द्रीय सरकारसँग वार्ता गर्ने	चुरे क्षेत्रको संरक्षण भै बाढी तथा खडेरीको समस्या न्यूनीकरण हुने	दीर्घकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, राष्ट्रपति चुरे संरक्षण

DRAFT

	प्रदेश २ अर्न्तगत नदी तथा खोलाको किनारमा रहेका जोखिम युक्त बस्तीहरूलाई स्थानान्तरण गर्ने	जोखिम न्यूनीकरण भै धनजनको क्षति कम भएको हुनेछ।	मध्यकालीन	आन्तरिम मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, जनता आवास कार्यक्रम
	गाउँ बस्तीबाट पानी निकासको लागि ढल तथा नालाको उचित व्यवस्था गर्ने	डुबानको समस्या न्यूनीकरण भएको हुनेछ।	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, शहरी विकास मन्त्रालय
	नेट फिस फार्मिङ्गलाई बढावा दिने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	बाढीबाट माछा पालनमा भएको क्षति कम भएको हुनेछ।	मध्यकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र
खडेरी					
	कमला नदीलाई डाइभर्सन गर्ने र सिंचाई सुविधा उपलब्धा गराउने (धनुषा)	सिंचाई सुविधा वृद्धि भै खडेरीको समस्या कम भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण विभाग र दातृ संस्था स्थानीय तह
	सिंचाई सुविधाको लागि कृषि विद्युतीकरण गर्ने	सिंचाई सुविधा वृद्धि भै खडेरीको समस्या कम भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय	जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र र दातृ संस्थाहरू
	प्रदेश २ अर्न्तगतका कृषि योग्य भूमिहरूमा बिजुलीको तार अथवा सौर्य उर्जाबाट पानी तान्ने व्यवस्था गर्ने	सिंचाई सुविधा वृद्धि भै खडेरीको समस्या कम भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र र दातृ संस्थाहरू र विद्युत प्राधिकरण
	भूमिगत सिंचाईको लागि डिप बोरिङ तथा साना सिंचाईको लागि स्यालो टयुबवेल व्यवस्था गर्ने	सिंचाई सुविधा वृद्धि भै खडेरीको समस्या कम भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र र दातृ संस्थाहरू
	पानीका स्रोतहरू पोखरी, मुहान,	सिंचाई सुविधा वृद्धि भै खडेरीको र भू-	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास	दातृ संस्थाहरू

	इनार, कुवाहरू संरक्षण गर्ने	जलको समस्या कम भएको हुनेछ ।		मन्त्रालय स्थानीय तह	
	वैकल्पिक खेती जस्तै बगर खेती, तरकारी खेती गर्ने । यसका लागि आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वैकल्पिक जीविकोपार्जनमा सहयोग पुग्ने	अल्पकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय	संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	सतह सिंचाईको लागि नहर, पैनी, कुलो, निर्माण तथा मर्मत गर्ने	सिंचाई सुविधा वृद्धि भै खडेरीको र ध जलको समस्या कम भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	दातृ संस्थाहरू
	किसानहरूलाई सहुलियत दरमा दमकल तथा सिंचाई पम्पसेट उपलब्ध गराउने	सिंचाई सुविधा वृद्धि भै खडेरीको समस्या कम भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	बैंकहरू, विकास साझेदार जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र
	सुख्खा, डुबान तथा शीतलहर सहन गर्न सक्ने बीउ प्रजातिको प्रयोग र विस्तार गर्न जनचेतना फैलाउने र सहजरूपमा बीउहरू उपलब्ध गराउने	खडेरीको समस्या न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र र नास्ट
	चुरे क्षेत्रमा घाँस, बाँस र रुखविरुवाहरू लगाउने	वनजङ्गल जोगिन गै चुरे संरक्षण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण र स्थानीय तह
	स-साना नदीहरूमा चेकड्याम बनाउने र सिंचाईको व्यवस्था गर्ने	सिंचाई सुविधा अभिवृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	राष्टपति चुरे संरक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन संघ र प्रदेशमा	वनजङ्गल जोगिएर चुरे संरक्षण भएको	दीर्घकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र	जिल्ला वन कार्यालय

	छलफल गर्ने	हुनेछ		वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	
	कृषकहरूलाई उपकरण, उन्नत बीउ र सहुलियतपूर्ण ऋण उपलब्ध गराउने	कृषि उत्पादनमा वृद्धि भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	बैंकहरू, विकास साझेदार जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र
	छोटो समयमा पाक्ने बालीनालीमा (short seasonal crop) जोड दिने	वैकल्पिक जीविकोपार्जनमा सहयोग पुग्ने	अल्पकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	दातृ संस्थाहरू
भूकम्प					
	सबै विषयगत निकायले डिजाइन, इस्टिमेट र बजेट निर्माण गर्दा विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिमलाई विश्लेषण गरी डिजाइन, इस्टिमेट र बजेट तयार गर्ने	जोखिम न्यूनीकरणमा र उत्थानशीलता वृद्धिमा सहयोग पुग्नेछ	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू
	नयाँ संरचनाहरू निर्माण गर्दा थप जोखिम हुन नदिन कार्य गर्ने	जोखिम न्यूनीकरणमा र उत्थानशीलता वृद्धिमा सहयोग पुग्नेछ	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	पहिलेदेखि नै विद्यमान जोखिमहरू कम गर्न सबै विषयगत निकायहरूले बजेट विनियोजन गर्ने	जोखिम न्यूनीकरणको लागि बजेटको वृद्धि भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	सबै नयाँ विद्यालयहरू निर्माण गर्दा वहुप्रकोप जोखिम विश्लेषण गरी निर्माण गर्ने	विद्यालयको भौतिक संरचना सुरक्षित भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय, शहरी विकास	संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी

DRAFT

				स्थानीय तह	संस्थाहरू
	पुराना विद्यालय भवनहरूको अध्ययन गरी आवश्यक पर्ने विद्यालय भवनहरूको प्रबलीकरण गर्ने	विद्यालयको भौतिक संरचना सुरक्षित भएको हुनेछ	मध्यकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय, शहरी विकास स्थानीय तह	विकास साझेदार
	स्वास्थ्य संस्थाहरूको अध्ययन गरी आवश्यक पर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरूको प्रबलीकरण गर्ने	उत्थानशील स्वास्थ्य संस्थाहरू निर्माण भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	
	पर्यटकीय, सांस्कृतिक र धार्मिक संरचनाहरूको संरक्षण गर्ने आवश्यक पर्ने ठाउँमा प्रबलीकरण गर्ने	पर्यटकीय, सांस्कृतिक र धार्मिक संरचनाहरूको उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय पर्यटन मन्त्रालय स्थानीय तह	पर्यटन वोर्ड
	सरकारी भवनहरू अथवा कार्यस्थलको संरचनात्मक तथा गैरसंरचनात्मक विश्लेषण गरी सुरक्षित बनाउने	सरकारी भवनहरूको उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय शहरी विकास स्थानीय तह	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	जोखिमयुक्त खानेपानीका संरचनाहरूको अध्ययन गरी खानेपानीका संरचनाहरू जस्तै मुहान, इन्टेक, जलाशय टंकी, पाइपलाइन, धारा, कलहरू बहुप्रकोपबाट क्षति हुन नदिने कार्य गर्ने	खानेपानीका संरचनाहरूको उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय खानेपानी मन्त्रालय स्थानीय तह	खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय
	नयाँ तथा पुनर्निर्माणको कार्यमा नेपाल सरकाराद्धारा तयार गरिएको भवन आचारसंहिताको कडाइका साथ कार्यान्वयन गर्ने	भौतिक संरचनाहरूको उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार
आगलागी					

DRAFT

	फुसको घरलाई बिस्तारै रूपान्तरण गरी शहरी मापदण्डअनुसार व्यवस्थित बस्ती निर्माण गर्ने (जस्तै नक्शा पास गर्ने, जोडिएको घरहरू नबनाउने, टायल वा जस्ताको छाना लगाउने जस्ता जनचेतना फैलाउने)	आगलागी जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	अति विपन्न तथा दलित वर्गको लागि जनता आवास कार्यक्रम अन्तर्गत उच्च प्रकारको तथा आगो नलाग्ने घर निर्माण गर्न सहयोग गर्ने	आगलागीको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	जनता आवास कार्यक्रम, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	आगलागी हुन नदिन विद्यालय, मठमन्दिर, एफएम, पत्रपत्रिका, होर्डिङ बोर्डमार्फत् जनचेतना फैलाउने	आगलागीको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	सञ्चार क्षेत्र
	आगजनी सामाग्रीहरू, प्रज्वलनशील सामाग्रीहरू बालबालिकाले नभेट्ने ठाउँमा राख्न र खाना पकाइसकेपछि आगो राम्ररी निभाउने सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	आगलागीको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	सञ्चार क्षेत्र, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	सुधारिएको चुलोको प्रयोग अभिवृद्धि गर्ने	आगलागीको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय	विकास साझेदार
	प्राबिधिक को मापदण्ड अनुसार र कभर लगाएर मात्र विद्युत जडान गर्ने र विद्युतीय तारको उचित व्यवस्थापन र समय समयमा मर्मत गर्ने	आगलागीको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विद्युत प्राधिकरण
	जङ्गलमा तथा जङ्गल र वस्ती नजिक अग्निरेखाहरू निर्माण गर्ने	आगलागीको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र

DRAFT

				स्थानीय तह	राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	मापदण्ड विपरितका ग्यास सिलिण्डरलाई अनुगमन गरी बिक्री वितरणमा रोक लगाउने	आगलागीको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	ग्यांस उद्योगहरू
	पेट्रोल पम्प सुरक्षाको उपायहरू निर्धारण गर्ने र मुख्य शहरभित्र पेट्रोल पम्प राख्ने अनुमति पत्र दिन रोक लगाउने	पेट्रोल पम्पबाट हुन सक्ने आगलागीको जोखिम कम भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	पेट्रोल पम्प संचालकहरू
	विद्युतीय तार जडान र अर्थिङ. सम्वन्धि मापदण्ड तयार गरी सबै सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रले यसको पालना गरे नगरेको अनुगमन गर्ने	विद्युतीय उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय	विद्युत प्राधिकरण
	विद्युतीय ट्रान्सफरमरहरूको जडान र गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्ने	विद्युतीय उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	स्थानीय तह	विद्युत प्राधिकरण
शीतलहर					
	न्यानो व्यवस्थित घर, न्यानो कपडा, तातो र पौष्टिक खानेकुरा, लगाउने सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	शीतलहरबाट हुने क्षति न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	नागरिक समाज, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिकहरूलाई विशेष हेरचाहको व्यवस्था गर्ने	शीतलहरबाट हुने क्षति न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	नागरिक समाज, विकास साझेदार
	शीतलहर सहन गर्न सक्ने बीउ प्रजातिहरूको विकास र प्रयोग गर्ने	खाद्यान्न उत्पादनमा सहयोग पुगेको हुनेछ	मध्यकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र

DRAFT

	नगदे बाली लगाउने	जीविकोपार्जनमा सहयोग पुगेको हुनेछ	अल्पकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र
	घरपालुवा जनावरलाई न्यानो र उचित व्यवस्थापन गर्ने बारेमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	पशुक्षतिमा न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	जिल्ला कृषि ज्ञान केन्द्र
	सडक बत्तीको व्यवस्थापन गर्ने	दुर्घटनाको घटनामा कमी भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विद्युत प्राधिकरण
वन्यजन्तु (हात्ती, नीलगाई, बँदेल, बाँदर, अर्ना)					
	बन्यजन्तुलाई आरक्ष भित्र नै सीमित राख्न अध्ययन गर्ने	मानवीय तथा आर्थिक क्षति कम भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण र विकास साझेदार, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	सूचना प्रविधि र परम्परागत प्रविधिको माध्यमबाट वन्यजन्तुलाई व्यवस्थापन गर्ने	मानवीय तथा आर्थिक क्षति कम भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण र विकास साझेदार
	वन्यजन्तु नियन्त्रण सम्बन्धी नीति नियम बनाई कार्यान्वयन गर्ने	मानवीय तथा आर्थिक क्षति कम भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण र विकास साझेदार
	वन्यजन्तुको वासस्थान संरक्षण गर्ने	मानवीय तथा आर्थिक क्षति कम भएको हुनेछ ।	दीर्घकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण र विकास साझेदार
	नीलगाई, बँदेल, हात्ती प्रभावित क्षेत्रमा	मानवीय तथा आर्थिक क्षति कम	मध्यकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण र

DRAFT

	काँडेतार, सौर्य तथा बिजुलीको तारबार लगाउने	भएको हुनेछ ।		वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार
	बनजङ्गल अतिक्रमण नियन्त्रण गर्ने र वृक्षारोपण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वनको सुरक्षा र मानवीय तथा आर्थिक क्षति कम भएको हुनेछ ।	दीर्घकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण र विकास साझेदार
	वन्यजन्तु नियन्त्रणका लागि स्थानीय तहले बजेट छुट्याउने	मानवीय तथा आर्थिक क्षति कम भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	आर्थिक मन्त्रालय स्थानीय तह	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण र विकास साझेदार
हावाहुरी					
	मापदण्ड अनुसार नक्शा पास गरेर बलियो हावाहुरीले क्षति नगर्ने घरहरू र विद्यालयहरू निर्माण गर्नेबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	हावाहुरीबाट हुने धनजनको क्षति कम भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	निर्माण व्यवसायी संघ
	बिजुलीका पोलहरू व्यवस्थित गरी नढल्ने गरी खडा गर्ने	मानवीय क्षति कम भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विद्युत प्राधिकरण
	योजनाबद्ध वस्ती विकास गर्ने	मानवीय क्षति कम भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	निर्माण व्यवसायी संघ
	ढल्न लागेका रुखहरू, हाँगाहरू हटाउने	मानवीय क्षति कम भएको हुनेछ	अल्पकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह	
सडक दुर्घटना					

DRAFT

	सडक अतिक्रमण हटाउने,	सडक दुर्घटना कम भएको हुनेछ।	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	नागरिक समाज र विकास साझेदार
	साँगुरा सडकहरूको बिस्तार गर्ने	सडक दुर्घटना कम भएको हुनेछ।	मध्यकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	यातायात व्यवसायी संघ
	ट्राफिक नियमको पालना सम्बन्धी सवारी चालक र सर्वसाधारणलाई जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने साथै सवारी चालकको कार्य समय निर्धारण गर्ने	सडक दुर्घटना कम भएको हुनेछ।	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	सञ्चार जगत र यातायात व्यवसायी संघ, नेपाल प्रहरी
	पुराना तथा मापदण्ड विपरित सवारी साधनमा रोक लगाउने	सडक दुर्घटना कम भएको हुनेछ।	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	यातायात व्यवसायी संघ नेपाल प्रहरी
	यातायात सञ्चालनमा निगरानी, सवारी चलाउँदा मादक पदार्थ सेवन तथा लागू औषध सेवनमा नियन्त्रण गर्ने	सडक दुर्घटना कम भएको हुनेछ।	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	यातायात व्यवसायी संघ नेपाल प्रहरी
	गाउँपालिकामा भएको माध्यमिक विद्यालय तहका विद्यार्थीहरुसँग सडक दुर्घटना सम्बन्धी अन्तरक्रिया गर्ने	सडक दुर्घटना कम भएको हुनेछ।	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	विद्यालय व्यवस्थापन समिति
	दुर्घटना बढी हुने स्थानमा द्रुत गतिलाई कम गर्न समय कार्डको प्रयोग गर्ने	सडक दुर्घटनाको घटनामा न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	यातायात व्यवसायी संघ
महामारी					

DRAFT

	माहामारी झाडापखाला, डेंगु, मलेरिया कालाजार सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	महामारी झाडापखाला, डेंगु, मलेरिया कालाजार न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, सञ्चार जगत
	सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	महामारी न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, सञ्चार जगत
	खोप कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	महामारी न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, सञ्चार जगत
	पानी, वायु आदि वातावरणीय पक्षमा प्रदुषण नियन्त्रण गरी माहामारीजन्य रोगब्याधिको जोखिम कम गर्ने	महामारी न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, सञ्चार जगत
सर्पदंश					
	सर्पदंशबाट जोगिने उपायहरूबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	सर्पदंशबाट हुने मानवीय मृत्यु कम भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार, सञ्चार जगत
	सर्पको बासस्थान हुनसक्ने स्थानहरू सफा गर्ने, प्वालहरू टाल्ने आदि कार्य गर्ने	सर्पदंशबाट हुने मानवीय मृत्यु कम भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	सुरक्षा निकायहरू
पोखरीमा डुबने					
	सार्वजनिक तथा निजी पोखरीमा तारबार लगाउने नीति बनाउने र कार्यान्वयन गर्ने	पोखरीमा डुब्ने घटनामा कमी आएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	नागरिक समाज
	बालबालिकाहरूमा पोखरीमा डुब्ने सम्बन्धी जनचेतना फैलाउने	पोखरीमा डुब्ने घटनामा कमी आएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	नागरिक समाज र सञ्चार जगत
	डुबान हुने क्षेत्रका बालबालिकाहरूमा पौडी खेल्ने सीपको बिकास गर्ने	पोखरीमा डुब्ने घटनामा कमी आएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	सुरक्षा निकायहरू

DRAFT

	माछा पोखरी निर्माणका लागि ऋण प्रवाह गर्दा तारबार लगाउनुपर्ने अन्यथा ऋण नदिने नीति बनाउने	पोखरीमा डुब्ने घटनामा कमी आएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय	बैंकहरू
अन्य प्रकोप					
	चट्याङ्गबाट जोगिने उपायवारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	चट्यांङ्गबाट हुने धनजनको क्षति न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	नास्ट
	घर निर्माण गर्दा अर्थिङ्ग राख्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्ने	चट्यांङ्गबाट हुने धनजनको क्षति न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विद्युत प्राधिकरण
	असिनाबाट प्रभावित क्षेत्रमा बालीनाली क्षति कम गर्न टनेल खेती प्रवर्धन गर्ने	असिनाबाट भैरहेको अन्नबालीको क्षतिमा न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	मध्यकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	नास्ट
	प्रदेश २ को भूउपयोग योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने र स्थानीय तहलाई पनि भूउपयोग योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न लगाउने	भूउपयोगको व्यवस्थित कार्यान्वयन भएर जोखिम स्थानमा बस्ती बिस्तार कार्य न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	दीर्घकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार

DRAFT

६.२ विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा सार्वजनिक लगानी वृद्धि

	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समय अवधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	प्रदेश र स्थानीय तहले विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका लागि आफ्नो आय जस्तै कर, प्राकृतिक स्रोतको प्रयोगबाट निश्चित बजेट छुट्याउने	विपद जोखिमको लागि लगानी वृद्धि भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय र स्थानीय तह	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू
	संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदानमा निश्चित बजेट विपद व्यवस्थापनका लागि छुटयाउने	विपद जोखिमको लागि लगानी वृद्धि भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय र स्थानीय तह	संघीय सरकार
	वडा र स्थानीय तहमा कोषको स्थापना, सञ्चालन र निर्देशिका तयार गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका सहयोग पुग्नेछ	अल्पकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय र स्थानीय तह	संघीय सरकार
	सबै विषयगत निकायहरूले (जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, खानेपानी, वन वातावरण, पशु, उद्योग, पर्यटन) आ-आफ्नो क्षेत्रको जोखिम कम गर्न वार्षिक बजेटको ५ प्रतिशत बजेट रकम विनियोजन गर्ने	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका सहयोग पुग्नेछ	अल्पकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय र स्थानीय तह	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू
	चुरे क्षेत्र लगायत संवेदनशील क्षेत्रमा व्यापक वृक्षारोपणको लागि हरेक स्थानीय तहले बजेट विनियोजन गर्ने	चुरे क्षेत्रको संरक्षण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय र स्थानीय तह	राष्ट्रपति चुरे संरक्षण
	सडक निर्माण गर्दा सडक सुरक्षाको लागि जम्मा बजेटको १० प्रतिशत रकम जोखिम न्यूनीकरणका लागि छुट्याउने	सडक दुर्घटना र प्रकोपबाट सडकको उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	मध्यकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय र स्थानीय तह	सडक डिभिजन कार्यालय

DRAFT

६.३ विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा निजी लगानी वृद्धि

	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समय अवधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	निजी क्षेत्रले आफ्नो व्यापार, व्यवसाय, उद्योगहरूको जोखिम पहिचान गरी जोखिम न्यूनीकरणका कार्यहरू गर्ने	निजी क्षेत्रको व्यवसाय र उद्योगको उत्थानशीलता वृद्धि हुनेछ	मध्यकालीन	उधोग वाणिज्य संघ, बैंकहरू	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह
	निजी क्षेत्रले आफ्नो व्यापार, व्यवसाय, उद्योगहरूको व्यवसायिक निरन्तरता योजना निर्माण गरी तयारी अवस्थामा रहने	विपदको समयमा पनि निजी क्षेत्रले सेवा प्रवाह गरिरहेको हुनेछ	मध्यकालीन	उधोग वाणिज्य संघ, बैंकहरू	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह
	निजी क्षेत्रले व्यापारिक सामाजिक उत्तरदायित्व अर्न्तगत जोखिम न्यूनीकरणमा लगानी वृद्धि गर्ने	विपद् र जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	उधोग वाणिज्य संघ, बैंकहरू	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह
	वैदेशिक आम्दानीलाई निजी घर, व्यवसाय तथा अन्य सम्पत्तिको विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिमको न्यूनीकरण गर्न खर्च गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	जोखिम न्यूनीकरण र निजी क्षेत्रको उत्थानशीलता वृद्धि कार्यमा सहयोग पुग्नेछ	दीर्घकालीन	उधोग वाणिज्य संघ, बैंकहरू	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह
	निजी क्षेत्रबाट संचालित उद्योग धन्दाबाट निस्कने फोहर र रसायनबाट विपद्को अवस्था आउन नदिन लगानी अभिवृद्धिको लागि नीति बनाएर कार्यान्वयन गर्ने	महामारी फैलिनबाट रोक्ने कार्यमा सहयोग पुग्नेछ	मध्यकालीन	उधोग वाणिज्य संघ, बैंकहरू	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय स्थानीय तह

DRAFT

६.४ जोखिम हिस्सेदारी, बीमा तथा सामाजिक सुरक्षामार्फत् विपद् उत्थानशीलतामा वृद्धि

	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समय अवधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	कृषि, पशु, फलफूल, माछा पोखरीहरूको बीमा गर्ने	जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग पुग्नेछ	अल्पकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	बीमा कम्पनीहरू
	व्यापार, व्यवसाय, उद्योगको बीमा गर्ने	जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग पुग्नेछ	अल्पकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय	बीमा कम्पनीहरू
	विपदको जोखिम क्षेत्रमा बसोबास गर्ने समूहको जीवन बीमा गर्ने	जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग पुग्नेछ	दीर्घकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय	बीमा कम्पनीहरू
	सार्वजनिक भवनहरूको बीमा गर्ने जस्तै अस्पताल, स्वास्थ्य भवन	जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग पुग्नेछ	दीर्घकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय	बीमा कम्पनीहरू
	महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक र विपद जोखिम क्षेत्रका बासिन्दाहरूको सामाजिक सुरक्षा अर्न्तगत बैंकसँगको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने	सङ्कटासन्न वर्गको जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग पुग्नेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय , स्थानीयत तह	सम्बन्धित बैंकहरू, यूनिसेफ
	नेपाल सरकारको सामाजिक सुरक्षा योजनामा गरिब तथा सङ्कटासन्न समूहको पहुँच वृद्धि गर्ने	रीव तथा सङ्कटासन्न समूहको जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग पुगेको हुनेछ	मध्यकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय , स्थानीयत तह	सम्बन्धित बैंकहरू, यूनिसेफ

DRAFT

अध्याय ७ : प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्य र पुनर्लाभ, पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणमा पहिलेको भन्दा झन राम्रो बलियो निर्माणका लागि विपद् पूर्वतयारीको सुदृढीकरण

प्रदेश २ एक बहुप्रकोप प्रभावित प्रदेश हो । प्रत्येक वर्ष कुनै पनि मौसममा कुनै न कुनै प्रकोपको घटना यस प्रदेशमा हुने गर्दछ । वैशाख जेष्ठको महिनामा आगलागी, हावाहुरी, असार, साउन र भदौमा बाढी, डुबान, महामारी, लु, सर्पदंश, खडेरीको प्रकोप असोज, मंसिर, पुष र माघमा शीतलहर, फागुन र चैत्रमा हावाहुरी, आगलागी जस्ता प्रकोपको घटनाहरू हुने गर्दछ । भूकम्प र वन्यजन्तुको जोखिम प्रत्येक महिनामा हुन्छ । यसका साथै प्रदेश २ मा बहुआयामिक गरिबी ४७.९ प्रतिशत र आर्थिक गरिबी २७.७ प्रतिशत रहेको छ (मानव विकास सूचकाङ्क २०७६) । अधिकांश ग्रामीण समुदायका घरहरू कमजोर भौतिक सामाग्री प्रयोग गरेर बनाइएका कारण आगलागी, हावाहुरी, शीतलहर र बाढीका कारण सङ्कटासन्न अवस्थामा रहेका छन् । जलवायुका कारण समयमा पानी नपर्दा खडेरीको समस्या पनि यस प्रदेशमा उच्च रूपमा रहेको छ । यसैगरी शहरी क्षेत्रका भवनहरू भूकम्प प्रतिरोधी नभएका कारण भूकम्पीय जोखिममा पनि रहेका छन् । प्रदेश २ को पर्सा, सप्तरी र रौतहट जिल्लामा वन्यजन्तुको आक्रमण र बालीनालीको क्षति पनि प्रत्येक वर्ष हुने गरेको छ ।

यसरी बहुप्रकोपबाट प्रत्येक वर्ष विपद्को अवस्था आउने, विपद्सँग जुध्नको लागि क्षमता कम भएका कारण प्रदेश २ उच्च विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिममा रहेको प्रदेश हो । कुनैपनि वेला प्रकोपको घटना हुनसक्ने र त्यसले धनजनको क्षति गर्ने हुनाले प्रदेश २ ले विपद्को प्रतिकार्य गर्न प्रभावकारी पूर्वतयारी गर्नु अपरिहार्य भएको छ । विपदको समयमा समुदायलाई समयमै सुसूचित गर्ने, तुरुन्त जीवन रक्षाका लागि आवश्यक पर्ने खोज तथा उद्धारका कार्य गर्ने र आवश्यक राहत सामाग्री तथा नगद उपलब्ध गराउने र यसका लागि व्यवस्थित पूर्वतयारी गर्ने कार्य यस प्राथमिकता क्षेत्र नं ४ ले गरेको छ । यसैगरी विपद्पश्चात बिग्रेका, भत्केका, संरचनाहरू निर्माणमा **पहिलेको भन्दा झन् राम्रो बलियो निर्माण** भन्ने अवधारणा अनुसार कार्य गर्नु पनि आवश्यक रहेको छ । विपद्पश्चात गरिने पुनर्निर्माण र पुनर्स्थापनाका कार्यहरू परिदृश्य निर्माण सहित दिगो विकास र उत्थानशीलता वृद्धि गर्नेतर्फ उन्मुख हुनु जरुरी छ । अत यस प्राथमिकता क्षेत्रले तल उल्लेखित प्राथमिकतालाई सम्बोधन गर्नेछ ।

७.१. प्रभावकारी प्रतिकार्यको लागि (खोज तथा उद्धार र राहत) पूर्वतयारीको सुदृढीकरण
७.२. विपद् पूर्वतयारीको लागि बहुप्रकोप सञ्चार तथा प्रसारण र पूर्वसूचना प्रणालीको विकास
७.३ पुनर्लाभ, पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणमा “पहिलेको भन्दा झन् राम्रो र बलियो निर्माण” अवधारणा प्रर्वद्धन

DRAFT

७.१ प्रभावकारी प्रतिकार्यको लागि (खोज तथा उद्धार र राहत) पूर्वतयारीको सुदृढीकरण

प्रकोप	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समय अवधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
बाढी	प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय तहले विपद् पूर्वतयारी र प्रतिकार्य योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने र क्लस्टर (समूह) अवधारणा अनुसार क्लस्टर निर्धारण गर्ने	प्रदेशमा, ८ जिल्लामा र १३६ स्थानीय तहमा पूर्वतयारी र प्रतिकार्य योजना तयार भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला र कानून मन्त्रालय, जिल्ला विपद व्यवस्थापन समिति स्थानीय तह	विकास साझेदार युएन संस्थाहरू
	प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय तहमा स्थानीय आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना गर्ने र भौतिक एवं मानवीय क्षमता विकास गर्ने	१ प्रदेशमा, ८ जिल्ला र १३६ स्थानीय तहमा आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला र कानून मन्त्रालय, जिल्ला विपद व्यवस्थापन समिति स्थानीय तह	विकास साझेदार युएन संस्था
	प्रदेश, जिल्ला र प्रत्येक स्थानीय तहमा अगुवा संस्थाको छनोट गर्ने	अगुवा संस्थाले जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका सक्रिय भूमिका निभाएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला र कानून मन्त्रालय, जिल्ला विपद व्यवस्थापन समिति स्थानीय तह	विकास साझेदार युएन संस्था
	प्रदेश, जिल्ला र प्रत्येक स्थानीय तहमा आपतकालीन भण्डार गृहको स्थापना गर्ने, सञ्चालन तालिम दिने र कार्यान्वयन गर्ने	प्रदेशमा, ८ जिल्लामा र १३६ स्थानीय तहमा भण्डार गृह तयार भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार युएन संस्था
	आपतकालीन अवस्थाका लागि आवश्यक पर्ने खाद्य, गैरखाद्य, आवास, शिक्षा, खानेपानी शुद्धीकरणका सामाग्रीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहमा भण्डारण गर्ने र आवश्यकता अनुसार अनुगमन गर्ने	आपतकालीन अवस्थामा प्रभावकारी प्रतिकार्य भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार युएन संस्थास , युनिसेफ, डिसिए
	प्रदेश तथा स्थानीय तहमा आपतकालीन कोष खडा गर्ने र कोष परिचालन निर्देशिका तयार गर्ने	विपद्मा परेका व्यक्तिहरूले राहत पाएका हुनेछन्	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार युएन संस्था
	प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आवश्यक पर्ने औषधीहरू र उपकरणहरू बफर स्टकमा राख्ने	आपतकालीन अवस्थामा औषधिको सहज आपूर्ति हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय र स्थानीय तह	विकास साझेदार युएन संस्था

DRAFT

	प्रदेश, जिल्ला तथा स्थानीयस्तरमा द्रुत प्रतिकार्य टोली गठन गर्ने	आपतकालीन अवस्थामा सहज स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय र स्थानीय तह	विकास साझेदार युएन संस्था
	प्रत्येक स्थानीय तह, समुदायमा आपतकालीन खुला चउरहरूको व्यवस्थापन र आश्रय स्थलहरू निर्माण गर्ने	विपद्र प्रभावितहरूको लागि सहज आवासको व्यवस्था भएको हुनेछ	मध्यकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय
	प्रत्येक वडास्तरमा हेलिकप्टर अवतरण गर्न सक्ने हेलिप्याड निर्माण गर्ने	आपतकालीन अवस्थामा हेलिकप्टर अवतरण गर्न सहज भएको हुनेछ	मध्यकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय
	प्रदेश र प्रत्येक जिल्लास्तरमा मोटरबोट र स्थानीय तहमा रबर बोट, डुङ्गा, लाइफ ज्याकेट, डोरी तयारी अवस्थामा राख्ने	आपतकालीन अवस्थामा सहज रूपमा खोज तथा उद्धार कार्य भएको हुनेछ	मध्यकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय, संघीय सरकार र विकास साझेदार
	प्रत्येक प्रहरी चौकी, शशस्त्र प्रहरी र सेनाको कार्यालयमा बाढी, डुबान, भूकम्प, आगलागी सम्बन्धी खोज तथा उद्धार गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति र खोज तथा उद्धारका सामाग्रीहरू तयारी अवस्थामा राख्ने	आपतकालीन अवस्थामा सहज रूपमा खोज तथा उद्धार कार्य भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय
	समुदायमा बाढी, डुबान, भूकम्प, आगलागी, प्राथमिक उपचार सम्बन्धी खोज तथा उद्धार गर्न सक्ने जनशक्ति तयार गर्ने	विपद् परी घाइते भएकाहरूको उद्धार र उपचार भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय
	मनोसामाजिक परामर्श दिन सक्ने दक्ष जनशक्ति प्रदेश र स्थानीय तहमा विकास गर्ने	विपद् प्रभावितलाई मनोसामाजिक परामर्शबाट उपचार भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय	विकास साझेदार, यूएनएफपिए
	द्रुत र विस्तृत लेखाजोखा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने र आवश्यक फारामहरू तयारी अवस्थामा राख्ने	विपदको समयमा सही तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न सहज भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	रेडक्रस
	हाइजिन किट, डिग्निटी किट, बेबी किट, स्टुडेन्ट किट, इसिडी किट, सेल्टर किट जस्ता सामाग्रीहरू प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय तहमा भण्डारण गर्ने	सङ्कटासन्न समूहले आवश्यकता अनुसारको राहत सामाग्रीहरू पाएका हुनेछन्	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू यूनिसेफ, यूएनडिपी, यूएनएफपिए

	विपद् प्रभावित महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र जेष्ठ नागरिक र गरिब घरपरिवारलाई सामाजिक सुरक्षा अर्न्तगत एकीकृत गरी नामावली सङ्कलन, बैंक खाताको सञ्चालन र आवश्यकता अनुसार नगद हस्तान्तरणको व्यवस्था अग्रीम मिलाउने	सङ्कटासन्न समूहले द्रुत रूपमा नगद प्राप्त गरी आवश्यकता अनुसार आफूलाई आवश्यक भएको सामाग्रीहरू खरिद गर्न सक्नेछन्	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय	आर्थिक विकास मन्त्रालय र अन्य सम्बन्धित मन्त्रालयहरू, यूनिसेफ, डिसिए
	विपद्को जोखिम स्थानमा बसोबास गरेका घर परिवार, खेतीपाती, पशुपालन, व्यापार व्यवसाय, उद्योग, आदिको अग्रीम बीमाको व्यवस्था गर्ने	जोखिमको हिस्सामा न्यूनीकरण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय, बीमा संस्थाहरू
	स्थानीय तह र वडास्तरमा एम्बुलेन्सको व्यवस्था गर्ने	सही समयमा विपदको समयमा विरामीहरूले उपचार सेवा पाएका हुनेछन्	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार र यूएन संस्था
	बाढी तथा डुबान हुने स्थानका युवाहरूलाई पौडी र गोताखोर सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने	विपदको समयमा समयमा नै उद्धारको सहयोग पाएका हुनेछन्	मध्यकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय
	बाढी, भूकम्प, आगलागी सम्बन्धी नमुना अभ्यासहरू सञ्चालन गर्ने	जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग पुगेको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय
	सार्वजनिक संरचनाहरू महिला, बालवालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र जेष्ठ नागरिक मैत्री संरचनाहरू निर्माण गर्ने	सङ्कटासन्न समूहको सहज पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	सामाजिक विकास मन्त्रालय
	खाद्य बैंक तथा कपडा बैंकको स्थापना गर्ने	विपद् प्रभावितहरूले समयमा नै राहत प्राप्त गरेका हुनेछन्	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	विकास साझेदार
	सुरक्षा साइरन र टोल फ्री नम्बरको व्यवस्था गर्ने	जोखिमको सूचना समयमा नै पाएका हुनेछन्	मध्यकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	विकास साझेदार
खडेरी	खाद्यान्नहरू भण्डारण गरी राख्ने व्यवस्था मिलाउने	खडेरीको समयमा जीविकोपार्जनमा सहयोग पुगेको हुनेछ	अल्पकालीन	भूमि व्यवस्था, कृषि र सहकारी मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार
भूकम्प	भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न सक्ने दक्ष जनशक्तिहरू तयार गर्ने, ठेकेदार, सिकर्मी,	विपद्पश्चात भत्केका संरचनाहरूको पुनर्निर्माणमा उत्थानशीलता वृद्धि भएको	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय	एनसेट र विकास साझेदार

DRAFT

	डकर्मीहरूलाई तालिम सञ्चालन गर्ने	हुनेछ		स्थानीय तह	
	सबै सरकारी कार्यालयहरूमा आपतकालीन निकास सम्बन्धी योजना बनाउने र आपतकालीन अवस्थामा भेला हुने स्थान पहिचान गरी राख्ने	आपतकालीन अवस्थामा सहज बाहिर निस्कने सक्ने वातावरण तयार भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	एनसेट र विकास साझेदार
	समयम समयमा भूकम्प सम्बन्धी नमुना अभ्यासहरू सञ्चालन गर्ने	आपतकालीन अवस्थामा सुरक्षित स्थानमा बस्ने वातावरण तय हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	एनसेट र विकास साझेदार
	सरकारी कार्यालय र विद्यालयको गैरसंरचनात्मक संरचनाहरूको व्यवस्थापन गर्ने	गैरसंरचनात्मक वस्तुहरू खसी घाइते हुने, मृत्यु हुने घटनामा कमी आएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	एनसेट र विकास साझेदार
	शिक्षा तथा विज्ञान प्रविधि मन्त्रालयले तयार गरेका आधारभूत मापदण्डहरू सबै विद्यालय सरकारी र निजीमा कार्यान्वयन गर्ने	बालबालिकाहरू सुरक्षित भएका हुनेछन्	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय	प्याव्सन र एनप्याव्सन
	निजी क्षेत्रको व्यवसायिक निरन्तरता योजना निर्माण गरी सोही अनुसार पूर्वतयारी गर्न सहयोग गर्ने	आपतकालीन अवस्थामा पनि सेवा सुचारु भएको हुनेछ	मध्यकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय	उधोग वाणिज्य संघ
आगलागी	प्रदेश, जिल्ला र प्रत्येक स्थानीय तहमा दमकलको व्यवस्था गर्ने	समयमै आगलागीको नियन्त्रण भएको हुनेछ	मध्यकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय र आगलागीमा काम गर्ने संस्था
	महत्वपूर्ण पूर्वाधारमा आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धी व्यवस्था मिलाउने (जस्तै : व्यापारिक मल, सिनेमा हल, अस्पताल, विद्यालय, कलेजमा आदि)	व्यापारिक मल, सिनेमा हल, अस्पताल, विद्यालय, कलेजहरूमा प्रभावकारी आगलागी नियन्त्रण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय र आगलागीमा काम गर्ने संस्था
	आगलागी नियन्त्रण सम्बन्धी वडा तहमा व्यवस्था मिलाउने	वडास्तरमा समयमा नै आगलागी नियन्त्रण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय र आगलागीमा काम गर्ने संस्था
	पुराना पोखरीहरूको संरक्षण गर्ने	आगलागी नियन्त्रणमा सहयोग पुगेको हुनेछ	अल्पकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय	विकास साझेदार र सुरक्षा निकाय
	आगलागी नियन्त्रण गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति र आवश्यक उपकरणहरू वडास्तरमा व्यवस्थापन	समयमा नै आगलागी नियन्त्रण	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून	विकास साझेदार र

DRAFT

	गर्ने	भएको हुनेछ		मन्त्रालय र स्थानीय तह	सुरक्षा निकाय
	समुदायमा केराको बोट रोप्ने अभियान सञ्चालन गर्ने र परम्परागत अभ्यासहरूको परिचालन गर्ने	समयमा नै आगलागी नियन्त्रण गर्न सहयोग पुगेको हुनेछ	अल्पकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालयस्थानीय तह	विकास साझेदार र सुरक्षा निकाय
	सार्वजनिक र व्यापारिक भवनहरूमा अग्नि समनक यन्त्र (आगो निभाउने उपकरण) अनिवार्य राख्न लगाउने नीतिगत व्यवस्था गर्ने र आगलागी सम्बन्धी साइरन जडान गर्ने	समयमा नै आगलागी नियन्त्रण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	विकास साझेदार र सुरक्षा निकाय
शीतलहर	शीतलहरको समयको लागि आवश्यक पर्ने दाउरा, न्यानो कपडा, लत्ताकपडा उमेर, लिङ्ग अनुसारको हिसाबले भण्डारण गर्ने	शीतलहरबाट हुने क्षतिमा न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	जिल्ला वन र सामुदायिक वन
	शीतलहरको समयमा अर्थात मौसम अनुसार अपनाउनु पर्ने सावधानीबारे सञ्चार माध्यमबाट प्रचारप्रसार गर्ने	शीतलहरबाट हुने क्षतिमा न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	मौसम अनुमान कार्यालय
सर्पदंश	प्रत्येक स्थानीय तहमा सर्पदंश उपचार केन्द्र स्थापना गर्ने	सर्पदंशको समयमै उपचार भएको हुनेछ	मध्यकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय	सुरक्षा निकाय
	सर्पदंशमा प्राथमिक उपचार गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने	सर्पदंशको समयमै उपचार भएको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय	विकास साझेदार र गैरसरकारी संस्था, रेडक्रस

DRAFT

७.२ विपद् पूर्वतयारीको लागि बहुप्रकोप सञ्चार र प्रसारण र पूर्वसूचना प्रणालीको विकास

	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समय अवधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	मौसम सम्बन्धी जानकारी गराउन सूचना प्रणालीको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने	प्रकोपको घटना हुनसक्ने सूचना समयमा नै प्राप्त भएको हुनेछ	मध्यकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू जल तथा मौसम विभाग
	पूर्व सूचना प्रणाली सम्वन्धि दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने	प्रकोपको घटना हुनसक्ने सूचना समयमा नै प्राप्त भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	प्राक्टिकल एक्शन जल तथा मौसम विभाग
	प्रदेश २ का मुख्य नदीहरू बागमती, कमला, लालबकैया, रातो, आदिमा पूर्वसूचना प्रणाली जडान गर्ने	प्रकोपको घटना हुनसक्ने सूचना समयमा नै प्राप्त भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	प्राक्टिकल एक्शन जल तथा मौसम विभाग
	नमुना अभ्यास सञ्चालन गर्ने	प्रकोपको घटना हुनसक्ने सूचना समयमा नै प्राप्त भएको हुनेछ	अल्पकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	प्राक्टिकल एक्शन, इसिमोड
	आगलागी सम्बन्धी साइरन जडान गर्न सहयोग गर्ने	प्रकोपको घटना हुनसक्ने सूचना समयमा नै प्राप्त भएको हुनेछ	मध्यकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	नास्ट
	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको पनि सूचनामा पहुँच हुने पद्धति तरिकाहरू विकास गर्ने	सङ्कटासन्न समूहले पनि प्रकोपको घटना हुनसक्ने सूचना समया नै प्राप्त गरेका हुनेछन्	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय	प्राक्टिकल एक्शन
	मोवाइल अनुप्रयोग (एप्स) प्रयोग गरी मौसम तथा पूर्वसूचना प्रणालीको जानकारी दिने	प्रकोपको घटना हुनसक्ने सूचना समयमा नै प्राप्त भएको हुनेछ	मध्यकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	जलवायु तथा मौसम

DRAFT

७.३ पुनर्लाभ, पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणमा "पहिलेको भन्दा झन् राम्रो र बलियो निर्माण" अवधारणा प्रवर्द्धन

	रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समय अवधि	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	विपद्का कारण क्षति भएका भौतिक संरचनाहरू, जीविकोपार्जनका साधनहरू, आवश्यक सेवाहरूको क्षतिको विस्तृत विवरण सङ्कलन गर्ने	विपदबाट क्षति भएका तत्वहरूको पहिचान भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू
	विपद्बाट भत्केका भौतिक संरचनाहरू, आर्थिक र सामाजिक पक्षहरू पहिलेको भन्दा झन् राम्रो र बलियो निर्माण गर्ने, अवधारणा अनुसार विपद्लाई अवसरको रूपमा परिणत गरी दीर्घकालीन सोच विकास गरी दिगो विकासका कार्य गर्ने	भत्केका संरचनाहरूको उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	दीर्घकालीन दीर्घकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार र सम्बन्धित मन्त्रालय, यूएन संस्थाहरू
	पुनर्निर्माणका कार्यहरू गर्दा वातावरणमा असर नपर्ने गरी स्थानीय स्रोत साधनको प्रयोग गर्ने हरित पुनर्निर्माणलाई जोड दिने	स्थानीय स्रोत साधन र वातावरणमा सहयोग पुगेको हुनेछ	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	विकास साझेदार
	भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न सक्ने दक्ष जनशक्तिहरू तयार गर्ने, निर्माण व्यवसायी, ठेकेदार, सिकर्मी, डकर्मीहरूलाई तालिम सञ्चालन गर्ने	विपद् पश्चातको पुनर्निर्माणको कार्यमा उत्थानशीलता वृद्धि भएको हुनेछ	अल्पकालीन	भौतिक पूर्वाधार र विकास मन्त्रालय स्थानीय तह	संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	विपद् प्रभावित व्यक्ति तथा समुदायहरूलाई लघुवित्त, निर्ब्याजी ऋण, र सशर्त नगद स्थानान्तरण गर्ने	विपद् प्रभावितहरूको जीविकोपार्जनमा सहयोग पुगेको हुनेछ	अल्पकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय	बैंकहरू, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरू, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू
	विपद् प्रभावितलाई आर्थिक र भौतिक सहयोग उपलब्ध गराउने	विपद् प्रभावितहरूको जीविकोपार्जनमा सहयोग पुगेको हुनेछ	अल्पकालीन	आर्थिक विकास मन्त्रालय	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू
	विपद् प्रभावित व्यक्तिहरूको लागि मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	विपद् प्रभावितले मनोसामाजिक उपचार प्राप्त गरेका हुनेछन्	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय	यूएन संस्थाहरू

DRAFT

	सुत्केरी, गर्भवती महिला, ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरू, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू र जेष्ठ नागरिकको लागि पोषण सहयोग गर्न बैंक मार्फत नगद हस्तान्तरण गर्ने	सङ्कटासन्न समूहलाई आवश्यकता अनुसार आफ्नो जिविकोपाजर्न र पौष्टिक आहारमा सहयोग पुगेको हुनेछ	अल्पकालीन	सामाजिक विकास मन्त्रालय	बैंकहरू
	विपद् प्रभावित व्यक्तिहरूलाई आय आर्जनका लागि सीपमूलक तालिमहरू सञ्चालन गर्ने र बजारीकरण गर्न सहयोग गर्ने	जीविकोपार्जनमा सहयोग पुगेको हुनेछ	अल्पकालीन	उद्योग, पर्यटन, वन र वातावरण मन्त्रालय	सम्बन्धित मन्त्रालयहरू
	विपद्का कारण जोखिममा रहेका समुदायलाई आवश्यकता र छलफलको आधारमा समुदायलाई स्थानान्तरण गर्ने	विपद् प्रभावितहरूको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ	दीर्घकालीन	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय र स्थानीय तह	सम्बन्धित मन्त्रालय

DRAFT

अध्याय ८ : रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनका लागि वित्तीय व्यवस्था

मुलुकको शासकीय संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहमा विभाजन भएको वर्तमान सन्दर्भमा केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म विपद न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका लागि तयार गरिने हरेक नीति, रणनीति र कार्ययोजनाको ठोस, प्रभावकारी, व्यवस्थित र नतिजामुखी कार्यान्वयनका लागि तीनवटा तहबीच पूर्ण समन्वय भएर स्रोतको समन्यायिक बाँडफाँड हुनु जरुरी हुन्छ । तसर्थ, यस रणनीतिक कार्ययोजनाको लागि विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका लागि संघबाट प्रदेशलाई र प्रदेशबाट स्थानीय तहलाई प्रदान गरिने अनुदान र अन्य सहयोगका साथसाथै प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो आन्तरिक स्रोतबाट समुचित वित्तीय व्यवस्था गर्नेछ ।

समग्रमा, यस रणनीतिक कार्य योजनाको प्रभावकारी तथा व्यवस्थित कार्यान्वयनका लागि आवश्यक आर्थिक स्रोतको व्यवस्था निम्न प्रकारले गरिनेछ :

१. औपचारिक स्रोत बाँडफाँड प्रक्रिया

क) केन्द्रीय सरकारका विषयगत मन्त्रालय वा विभागहरूको नियमित बजेटबाट प्रदेश र स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरिने बजेट ।

ख) केन्द्रीय सरकारका विषयगत मन्त्रालय वा विभागहरूमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन आयोजनाहरू वा कार्यक्रमका बजेटबाट सोही प्रयोजनका लागि प्रदेश र स्थानीय तहमा प्रदान गरिने बजेट ।

ग) प्रमुख विपद् घटनापछि पूनर्लाभ र पूर्ननिर्माणका लागि केन्द्रीय सरकारका हरेक विभागमा रहने विशेष बजेटबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा प्रदान गरिने बजेट ।

घ) प्रमुख विपद् घटनापछि अन्य आयोजनाको बजेटबाट सोही विषयगत क्षेत्रको लागि पुनर्लाभ र पुर्ननिर्माणमा उपयोग गर्ने गरी प्रदेश र स्थानीय तहमा “बजेट रकमान्तर” ।

२. प्रदेश तथा स्थानीय तहको स्रोत व्यस्थापन

क) प्रदेश तथा स्थानीय तहमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन आयोजनाहरू वा कार्यक्रमका क्षेत्रमा हुने बजेट विनियोजन ।

ख) प्रदेश सरकारका विषयगत मन्त्रालय वा विभागहरूमा नियमित बजेट

ग) विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको क्षेत्रमा आवश्यकताअनुसार केन्द्र सरकारबाट प्राप्त अनुदान ।

घ) प्रमुख विपद् घटनापछि अन्य आयोजनाको बजेटबाट सोही विषयगत क्षेत्रको लागि पुनर्लाभ र पुर्ननिर्माणमा उपयोग गर्ने गरी प्रदेश र स्थानीय तहमा “बजेट रकमान्तर” ।

ङ) विपद जोखिम न्यूनीकरणको अतिरिक्त व्ययभारको लागि अन्तरप्रदेश सहयोग र अनुदान ।

३. नियामक प्रक्रियाबाट प्राप्त राजस्व तथा स्रोत

क) शहरी र क्षेत्रीय योजना, जग्गा प्लटिङ्ग र अन्य भौतिक तथा पर्यावरणीय योजना नियमन

ख) निर्माण नियमहरू, निर्माण संहिता र निर्माण उद्योग लाइसेन्सका शर्तहरू

ग) खरिद सम्झौताका शर्तहरू

घ) शैक्षिक पाठ्यक्रम र सार्वजनिक सूचना अभियानमा प्राप्त विज्ञापन शुल्क

ङ) बीमा, बैंकिङ्ग कारोबार र कर्जाका शर्तहरू

च) सम्पत्तिको मूल्याङ्कन र खरिद बिक्री दस्तुर

छ) प्राकृतिक स्रोतसाधनहरू (वन, जङ्गल, वन्यजन्तु, चराचुरूङ्गी, जल उपयोग, गिटी, बालुवा, खानी तथा खनिज, माछा आदि) बाट प्राप्त रोयल्टी

DRAFT

४. प्रदेश र स्थानीय तथा सामुदायिक तहमा समर्पित "विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कोष"

५. निजी संस्थाहरू, प्रदेश तहका उद्योग वाणिज्य संघहरू, सहकारी, बैंक, वित्तीय संस्था तथा बीमा कम्पनीहरूको लगानी

६. द्वीपक्षीय, बहुपक्षीय, संयुक्त राष्ट्र संघ अन्तर्गतका निकायहरू जस्ता विकास साझेदारहरूबाट प्राप्त हुने सहयोग

७. बीमा सुविधाहरूको व्यापक कवरेज र पहुँचमा सहजताका साथै विपद् पश्चातको दाबीहरूको द्रुत फर्छ्यौट

८. भवन निर्माण संहिताको पालना र अझ राम्रो निर्माण तथा हरित विकास अवधारणामा आधारित प्रबलीकरणका लागि कर प्रोत्साहन

९. विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका गतिविधिहरूको वित्तपोषणका लागि पेट्रोलियम उत्पादनहरूमा कर र लेभी

१०. कर्पोरेट र व्यवसाय क्षेत्रको सामाजिक जिम्मेवारी (CSR) र अन्य पहलहरूबाट प्राप्त हुने सहायता

११. अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरू एवं रेडक्रस अभियानका अङ्गहरूबाट सञ्चालन हुने आयोजना तथा कार्यक्रम बजेट

१२. विश्व जलवायु लगानी संयन्त्र, हरित जलवायु कोषबाट प्राप्त हुने सहायता

१३. विकास साझेदारहरू जस्तै एसियाली विकास बैंक, विश्व बैंकबाट विकास सहायता

१४. अन्तरसरकारी संगठनहरूको सहायता, जस्तै : अन्तर्राष्ट्रिय एकीकृत पर्वतीय विकास केन्द्र (इसिमोड) दक्षिण एशियाली क्षेत्रीय सहयोग संगठन (सार्क) अफ्रिका र एशियाको लागि क्षेत्रिय एकीकृत बहुप्रकोप पूर्वसूचना प्रणाली (रिम्स) आदि ।

DRAFT

अध्याय ९ : रणनीतिक कार्ययोजनाको कार्यान्वयन, समन्वय, साझेदारी, अनुगमन, समीक्षा र संशोधन

विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन विकास प्रक्रियाको एक अभिन्न भाग हो । विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनमा सबैको साझा प्रयास चाहिन्छ । सरकार र यसका निकायहरू, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रका संघ, संस्था र व्यक्तिहरू, विकास साझेदारहरू, राजनीतिक दल र यसका भातृ संगठनहरू, प्राज्ञिक व्यक्तिहरू, सर्वसाधारणहरू र विज्ञहरू सबैको हातेमालोबाट नै विपद जोखिमलाई प्रभावकारीरूपमा न्यूनीकरण र व्यवस्थापन हुनसक्छ । यसर्थ, प्रदेश सरकारअन्तर्गतका सबै सम्बन्धित मन्त्रालय एवं इकाइहरूले केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्मका माथि उल्लेखित सबै सरोकारवाला, लाभग्राही, हितग्राही र कर्ताहरूसँग सहकार्य र समन्वय गरेर काम गर्नुपर्ने हुन्छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरणका क्रियाकलापहरू आवधिक योजना तथा कार्यक्रममा एकीकृत गरी नियमित प्रगति अनुगमन गर्नुपर्ने हुन्छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरण रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि देहाय बमोजिमका उपायहरू अवलम्बन गरिनेछन् ।

१. यस कार्य योजनाको योजनाबद्ध कार्यान्वयनका लागि प्रदेश तथा स्थानीय तहले आवधिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ साथै कार्ययोजनालाई परियोजनाको रूपमा विस्तृतीकरण गरी लागू गरिनेछ ।

२. प्रदेशका विषयगत मन्त्रालय र इकाइहरूको कार्यक्रम तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्दा यस कार्ययोजनालाई मार्गदर्शनका रूपमा लिइनेछ ।

३. विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी आयोजना तथा कार्यक्रम निरन्तर कार्यान्वयनका लागि प्राथमिकताका आधारमा बहुबर्षीय कार्यक्रम र बजेटको तर्जुमा गरी स्रोत व्यवस्थापन गरिनेछ ।

४. यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापन पद्धतिमा सुधार गर्नका लागि सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालय, र इकाइहरूको संगठन तथा व्यवस्थापन अध्ययन गरी सोहीअनुरूप इकाइहरूको गठन र पुनः संरचना गरिनेछ ।

५. यस कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ । आवश्यक मार्गदर्शनको लागि प्रदेश रणनीति तथा कार्ययोजनालाई लिइनेछ ।

उत्थानशील समुदायको निर्माणमा प्रदेश र स्थानीय तहका संस्थाहरूको निर्दिष्ट र विशिष्ट भूमिका रहेको हुनाले संस्थाहरूको गुणात्मक एवं परिमाणात्मक कार्यसम्पादनमा नै विपद् जोखिम न्यूनीकरण कार्ययोजनाको कार्यान्वयन र यसको प्रभावकारिता भर पर्दछ । यसको लागि विभिन्न स्तरमा अनुगमनको आवश्यकता पर्दछ ।

विपद्पश्चात गरिने पुनर्निर्माण कार्यलाई **"पहिलेको भन्दा झन् राम्रो र बलियो निर्माण "**मार्फत भविष्यमा हुन सक्ने विपद् जोखिमको न्यूनीकरणसँग जोड्नु जरूरी छ । प्रदेशस्तरमा रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको अनुगमन "वार्षिक प्रतिवेदन र अनुगमन प्रणाली" मार्फत् गरिनेछ । विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार गठित विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्रदेश परिषद्ले प्रदेशस्तरमा यस रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको प्रगतिको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ । प्रदेश विपद जोखिम न्यूनीरकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरणले विपद् जोखिम न्यूनीकरण, पूनर्लाभ, पुनः स्थापना तथा पुनर्निर्माण कार्यको समन्वय गर्नेछ ।

प्रभावकारी पूर्वतयारीले विपद् प्रतिकार्यलाई चुस्त दुरूस्त बनाउनुका साथै जनधनको क्षतिलाई कम गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छ । यसर्थ विपद् प्रतिकार्यलाई पूर्वतयारीसँग जोड्न जरूरी छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार गठित प्रदेश तथा स्थानीय कार्यकारी समितिहरूले विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यको समन्वय गर्नेछ । यी समितिहरूको बैठक कम्तीमा बर्षको एकपटक बसी रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको वार्षिक प्रगतिको समीक्षा गर्नेछन् ।

सिद्धान्तत स्वतन्त्र र निष्पक्ष मूल्याङ्कनका लागि तेस्रो पक्षद्वारा पनि अनुगमन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि छोटो अवधिको लागि परामर्शदाता नियुक्त गरेर तेस्रो पक्षको अनुगमन अवधारणालाई मूर्त रूप दिइनेछ । रणनीतिक कार्य योजना हरेक पाँच वर्षमा पुनरावलोकन गरिनेछ । परिवर्तित अवस्था अनुसार सान्दर्भिक बनाउन आवश्यकता अनुसार

DRAFT

रणनीतिक कार्य योजना अद्यावधिक गरिनेछ । रणनीतिक कार्य योजना अद्यावधिक गर्नको लागि सबै सम्बद्ध निकायहरू सहभागी हुनेछन् । रणनीतिक कार्य योजना निम्न अवस्थामा अद्यावधिक गरिनेछ :

- सरकारको कानून र नीति परिवर्तन भएमा
- विश्वव्यापी संरचना र विकासक्रमसँग तालमेल मिलाउनु आवश्यक भएमा
- प्रमुख विपद् घटना पछिको सिकाइलाई समेट्न जरूरी भएमा
- पाँचवर्षे समीक्षाको निष्कर्ष र सिफारिसहरूका आधारमा

यो रणनीतिक कार्य योजना प्रदेश २ को प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशित प्रदेश नं २ को विपद व्यवस्थापन ऐन, २०७५ को दफा २० अनुसार निर्माण गरी प्रदेश कार्यकारी समितिबाट स्वीकृत भै लागू गरिएको छ ।

प्रदेश १, २ र ३ को समन्वयात्मक र संस्थागत ढाँचा

प्रदेश नं २ मा हुने विपद्का घटनाहरू र जलवायु परिवर्तनको प्रभाव प्रदेश २ सँग मात्र सम्बन्धित नभएर यसको सम्वन्ध प्रदेश १ र ३ सँग पनि रहेको छ । तसर्थ, यी तीनवटै प्रदेश एकअर्कासँग अन्तरसम्बन्धित रहेका छन् । प्रदेश २ मा बाढी तथा डुबानका कारण हुने समस्याहरू प्रदेश १ र ३ बाट बग्ने नदीहरूका कारण पनि हुने गरेका छन् । विशेषगरी प्रदेश नं १ बाट बग्ने कोशी नदी सुनसरी हुदै प्रदेश २ को सप्तरी भएर बग्दछ । यसैगरी कमला नदी सिन्धुली हुदै सिराहा र धनुषा भएर बग्दछ भने बागमती नदी काठमाण्डौ हुदै सर्लाही र रौटहत जिल्ला भएर बग्दछ । यी नदीहरूमा आउने कुनै पनि परिवर्तनले सबै प्रदेशमा कुनै न कुनै प्रभाव पार्दछ । यदि कमला वा बागमती नदीमा बाँध बनाइयो भने यसले प्रदेश २ को भूमिगत जल, सिंचाई तथा खाद्यान्नमा असर पार्दछ । प्रदेश २ को खाद्यान्न उत्पादनमा असर गरेमा यसले समग्र देशको खाद्यान्न आपूर्तिमा असर गर्दछ । यसैगरी प्रदेश १, २ र ३ को जङ्गलबाट निस्कने वन्यजन्तुले अर्को प्रदेशको मानिसहरूमा आक्रमण गर्ने, बालीनाली क्षति गर्ने, पशु चौपायाहरूमा क्षति पुऱ्याउने गर्दछ । यसरी विपद् र जलवायु जोखिमको दृष्टिकोणले यी तीनवटै प्रदेशबीच अन्तरसम्वन्ध रहेकोले सबै तीनवटा प्रदेश मिलेर संयुक्त कार्य गर्न सकेमा स्रोतहरूको बाँडफाँड र अनुभवको आदानप्रदानबाट भविष्यमा हुन सक्ने क्षतिलाई उल्लेख रूपमा कम गर्न सकिन्छ ।

रणनीतिक क्रियाकलाप	अपेक्षित परिणाम	समयसीमा	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
५.१ संस्थागत संरचनाहरूको स्थापना तथा सुदृढीकरण				
अन्तरप्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका सवालहरूको व्यवस्थापन र समाधानका लागि तीनवटै साझेदारहरू प्रदेशहरू (प्रदेश १, २ र ३) सहमत हुनेगरी औपचारिक संस्थागत संयन्त्र स्थापना गर्ने (यसको सञ्चालन र कोष व्यवस्थापन स्वरूप समेत	सबै तीनवटा साझेदार प्रदेशहरूबीचको निकट समन्वय र सहकार्यमा अन्तरप्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका सवालहरू सक्रिय एवं प्रभावकारी रूपमा व्यस्थापन	अल्पकालीन	सबै तीनवटा प्रदेशका (प्रदेश १, २ र ३) आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयहरू	साझेदार प्रदेशहरूका योजना आयोगहरू विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन विज्ञहरू

निर्धारण गरी)	भएका हुनेछन् ।			
५.२ कानूनी तथा नियमन ढाँचाको तर्जुमा				
अन्तरप्रदेश संस्थागत संयन्त्रको सञ्चालन तथा कार्यमा सहयोग गर्न कानूनी तथा नियमन ढाँचाको विकास गर्ने ।	कानूनी र नियमन ढाँचाको विकास भएर अन्तरप्रदेश संस्थागत संयन्त्रको कार्य सञ्चालन प्रभावकारी र चुस्त भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	सबै तीनवटा प्रदेशका (प्रदेश १, २ र ३) आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयहरू	साझेदार प्रदेशहरूका योजना आयोगहरू विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन विज्ञहरू
५.३ विपद् जोखिम सुशासनको लागि क्षमता विकास, सहकार्य तथा साझेदारी				
अन्तरप्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन क्रियाकलापहरूको साझा कार्यसूचीमा सहजीकरण गर्न सहयोग तथा सहकार्य ढाँचाको विकास गर्ने ।	अन्तरप्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन क्रियाकलापहरूको योजना र कार्यान्वयनमा सहमतिको प्रवर्धन भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	सबै तीनवटा प्रदेशका (प्रदेश १, २ र ३) आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयहरू	साझेदार प्रदेशहरूका योजना आयोगहरू विषयक्षेत्रगत मन्त्रालयहरू विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन विज्ञहरू
लक्षित क्षमता विकास कार्यक्रम कार्यान्वयन र अन्य सीप विकास तालिमहरूमार्फत् अन्तरप्रदेश टीमको क्षमता विकास गर्ने ।	अन्तरप्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन क्रियाकलापहरूको गुणस्तर, दिगोपन र उत्थानशील नतिजाहरूको सुनिश्चित भएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	सबै तीनवटा प्रदेशका (प्रदेश १, २ र ३) आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयहरू	साझेदार प्रदेशहरूका योजना आयोगहरू विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन विज्ञहरू, तालिम प्रतिष्ठानहरू
विपद र जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको लागि प्रदेश प्रदेश विच रहेका मानविय, भौतिक, प्राविधिक र आर्थिक	एक आपसमा सहयोग भै क्षति न्यूनीकरणमा सहयोग पुगेको हुने छ।	अल्पकालिन	सबै तीनवटा प्रदेशका (प्रदेश १, २ र ३) आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयह	सुरक्षा निकायहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू

DRAFT

सहयोगको परिचालन गर्ने				
५.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा समावेशिताको सुनिश्चित गर्ने				
कसैलाई पनि पछि नछोडौं र कुनै हानि नगरौं भन्ने सिद्धान्तहरूलाई एकीकरण गर्दै समावेशी विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन अभ्यास गरी स्थापित संस्थागत संयन्त्रले अगुवाइ गरेका अन्तरप्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरूलाई सफलतापूर्वक अघि बढाउने ।	अन्तरप्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन क्रियाकलापहरूको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा स्थानीय समुदायमा रहेका कमजोर र सीमान्तकृत वर्गलाई प्राथमिकता दिइएको हुनेछ ।	अल्पकालीन	सबै तीनवटा प्रदेशका (प्रदेश १, २ र ३) आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयहरू	साझेदार प्रदेशहरूका योजना आयोगहरू विषयक्षेत्रगत मन्त्रालयहरू विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन विज्ञहरू

DRAFT

अनसूची १ : **पूर्वतयारी गनुपर्ने (नगद तथा वस्तुगत/श्रम)**

सामाग्रीहरू, औजारहरू र उपकरणहरू

१. खोज तथा उद्धार :

बाढी : लाइफ ज्याकेट, डोरी, रबर बोट, मोटर बोट, टयुब, ड्रम,

भूकम्प : सिमेन्ट कटर, डोजर, हेल्मेट, गैंटी, बेल्चा, पिक, सावेल,

आगलागी : दमकल, हेल्मेट, आगलागीमा लगाउने ज्याकेट, पाइप, बाल्टीहरू, पानी

२. खाद्य सामग्री : चाउचाउ, चिउरा, दालमोठ, भुजा, चिनी, चियापती, नून, बेसार, तेल, चामल, दाल, आलु, लिटो, दुध, सर्वोत्तम पिठो

३. गैरखाद्य सामाग्री : कम्बल, लत्ताकपडा (उमेर, मौसम र लिङ्ग अनुसार), भाँडाकुँडाहरू (थाल, गिलास, चम्चा, कचौरा, कराही, प्रेसर कुकर, डाडु पन्यु आदि), लाइटहरू, झुल, ओढने ओछ्याउने सामाग्रीहरू (म्याट्रेस, सिरक, सिरानी), पम्पसेट, बीउबीजन, मलखाद,

४. आवास : सेल्टर किट, त्रिपाल, बाँस, डोरी, टेन्ट

५. शिक्षा : बाँस, डोरी, किलाकांटी, किताब, कापीकलम, जुट म्याटहरू, स्टुडेन्ट किट, इसिडी किट,

६. स्वास्थ्य र पोषण : प्राथमिक उपचार बाकस, झाडापखाला, हैजा, टाइफाइड सम्बन्धी आवश्यक औषधिहरू, सर्पदंशको एन्टिभेनम सुई,

७. संरक्षणः लौरो, ह्वील चेयर, इयर फोन, चस्मा, डिग्नीटी किट, बेबी किट, आत्मरक्षाको लागि तालिम

८. सूचना व्यवस्थापन : हाते माइक, वाकीटकी, लेखाजोखाका फारामहरू, डाटाबेस ल्यापटप, सफटवेयर, नक्शा, मोबाइल, स्याटलाइट फोन, रेडियो

९. खानेपानी तथा सरसफाइ : पानी, पानी शुद्धीकरणका सामाग्रीहरू पियुष, वाटरगार्ड, अस्थायी शौचालयको प्यान, हाइजिन किट, डस्टविनहरू, हाते कल,

१० : यातायात : ट्रक, टिपर, टयाक्टर, जीप

नगद सहयोगसम्बन्धी

सङ्कटासन्न वर्ग (महिला (एकल, सुत्केरी, गर्भवती) , बालबालिका (५ वर्ष मुनिका), अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, दलित, जोखिम क्षेत्रमा भएका बासिन्दाहरू, गरिब, भूमिहिन) को पहिचान नेपाल सरकारको सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमसँग तालमेल गर्ने र बैंकसँग समन्वय गरी बैंक खाता सञ्चालन गर्न सहयोग गर्ने ।

DRAFT